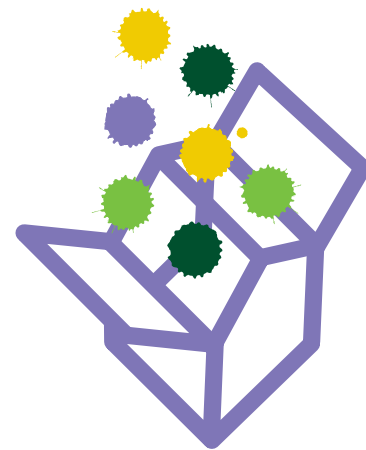

Caixa d'eines 07

LLENGUA, INTERCULTURALITAT I COHESIÓ SOCIAL

LA CULTURA GITANA AL CENTRE EDUCATIU

Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

© Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

Edició

Servei de Comunicació, Difusió i Publicacions

Coordinació

Subdirecció General de Llengües i Entorn

Disseny

Tàctica gràfica

Fotògraf

Jesús Salinas

1a edició

Febrer de 2008

Tiratge

4.500 exemplars

Impressió

Gráficas Cuscó, SA

Dipòsit legal

B.16.411-2005

Caixa d'eines 07

LLENGUA, INTERCULTURALITAT I COHESIÓ SOCIAL

LA CULTURA GITANA AL CENTRE EDUCATIU

PÀG. 3

Introducció: La cultura
gitana al centre educatiu

PÀG. 9

Eines per a la reflexió

PÀG. 65

Recull d'experiències

INTRODUCCIÓ

LA CULTURA GITANA

AL CENTRE EDUCATIU

En diversos números anteriors de la *Caixa d'eines* hem posat de manifest el nostre convenciment que, malgrat que encara hi hagi qui persisteixi a ignorar-ho, l'ofici d'educar ja no pot limitar-se a transmetre coneixements, si és que alguna vegada s'hi havia limitat.

Avui sabem que el que cal és forjar persones competents, flexibles, polivalents, capaces de conviure amb els altres, fent compatible el repte difícil de mantenir i reforçar les identitats col·lectives amb el reconeixement i el respecte a

l'alteritat, per assolir la cohesió social intercultural que tant necessitem per a la convivència en la societat, cada vegada més desigual i diversa.

Aquest projecte de bastir una veritable convivència cívica exigeix, com a condició prèvia i imprescindible, arribar a aquells nivells bàsics d'equitat que facin possible la igualtat en dignitat de tots els humans. Repetim-ho una vegada més: no és possible una educació intercultural, una educació en el respecte al

dret a la diferència, sense una aposta ferma per l'equitat educativa. Totes aquestes reflexions interculturalistes semblen haver nascut fa quatre dies, d'ençà que estem immersos en processos de globalització i d'acollida de migracions internacionals. Però no és cert. Fa temps, més de vint-i-cinc anys, que hi ha entitats (per exemple, l'Associació d'Ensenyants amb Gitanos,¹ que trobareu referenciada en altres col·laboracions

1. Trobareu informació sobre aquesta Associació al web <<http://www.pangea.org/aecgit>>.

d'aquesta revista) que fan una feina callada i intensa des de la perspectiva i els principis d'una educació intercultural crítica, lúcida, compromesa i imaginativa.

Cal treure-li, doncs, la càrrega d'exotisme i d'*internacionalisme migratori*, que acostuma a anar adherida injustament al concepte d'*educació intercultural*. No siguem dels que s'afegeixen al cor dels qui clamen cínicament: «Visca la diversitat i la interculturalitat, però que visquin lluny!». Ens calen materials i estratègies interculturals compromeses amb una transformació de l'aquí i l'ara més immediat, desactivant –per començar– els prejudicis ancestrals cap als nostres veïns gitanos, perseguits i exclosos des del segle xv, que van decidir instal·lar-se

entre nosaltres (i que en el millor dels casos van haver de fer-ho *fora-de-nosaltres*) en les perifèries urbanes, en els barris marginals, prop dels cementiris, els canyets o els abocadors d'escombraries. I els estrangers? També, és clar, però sense que aquests nous arbres ens impedeixin veure aquell bosc ancestral.

Cal conèixer i reconèixer, com dèiem, aquests catalans descendents d'aquells nòmades entossudits a mantenir la seva identitat.

Per col·laborar a aconseguir-ho, trobareu a continuació articles que us permetran repassar o ampliar aquest coneixement. Per exemple, el document de la Comissió Assessora sobre Poble Gitano i Educació, de la Subdirecció

General de Llengua i Cohesió Social, que fa referència a diversos aspectes referits a la seva cultura i als valors i tradicions, o el de Mariona Masferrer, que ens il·lustra sobre les vicissituds i característiques de la seva llengua: el *romaní*, també anomenat *romanó*, ja que el poble gitano també és anomenat *poble rom* o *romà*.

Afortunadament per a tots, en pocs anys ha canviat molt la relació entre les institucions d'educació formal i el poble gitano.

Tot i que no podem ser triomfalistes en absolut, cal reconèixer que, en pocs anys, han canviat les coses de manera positiva i significativa, com posen de manifest les dificultats en dur a terme, no fa tants anys, les experiències d'escolarització

d'infants gitanos que més endavant ens explica Maria Teresa Codina. Però aquest avenç, com dèiem, encara no és plenament satisfactori; encara veiem massa sovint en alguns centres educatius el prejudici d'associar automàticament gitano i marginació. Cada vegada hi ha menys arguments per fer-ho, però encara es pot fer aquesta associació en alguns barris i contextos. Jesús Salinas ho sap prou bé i ens fa cinc cèntims de l'evolució de les relacions entre el poble gitano i l'educació. Corregir-ho és responsabilitat de tots.

Aquesta *Caixa d'eines*, fidel al costum de facilitar no només eines de reflexió sinó també experiències pràctiques, us n'ofereix unes quantes que s'han dut a terme en centres de

diversos punts de Catalunya. Però els continguts d'aquest número monogràfic també van adreçats als centres educatius que no escolaritzen infants gitanos, ja que aquest tema ens implica a tots en tant que és responsabilitat de tots treballar per assolir la convivència que desitgem. Per això, els materials de treball a l'aula que s'adjunten en diversos formats (llibre i CD-ROM) van adreçats a tota la població escolaritzada. Són aquests:

- SALINAS, J. [coord.] (2007). *Maj Khetane [Més junts]. Materials interactius per treballar la cultura gitana*. CD-ROM produït per la Comissió d'Educació del Programa de Desenvolupament del Poble Gitano i editat pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. L'objectiu d'aquests materials

didàctics és fer present la cultura gitana als centres educatius i posar a l'abast de l'alumnat i del professorat un instrument educatiu de coneixement i de reconeixement del poble gitano, de convivència i d'entesa mútues, bases de tota educació intercultural.

S'ofereixen tota una sèrie de recursos didàctics, propostes d'activitats i materials (contes, còmics, textos històrics, documents gràfics, musicals, lèxics...) amb l'objectiu de donar a conèixer la cultura gitana i les seves aportacions d'elements positius i singulars a la construcció de la cultura comuna.

És indispensable aquest coneixement i reconeixement per a un canvi d'actituds en

la societat majoritària i per a la consolidació d'una convivència igualitària, equitativa i intercultural.

- PORRAS, M. (2007). *Riat i els músics*. Barcelona: Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya. Es tracta d'un conte gitano amb suggeriments per treballar-lo a l'aula i amb propostes d'exercicis tant per a primària com per a secundària. El conte és un relat de ficció, que presenta elements sobre la història del poble gitano de l'època en què estava a l'Índia, a través de la protagonista: una noia que té dificultats d'abastar els seus somnis per la seva condició de dona. Presenta, així, suggeriments interessants per treballar no només aspectes de la cultura i la història del

poble gitano a través d'activitats relacionades amb les diverses àrees curriculars, sinó també activitats relacionades amb valors o amb les diverses formes de la discriminació, en què s'inclou la de gènere.

En un segon CD-ROM trobareu agrupats diversos documents videogràfics:

- *Pla educatiu d'entorn de Sant Cosme: un projecte educatiu de barri*. Gravació sobre aquest projecte educatiu d'entorn, amb imatges dels centres Llar d'Infants Dumbo, CEIP Jaume Balmes, CEIP Sant Cosme i Sant Damià, IES Doctor Trueta i Escola d'Adults Sant Cosme (tots, del Prat de Llobregat).

- *Gestió d'aula efectiva*. Reportatge sobre una experiència de transformació de les pràctiques docents i del clima d'aula, a partir d'estratègies molt senzilles de regulació de les interaccions entre el professorat i l'alumnat, expectatives altes i reforç continuat. Trobareu més detallada aquesta experiència en el recull d'experiències d'aquesta revista, amb el títol "Una experiència positiva al barri de Sant Cosme: gestió d'aula efectiva basada en expectatives altes i un reforç continuat".
- *Contes rromané i història dels rrom*. Gravació videogràfica d'un projecte d'aproximació de la cultura gitana als centres educatius de primària i de secundària, del qual també se'n donen més detalls a l'article d'Enric Castella.

Com diu el Pla per a la llengua i la cohesió social, «La qualitat educativa i el sistema educatiu públic esdevenen en les societats més avançades uns dels factors que fonamenten la cohesió social. L'objectiu de construir una societat cohesionada i oberta, basada en els valors democràtics, necessita un model escolar i educatiu integrador, basat en la convivència i el respecte per la diversitat i amb capacitat per crear condicions per a la igualtat».

En definitiva, aquest número de la *Caixa d'eines* vol facilitar recursos als centres educatius per fer-ho possible, tenint en compte les peculiaritats i les necessitats específiques dels infants i joves del poble gitano. •

EINES PER A LA REFLEXIÓ

PÀG. 10

El poble gitano i l'educació
**COMISSIÓ ASSESSORA SOBRE POBLE
GITANO I EDUCACIÓ**

PÀG. 20

Algunes reflexions sobre
les polítiques educatives
referides als gitano
**JESÚS SALINAS,
MEMBRE DE L'ASSOCIACIÓ
D'ENSENYANTS AMB GITANOS**

PÀG. 36

Maria Teresa Codina Mir.
Una mestra coherent i
compromesa
FRANCESC CARBONELL

PÀG. 46

La llengua romaní:
el record d'un poble
MARIONA MASFERRER

PÀG. 56

Bibliografia comentada
JESÚS SALINAS

EL POBLE GITANO I L'EDUCACIÓ

COMISSIÓ ASSESSORA SOBRE POBLE GITANO I EDUCACIÓ

EL POBLE GITANO TÉ UNA IDENTITAT CONCRETA QUE L'IDENTIFICA. EN EL I CONGRÉS GITANO INTERNACIONAL, QUE VA TENIR LLOC A LONDRES, ES VA ACORDAR LA SENYERA I L'HIMNE D'AQUEST POBLE.

L'any 1977 les subcomissions per a la Prevenció de la Discriminació i la Protecció de les Minories de les Nacions Unides van convocar els diferents països amb població gitana perquè en reconeguessin i respectessin els drets.

Les estructures polítiques comencen a reconèixer aquests drets amb l'esforç de les organitzacions gitanes i no gitanes. De fet, la història ha anat marcant un camí de polítiques excloents, antigitanes o de persecució que conclou en l'actualitat amb un deute històric amb aquest poble.

El 21 de novembre de 2001¹ el Parlament de Catalunya va reconèixer la identitat del poble gitano i es va iniciar un camí de possibilitats de diàleg i coneixement entre les persones gitanes i la població catalana en general.

El poble gitano mereix el reconeixement com a poble i com a cultura, una cultura que, com podem apreciar, és rica i en ple desenvolupament. En la Conferència Mundial contra el Racisme, que va tenir lloc a Durban l'agost de 2001, les persones representants de les organitzacions gitanes van demanar la paraula per reivindicar el

1. Resolució 104/VI del Parlament de Catalunya. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, n. 240, de 3 de desembre de 2001.

LA CULTURA GITANA NO ÉS HOMOGÈNIA, SINÓ QUE HI PODEN HAVER DIFERÈNCIES CULTURALS DINS ELS DIFERENTS GRUPS, FAMÍLIES I LLOC D'ORIGEN, AIXÍ COM CLASSES SOCIALS

dret al reconeixement a través del nomenament de poble gitano: «Que es respecti l'únic nom pel qual els gitanos de tot el món volem ser coneguts i identificats, que és el terme *romà*».²

Tot i això, al nostre país el poble gitano s'autodenomina 'poble caló' i la identificació amb la paraula 'gitano/a' no té un significat pejoratiu en si mateix, sinó que la comunitat gitana a Catalunya se sent gitana o *calí*.

TRETS A TENIR EN COMPTE

Introducció

El poble gitano és un poble sense territori que conviu arreu del món i amb infinitat de cultures diferents. Precisament pel fet de ser un grup, hem de tenir en compte la seva heterogeneïtat dins de la unitat cultural que el caracteritza.

La cultura gitana no és homogènia, sinó que hi poden haver diferències culturals dins els diferents grups, famílies i lloc d'origen, així com classes socials, de manera que el que pot ser molt gitano per una persona gitana d'un lloc concret, no ha de significar el mateix per a la d'un altre lloc, una altra classe social o un altre grup o família diferents. Fruit de les estratègies culturals i dels grans esforços d'adaptació, al llarg del temps la cultura gitana s'ha anat enriquint i ha anat creant noves diferències, moltes vegades relacionades amb els països i

2. Vegeu: <www.unionromani.org/noti2001-09-03.htm> (consulta: 29 d'agost de 2003).

territoris on ha viscut aquesta població gitana, fet que ha generat un gran dinamisme cultural i ha aportat alhora molts elements a la cultura majoritària.

Els principals motius de la immigració tenen a veure amb la discriminació que pateixen en els països d'origen i amb la precarietat de la seva posició socioeconòmica. Quant a l'educació, els problemes d'accés tenen a veure tant pel procés migratori com per la manca de participació a l'escola als països d'origen.

Al costat de les diferències que podem trobar-hi, hi ha un tema que és comú; la discriminació que pateix aquest poble arreu del món. Això el relaciona directament amb signes de marginalitat que moltes vegades s'acaben confont amb trets culturals. La veritat és que la pobresa sí que acompanya el poble gitano, fruit de la discriminació; a Espanya hi ha una diferència de cinc vegades més probabilitats de pobresa entre la població gitana que entre la no gitana, segons l'Informe FOESSA (1999).

Per tant, quan parlem de les persones gitanes no podem generalitzar en tots els aspectes de la seva vida o forma d'actuar, ni relacionar aspectes no culturals o identificatius amb estereotips o imatges negatives, ni pensar en unes formes culturals estàtiques.

Vivim en temps de gran transformació social, econòmica, educativa i laboral; el poble gitano

també experimenta aquests canvis, com a grup que lògicament forma part de la societat. En els últims vint anys, la comunitat gitana ha compartit i conviscut cada cop més amb la societat majoritària, modes, noves tecnologies i mitjans de comunicació que ens afecten, i que inevitablement influeixen en l'avenç, les tradicions i les pautes culturals de les persones gitanes i creen models nous de gitania, que tenen una gran importància sobretot per a la joventut.

Valors culturals

La família

L'eix principal en torn al qual gira la vida de les persones gitanes és la família. Aquest fet es pot observar des de diferents perspectives tenint en compte que quan es parla de família és per referir-nos a la família extensa.

A Catalunya les famílies gitanes ja no són tan grans com ho havien estat, però la forma de família extensa implica que hi ha una gran relació entre germans i germanes, cosins i cosines, cunyats i cunyades, sogres, consogres... Per tant, la vida diària d'una persona gitana genera una gran riquesa d'interaccions humanes i familiars.

Els nens i les nenes es tracten amb molta dedicació i viuen l'entorn des del centre. Això no vol dir que facin tot el que vulguin; les pautes de respecte cap a les persones grans les han de tenir en compte. Qualsevol dels adults de la

VIVIM EN TEMPS DE
GRAN TRANSFORMACIÓ
SOCIAL, ECONÒMICA,
EDUCATIVA I LABORAL;
EL POBLE GITANO TAMBÉ
EXPERIMENTA AQUESTS
CANVIS

família, o la persona amb qui estiguin els infants, poden castigar o reprimir una acció, estigui o no al seu càrrec. Fins ara, des de l'escola, s'ha vist de forma diferent el sentit i el valor del càstig.

Es considera la gent gran font d'experiència i cultura. A cada casa, les persones grans són les que tenen les majors atencions i entre les persones gitanes no es veu de forma positiva deixar la cura de la família en mans forànies. Una persona gran pot tenir el respecte de tothom quan ha viscut una vida adient amb les pautes gitanes, de forma solidària i respectant la seva comunitat. De fet, les persones grans són un gran recurs per a la mediació en conflictes i per a l'educació i les transmissions culturals.

Convivència i comunitat

La família estreny les relacions amb llaços familiars i també amb l'entorn veïnal. La comunitat passa a ser un segon cercle d'acció per a les persones gitanes; tota la comunitat passa a ser un banc de recursos, relacions, ajuts, etc. Aquestes interaccions aporten possibilitats d'ajuts quan són necessaris i també control i referència per als petits i joves.³

Acompanyament i dol

Quan una persona gitana cau malalta, la seva família –en el sentit extens– l'acompanya. És una mostra de suport i de fermesa, no només cap a la persona malalta sinó també per a la família. L'acompanyament pot ser que inclogui els nens i nenes de la família.

LA COMUNITAT PASSA A
SER UN SEGON CERCLE
D'ACCIÓ PER A LES
PERSONES GITANES;
TOTA LA COMUNITAT
PASSA A SER UN
BANC DE RECURSOS,
RELACIONS, AJUTS, ETC.

Quan el que s'esdevé és una mort, tots els membres de la família, i les famílies veïnes o relacionades, l'acompanyen en el dolor, la vetlla i l'enterrament. El comiat és l'últim reconeixement i, per tant, s'intenta reflectir el respecte de les persones.⁴

Religió

Dins la comunitat gitana hi ha un gran pluralisme religiós, amb diversitat de creences i opcions religioses. Cal tenir en compte la gran influència que té la religió evangèlica i, en concret, l'Església Evangèlica de Filadèlfia, moviment que va actuar a l'Estat espanyol als anys 60 (de forma clandestina a causa de la dictadura franquista), amb la creació d'un moviment que es va saber adaptar a la cultura gitana, que respectava el sistema propi d'organització i que va formar a pastors gitanos, etc.

Avui dia agrupen un alt percentatge de persones gitanes practicants, i moltes altres que hi simpatitzen, la qual cosa representa una altra forma de crear relacions entre grups diversos de persones gitanes i de crear vincles entre famílies.

Intercanvi cultural

El poble gitano ha pogut conviure amb diferents cultures i pobles sense enfrontaments bèl·lics; d'aquesta forma ha creat unes habilitats interculturals que li permeten relacionar-se en un entorn multicultural.⁵

3. Vegeu: <www.unionromani.org>.

4. SAN ROMÁN, T. (1994). *La diferència inquietant*. Barcelona: Altafulla.

5. CREA (2001-2004). *Workaló. The creation of new occupational patterns for cultural minorities: The Gypsy case* [En línia]. Vth Framework Programme. European Commission. Disponible a: <<http://www.neskes.net/workalo>>.

Llengua

El poble gitano té una llengua pròpia que és el *romanó* o *romaní*, la qual va ser prohibida a l'Estat espanyol. Durant segles els gitanos catalans han generat el *caló*, una llengua en la qual trobem influències del castellà, del català i del romanó.

En aquest moment cap de les dues llengües es parlen amb normalitat, encara que el poble gitano de Catalunya les voldria mantenir.

D'altra banda, la població gitana de Catalunya utilitza molt el català. Hi ha diferents zones territorials en què la història de famílies com els Valentí, Ximénez, Salazar, Pubill, Batista o Carbonell data de més de tres segles.⁶

Solidaritat i diàleg

Unes interrelacions basades en la convivència fan que les persones gitanes mostrin la seva solidaritat en cada un dels gestos que poden fer amb altres persones. Els esdeveniments han fet que s'hagin afirmat actituds solidàries entre gitanos i gitanes: s'obren les portes de l'hospitalitat quan hi ha una situació difícil per a una persona o família o quan arriba una persona gitana d'una altra zona.

El fet que sigui una cultura àgrafa ha comportat que es valorin molt la paraula i els arguments, que són la base per a les negociacions i de la mediació. Aquesta base de diàleg és una habilitat molt lligada a l'actualitat, a la societat

HI HA, PER TANT, LA NECESSITAT DE VIURE EL PRESENT, DE CERCAR L'EQUILIBRI EMOCIONAL ENTRE LA VIDA I EL TREBALL I DE DONAR LA IMPORTÀNCIA JUSTA ALS PROJECTES DE FUTUR

de la informació.⁷ Les interaccions que es basen en aquests dos eixos –solidaritat i diàleg– poden comportar una base important per a la participació i el compromís de millora.

El poble gitano s'estima la vida i la llibertat. Molts són els motius que poden entristir els gitanos i les gitanes: la malaltia, el dol, els problemes econòmics... Però la seva actitud vital els condueix a viure un present que desafia l'adversitat i refusa la idea d'un futur incert. Hi ha, per tant, la necessitat de viure el present, de cercar l'equilibri emocional entre la vida i el treball i de donar la importància justa als projectes de futur.

SUPERACIÓ DE LES IMATGES NEGATIVES VERS EL POBLE GITANO

Les imatges negatives sobre el poble gitano es donen en diferents sentits i àmbits de la vida quotidiana.⁸

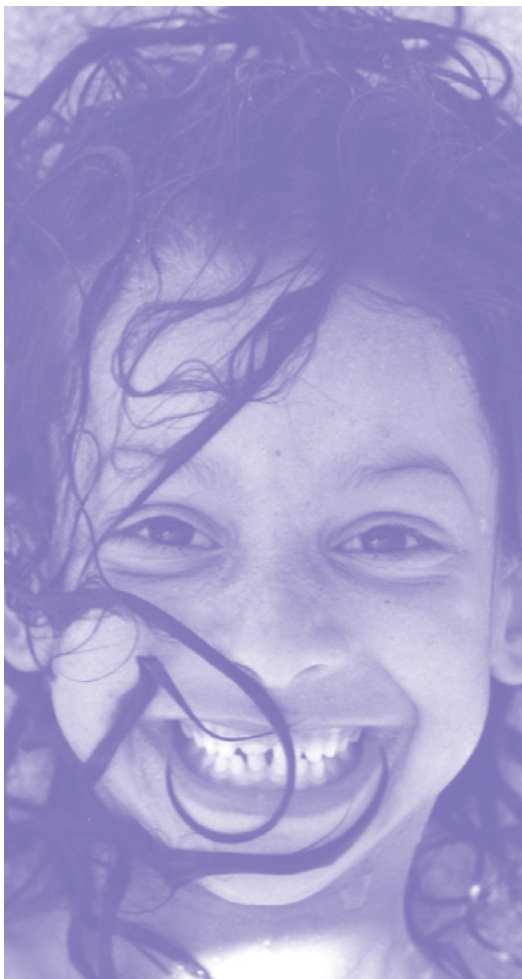
«Les dones gitanes no tenen ni veu ni vot»

La dona gitana, igualment que a la de la resta de cultures, sempre ha estat l'encarregada de l'educació dels fills i filles, de la cura dels grans i de la transmissió dels valors culturals. Avui dia és el motor de canvi més important i decisiu en la transformació de la cultura gitana, atès que s'ha incorporat amb gran força a la vida laboral formal i reconeguda, associativa i de participació social, i al món de l'educació, i ha creat així cada cop

6. FUNDACIÓ PERE TARRÉS; URL (2003). *Estudi sobre la població gitana de Catalunya*. Generalitat de Catalunya.

7. CREA (2001-2004). *Workaló. The creation of new occupational patterns for cultural minorities: The Gypsy case* [En línia]. Vth Framework Programme. European Commission. <<http://www.neskes.net/workalo>>.

8. Podeu consultar el llistat que ofereix l'European Roma Information Office <<http://www.erionet.org>> (consulta: 16 de setembre de 2005) o, en breu, el que s'exposarà al web <<http://www.media-diversity.org>>.

més relacions igualitàries entre homes i dones i entre persones gitanes i no gitanes, en la majoria de casos conciliant tot això amb les obligacions familiars i culturals.

«Tenen una forma de vida pròpia; són una cultura tancada»

Totes les cultures intenten defensar els seus trets identificadors, i encara més quan hi ha una història de prejudicis, d'exclusió, de genocidi, d'esclavatge... de més de sis segles.

De totes formes, més que una cultura tancada és una cultura desconeguda per la qual no hi ha hagut interès a conèixer de fons.

«No volen treballar, viuen dels beneficis dels serveis socials»

L'*Estudi sobre la població gitana a Catalunya*⁹ mostra dades quantitatives de les prestacions socials que rep aquest grup a Catalunya: només un 25% de les persones reben alguna prestació social i, d'aquestes, un 23% ho fa com a beneficiària de PIRMI.

En recerques europees de gran importància com és l'esmentada Workaló, s'ha pogut demostrar que encara que les persones gitanes poden tenir les habilitats que requereix el mercat laboral, sovint queden excloses de l'accés o el manteniment d'un lloc de treball. Les persones gitanes volen treballar, i cada vegada més es preparen per a això.

La seva incorporació al mercat laboral formal ha transformat part de les maneres tradicionals i

ENCARA QUE LES
PERSONES GITANES
PODEN TENIR LES
HABILITATS QUE
REQUEREIX EL MERCAT
LABORAL, SOVINT
QUEDEN EXCLOSES
DE L'ACCÉS O EL
MANTENIMENT D'UN
LLOC DE TREBALL

9. FUNDACIÓ PERE TARRÉS; URL (2003). *Estudi sobre la població gitana de Catalunya*. Generalitat de Catalunya.

familiars de treball, a causa dels canvis d'aquest mercat, per exemple, la dedicació a la venda ambulat: famílies que des de generacions s'han dedicat a aquesta ocupació, ara s'enfronten al mercat lliure i a canvis econòmics mundials, que fan que els resulti cada cop més complicat mantenir-se i subsistir amb la venda, per la qual cosa s'incorporen a altres ocupacions. En molts casos, no tenen més remei que estructurar-se d'una altra forma, tant en l'àmbit social com familiar, laboral i econòmic, i també plantejar-se altres perspectives de futur.

«S'autoexclouen, són més feliços així»

A ningú no li agrada estar exclòs o no gaudir dels beneficis d'una societat en la qual es participa amb el comerç, les taxes, la feina, les compres, etc.

«Són exòtics, i tots són músics»

L'exotisme amb què veiem un grup cultural és una de les formes de discriminació que es poden presentar. Quan parlem de *gitanos* només parlem de Camarón, Reinhart, Canales..., però no tenim en compte que l'expressió cultural d'un poble és un element d'enriquiment per a tothom, per a totes les cultures i que és un bé universal. L'existència de personatges com Strauss no ens ha de fer suposar que tothom pot compondre un vals a Àustria, i ni tan sols que el sàpiga ballar.

«No volen estudiar»

Les persones gitanes, i sobretot les dones, tenen clar que la forma de superar les desigualtats

és a través de l'educació. Ho han deixat clar en tots els esdeveniments amb les actuacions que fan les organitzacions, com les Trobades d'Estudiants Gitanes, que organitza l'associació Drom Kotar Mestipen,¹⁰ o el Programa Siklavipen Savorença (educació amb tothom) de la Fundació Pere Closa. Les conclusions de Brudila Callí,¹¹ ens mostren com les persones gitanes es veuen excloses de l'organització i gestió de l'educació dels seus fills i filles, com les expectatives amb aquestes persones són molt baixes des del sistema educatiu, etc.

Fruit dels canvis que viu el poble gitano, i principalment per la necessitat d'incorporació al mercat laboral formal (tot i que no exclusivament per això), el sentit de l'escola i de l'educació està canviant dins les famílies gitanes; cada cop més s'entén com a prioritari assolir un bon nivell formatiu per tenir millors opcions de futur i augmentar la implicació de les famílies.

La forma de superació d'aquest imaginari i expectatives recau, sobretot, en la possibilitat d'un treball intercultural, amb una metodologia en la qual s'incloguin les persones gitanes en totes les fases; una metodologia comunicativa en la qual ja hi confien per la forma d'incloure les seves veus, necessitats i solucions.

Tenint en compte la justícia i la compensació del deute amb un poble discriminat, les polítiques afirmatives per a la superació de les desigualtats són una de les claus que s'han proposat des

L'EXOTISME AMB QUÈ VEIEM UN GRUP CULTURAL ÉS UNA DE LES FORMES DE DISCRIMINACIÓ QUE ES PODEN PRESENTAR

10. Vegeu: <<http://www.dromkotar.org>>.

11. Del Pla nacional I+D+I (Institut de la Dona, Comissió Interministerial de Ciència i Tecnologia, Ministeri de Treball i Afers Socials). DEPARTAMENT DE TEORIA I HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ. UNIVERSITAT DE BARCELONA. (2000-2003). Vegeu: < <http://www.pcb.ub.es/crea/proyectos/Brudila/index.html> >.

CONSIDERAR LA DIVERSITAT DE L'ALUMNAT GITANO I INCLOURE'N LES PARTICULARITATS AL PROJECTE EDUCATIU DEL CENTRE DES D'UN VESSANT POSITIU I NO DES DEL DÈFICIT

de projectes com Workaló, i que s'han recollit i proposat des del Parlament Europeu.¹²

És clau la participació de les persones gitanes en els projectes d'intervenció i de recerca de la comunitat; no podem estar en una societat que permet la participació dels seus membres i, en canvi, exclou tot un poble. Els projectes que tenen més aval en educació posen l'èmfasi en el treball participatiu i comunitari (CREA-UB, Grupo OPRE ROMA-UJI, FSGG o Fundació Pere Closa), de la mateixa forma que les recomanacions internacionals es basen en la possibilitat de treballar en la prevenció per no haver de fer intervencions menys inclusores (Succes for All, School Development Program, Accelerated Schools, Comunitats d'Aprenentatge¹³).

Aspectes pedagògics en la intervenció amb l'alumnat gitano des de l'escola. Orientacions per al professorat

- Considerar la diversitat de l'alumnat gitano i incloure'n les particularitats al projecte educatiu del centre des d'un vessant positiu i no des del dèficit.
- Comptar amb l'assessorament de les entitats gitanes, tal com queda reflectit al Pla per a la llengua i la cohesió social, concretament, al document annex "Pla per a l'alumnat de la comunitat gitana".¹⁴

- Treballar l'acolliment de l'alumnat gitano quan s'incorpora a un centre, especialment quan es troba en situació de minoria, partint del pla d'acollida dels centres i dels mateixos principis que estableix el marc.
- Crear ponts d'apropament bidireccional família-centre, com per exemple tutories, comunicació verbal, formació de familiars, dinamització de la participació de pares i mares, participació de les associacions gitanes, etc.; els tutors i les tutores i l'equip directiu han de fer els esforços necessaris per aconseguir l'apropament de les famílies als centres.
- Treballar l'apropament de les famílies a l'escola mitjançant projectes de formació de mares i pares i seguir de prop les experiències de dinamització que es porten a terme a diferents barris. La relació i formació que parteix de les demandes del grup d'iguals acaba convertint-se en un bon mitjà d'acostament de les famílies a les aules.
- Crear mecanismes de mediació, si es veu necessari.
- Fer un esforç de transparència per aconseguir que les famílies coneguin quins són els seus drets, quant a recursos i normativa, que proporciona l'administració i potenciar la coresponsabilitat de tothom, que passa per treballar l'aportació de cadascú d'una manera adequada i clara.

12. P6_TA-PROV(2005)0151; Situació de la població romaní a la UE. Resolució del Parlament Europeu sobre la situació de la població romaní a la Unió Europea.

13. Vegeu: <<http://www.comunidadesdeaprendizaje.net/antecedents.htm>>.

14. Vegeu: <http://www.xtec.cat/lic/intro/documenta/annex1_placomunitat.pdf>.

- Treballar per augmentar les expectatives de les famílies, alumnat i professionals envers la formació acadèmica (partint de la base que la majoria de l'alumnat no té experiències properes d'èxit escolar), amb l'objectiu que l'alumnat tingui més possibilitats d'èxit acadèmic, fet que és molt important. Els professionals han d'entendre aquesta importància de tenir unes expectatives positives d'èxit envers l'alumnat.
- Intentar que l'escola sigui un autèntic lloc d'immersió lingüística i proporcionar més necessitats lingüístiques a les aules amb professionals que s'impliquin i siguin competents en l'aspecte lingüístic, especialment en els cursos més baixos. L'escola ha de comptar amb un projecte lingüístic per pal·liar les dificultats sorgides d'un entorn poc motivador. Cal dotar-se de tots els recursos necessaris perquè la llengua no es converteixi en un mitjà d'exclusió.
- Habilitar plans integrals on els professionals de diferents àmbits, però especialment els del socioeducatiu, actuïn efectivament en xarxa; poder establir coordinacions per poder assolir objectius comuns, i sumar esforços i actuar de forma coordinada. Aquesta coordinació entre diferents agents és molt important per aconseguir la mateixa finalitat: els i les diferents professionals han de projectar actuacions educatives que generin èxit acadèmic i millora de la convivència.

Si s'aconsegueix això, es generarà un efecte imant, de manera que els centres atrauran alumnat divers que reflecteixi el context del centre sense estigmatitzar-lo. Alguns exemples per generar èxit acadèmic i millora de la convivència haurien d'incloure pràctiques com la de no segregar fora de l'aula, incloure l'alumnat gitano dins dels mateixos aprenentatges, partir d'uns aprenentatges instrumentals de qualitat, treballar per a la participació activa de les famílies, el reforç acadèmic als mateixos centres, l'elaboració de plans de millora, etc.

- Gestionar els recursos públics i privats amb la col·laboració i interrelació de tots els agents implicats des dels diferents àmbits, i transparència en la gestió en benefici de qui realment ho necessita, pertanyi o no a un determinat col·lectiu i/o minoria.
- Treballar des d'una pedagogia intercultural en què tothom se senti reconegut a l'aula. És necessari treballar a l'escola el respecte a les diferents visions del món, valors i pautes culturals, sense caure en el paternalisme etnocèntric.
- Donar suport als plans d'absentisme globals i integrals amb la intervenció dels diferents agents educadors del territori (mestres, educadors, professionals d'entitats i veïns dels barris).

- Facilitar el procés d'escolarització de l'alumnat gitano en els canvis de centre i informar les famílies sobre els seus drets.

L'administració ha de garantir la supervisió i ha de vetllar perquè es donin bé les condicions als centres, perquè els i les professionals puguin fer tot allò que calgui per aconseguir l'èxit acadèmic de tot l'alumnat i una millora de la convivència. •

ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LES POLÍTIQUES EDUCATIVES REFERIDES ALS GITANOS

JESÚS SALINAS

Professor de primària, educador social i membre
de l'Associació d'Ensenyants amb Gitanos

FER UNA REFLEXIÓ SOBRE LES POLÍTIQUES EDUCATIVES QUE S'HAN DESENVOLUPAT AMB ELS GITANOS A ESPANYA NECESSITA, PER PART DE QUI ESCRIU, ALGUNES OBSERVACIONS PRÈVIES.

La primera és que no puc amagar, el que pot ser per part meua un prejudici, el fet de pensar en una idea folklòrica i generalitzada del gitano que està associada a l'àmbit de la delinqüència, considerant la formació nul·la i la informació en els nostres estudis acadèmics sobre els gitanos i que ens hem educat immersos en una societat amb molts prejudicis que tradicionalment els ha exclòs. Idea que, si respongués a la realitat, necessitaria d'una sèrie d'informacions, debats i reflexions que no cabrien en aquest article.

La segona observació és que com que no

disposo de gaire espai per desenvolupar algunes reflexions sobre les polítiques educatives referides als gitanos espanyols, han de quedar fora d'aquest article continguts múltiples i matisos del tema educatiu. El més important, però, és advertir que la problemàtica de l'educació referida als gitanos només es pot entendre si se la inscriu en la resta de les situacions socioeconòmiques, històriques, culturals... de les famílies gitanes.

Un cop reconeguts, per tant, els buits predictibles d'aquest article, veig la necessitat de

L'EDUCACIÓ DE LES NENES I NENS GITANOS, SEPARATS DELS SEUS PARES, EREN TÈCNIQUES DE MODELATGE I REDUCCIÓ PER CONVERTIR-LOS EN VASSALLS DEL REI I DE LA RELIGIÓ CATÒLICA

remetre el lector a lectures i informacions més àmplies, que us recomanem en un altre apartat d'aquesta mateixa *Caixa d'eines*.

1. BREUS ANTECEDENTS HISTÒRICS EN L'ESCOLARITZACIÓ DE LES NENES I NENS GITANOS

En els primers segles d'estada dels gitanos a Espanya, totes les opinions dels polítics i religiosos, i posteriorment les ordres i pragmàtiques dictades pels consells i pels reis, estaven encaminades a reduir els gitanos a «vassalls com els altres».

Per tant, l'educació de les nenes i nens gitanos, separats dels seus pares, eren tècniques de modelatge i reducció per convertir-los en vassalls del rei i de la religió catòlica. Podríem posar molts exemples documentats del que diem,¹ però ens limitarem a les recomanacions del comte d'Aranda (1780), que defensava la separació dels nens gitanos «desde salidos de la lactancia», idea acollida favorablement per Carles III, i el fet que s'escolaritzessin dels 4 als 7 anys als orfenats, on se'n tingués cura i aprenguessin doctrina cristiana, i després les noies anessin a servir i els nois anessin a aprendre oficis.

Aquests *projectes educatius* van ser abandonats una vegada i una altra per causes diverses, entre les quals hi havia la resistència dels gremis a admetre aquells que no tenien puresa de sang

o la negativa del professorat a admetre gitanets «temiendo que su compañía e inmediata comunicación pudiera ser nociva, y causar la perversión en los otros jóvenes encomendados a su cuidado y enseñanza».

Les nenes i nens gitanos van continuar generalment desescolaritzats al costat dels pares i únicament passaven a institucions en casos extrems; quan els pares eren condemnats a presó i no tenien altres parents.

Encara que en el segle XIX s'intenta universalitzar l'ensenyament primari (Constitució de 1812 i Llei Moyano de 1857), l'analfabetisme continua sent majoritari entre la societat espanyola (en 1987, el 62% dels homes i el 81% de les dones). En aquest context social, on hi ha multitud de pobres i abandonats, gitanos i no gitanos, tots analfabets i els fills desescolaritzats, apareixen una sèrie d'accions educatives que es desenvolupen en gran part amb alumnat gitano i sota el signe de la pedagogia assistencial i de la redempció. Les més conegudes són les conduïdes pels sacerdots Pedro Poveda en les coves de Guadix i Andrés Manjón en les coves del Sacromonte de Granada. Aquest darrer, fundador de les Escuelas del Ave María, en 1899 escriurà, per exemple, que «tal como hoy se encuentran, es una raza degenerada y esta degeneración es hereditaria y se extiende a su parte física, intelectual y moral».

Durant una part important del segle XX els gitanos tindran una escolarització assistencialista

1. Seguint a GÓMEZ ALFARO, Antonio (1998), «La reducción de los niños gitanos», *I Tchatchipen*, núm. 8, Barcelona; Unión Romani.

L'ACTUAL LLEI D'EDUCACIÓ DÓNA UN APRECIABLE RECONeixEMENT A LES DIVERSITATS CULTURALS SENSE REFERIR-SE EN CAP MOMENT AL COL·LECTIU GITANO

que desenvoluparà actituds colonialistes, evangelitzadores i fagocitadores sobre la seva cultura, tot i que la major part restaran encara desescolaritzats, amb la resta de les nenes i nens, que pertanyien a la ruralia o a les capes pobres de la societat espanyola.

2. LEGISLACIÓ EDUCATIVA EN ELS ÚLTIMS TRENTA ANYS

Des de la instauració a Espanya d'un estat democràtic (1978) mai no ha estat legislada una política educativa específicament per a gitanos, si exceptuem les escoles pont (1978-1986), que eren escoles segregades i creades per a nenes i nens gitanos marginals en un conveni entre l'Església catòlica i el Ministeri d'Educació.

El Reial decret 1174/1983, sobre educació compensatòria, canvia la política educativa cap als gitanos. Encara que no fa una referència explícita als gitanos sí que indica una sèrie d'accions encaminades a pal·liar els desavantatges que determinats alumnes tenen per accedir o romandre en el sistema educatiu, per raó del lloc de residència i nivell social i econòmic desfavorits.

La dotació més gran de mitjans i professorat, la constitució de centres de recursos i serveis de suport escolar, així com de beques de menjador i de llibres, al costat de certa flexibilitat en les normes d'admissió en els centres escolars,

afavoreixen la incorporació de l'alumnat gitano al sistema educatiu.

El següent canvi en la política educativa general, que també repercutirà en els gitanos sense citar-los expressament, serà a les bases per a una educació intercultural contingudes a la Llei orgànica del dret a l'educació de 1983 (LODE) i a la Llei orgànica d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE) de 1990; ambdues desenvolupen principis i valors continguts en la Constitució espanyola, com per exemple «la lluita contra la discriminació i la desigualtat, siguin aquestes per raó de naixença, raça, sexe, religió o opinió», «la formació en el respecte de la pluralitat lingüística i cultural d'Espanya» o bé «el rebuig a tot tipus de discriminació i el respecte a totes les cultures».

L'actual Llei d'educació va ser aprovada per les Corts espanyoles el maig de 2006 i dóna un apreciable reconeixement a les diversitats culturals sense referir-se en cap moment al col·lectiu gitano.

3. ANÀLISI DEL SISTEMA EDUCATIU AMB RELACIÓ ALS GITANOS

3.1. Anàlisi des del Ministeri d'Educació i Ciència

En l'únic informe que hi ha des del Ministeri d'Educació i Ciència,² de juliol de 1993, sobre l'escolarització dels nens gitanos a Espanya,

2. MINISTERI D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA (juliol de 1993), «La escolarización de los gitanos en España» (document policopiat de 38 pàgines).

es dedueixen les polítiques educatives amb els gitanos espanyols:

«El Reial decret 1174/1983, sobre educació compensatòria, va suposar un gir important en l'orientació de la política educativa cap als gitanos. [...] La consideració de l'escolarització dels nens gitanos com a tema prioritari va estar present no només en la planificació del Ministeri d'Educació i Ciència, sinó també, d'una o altra forma, en els departaments d'Educació de les comunitats autònomes. [...] Començaven a crear-se les condicions per a evitar qualsevol forma de segregació escolar. Així, l'any 1986 es procedeix al tancament de les escoles pont, i s'integren els alumnes en centres ordinaris. [...] Les accions d'educació compensatòria han constituït, en resum, una política de discriminació positiva que ha redefinit el concepte d'igualtat d'oportunitats en l'educació. S'ha mostrat també eficaç en la reducció del prejudici cap als grups minoritaris.»

3.2. Anàlisi des del professorat

El professorat que treballa amb alumnat gitano no té una visió tan positiva de les polítiques d'educació compensatòria. L'Associació d'Ensenyants amb Gitanos³ diu el següent:

«En 1983 i a pesar de totes les crítiques que arribaven d'altres països, les polítiques compensadores comencen a posar-se en pràctica oficialment. Encara que van portar la desaparició de moltes escoles pont, es repeteixen

els mateixos processos i es cau en els mateixos errors: per a la igualtat d'accés es van utilitzar pràctiques segregadores, com van ser les aules de compensatòria i les escoles d'acció especial. [...] En resum, les polítiques compensadores no compensen, no igualen l'alumnat ni en l'accés, ni en la permanència, ni en l'èxit en l'escola. Aquest alumnat continua sofrint el rebuig, la seva situació socioeconòmica es manté igual, i s'afegeix el fracàs escolar a la llista de les etiquetes que el marginen de l'escola i de la societat.»

3.3. Anàlisi des de la universitat

És necessària la veu de la universitat, institució independent i amb criteris propis. En el treball d'investigació portat a terme des de la sociologia de l'educació en la Universitat de Salamanca es diu:⁴

«L'educació compensatòria representa, almenys, l'intent d'afrontar el problema de l'escolarització massiva dels gitanos d'una manera específica. [...] D'una banda, existeixen enormes reticències a acceptar amb totes les conseqüències que es tracta d'un problema cultural, [...] mentre que, per una altra, es fuig com de la pesta de tot el que soni a discriminació grupal i ètnica; es va imposant la tendència a considerar el problema de l'escolarització dels gitanos com la suma de casos individuals. [...] En realitat, aquesta estratègia paia no és nova per al gitano. És simplement la traducció escolar d'una vella

COMENÇAVEN A
CREAR-SE LES
CONDICIONS PER A
EVITAR QUALESEVOL
FORMA DE SEGREGACIÓ
ESCOLAR. AIXÍ, L'ANY
1986 ES PROCEDEIX
AL TANCAMENT DE
LES ESCOLES PONT,
I S'INTEGREN ELS
ALUMNES EN CENTRES
ORDINARIS

3. ASOCIACIÓN DE ENSEÑANTES CON GITANOS (2001), «La Asociación de Enseñantes con Gitanos y la educación para superar las desigualdades», *Boletín del Centro de Documentación*, núm. 21/22, Madrid. Podeu consultar-lo a: <<http://www.pangea.org/aecgit/boletines/boletin21-22.htm>>.

4. FERNÁNDEZ ENGUITA, M. (1999), *Alumnos gitanos en la escuela paya. Un estudio sobre las relaciones étnicas en el sistema educativo*, Barcelona: Ariel Practicum.

actitud de la societat espanyola enfront d'ell: negar la seva existència com a grup ètnic, com una cultura o bandejar-la als llims de l'irrellevant, mentre se li ofereix la integració plena a condició que la busqui deixant de ser el que és, convertit en paio. Si ho assoleix, haurà passat la línia; i, si no, tindrem senzillament una nova demostració que el problema és seu, no nostre.»

La veu de Teresa San Román, professora d'antropologia social i cultural de la Universitat Autònoma de Barcelona, és una de les veus més autoritzades en l'àmbit universitari i dels professionals que treballen amb el poble gitano, i sens dubte una de les més reconegudes i respectades pels gitanos i gitanes espanyols.

San Román fa un recorregut en aquest text⁵ sobre els diversos models d'escola per a la pluriculturalitat que s'han produït en els últims 30 anys. Descriu el model segregacionista, el model obscurantista, l'escola especialitzada o exclusivament ètnica i, finalment, el que entén que seria el model de l'escola pluricultural amb o sense composició multiètnica.

«Els objectius socials fonamentals haurien de prioritzar una educació en la convivència i en la tolerància, sempre que quedi ben palès que això no pot ser mai un pretext per a abandonar els objectius escolars en el seu conjunt. Suposaria, com a primer pas, evitar mentre sigui possible els *serveis ètnics*. El segon seria fer disminuir progressivament la dependència de la població,

cooperant en aquest propòsit amb altres professionals i amb les organitzacions de la gent.

El tercer objectiu seria aconseguir l'escolarització més primerenca possible i recomanable dels nens en les guarderies i escoles, de manera que no es perpetuïn problemes de racisme, de nivell, de segregació, que poden resoldre's amb més probabilitats d'èxit en els primers anys de vida.

L'educació compensatòria hauria de ser una solució extrema davant l'inevitable, no la solució a la desídia administrativa ni a la incompetència professional. [...] D'altra banda, on la població és mixta i no està marginada, l'escola hauria de ser, naturalment, mixta, però tenint una cura escrupolosa que totes les escoles del seu entorn ho siguin. El fracàs de moltes experiències pluriètniques ha d'adjudicar-se en gran mesura a l'existència d'una única escola que accepta població de diferents grups ètnics minoritaris i els casos perduts de la majoria, mentre que la resta de les escoles es mantenen monoètniques, majoritàries i guanyen prestigi a costa del desprestigi racista de l'escola oberta.»

3.4. Anàlisi des del moviment associatiu gitano

L'opinió del moviment associatiu gitano queda reflectida en el document "El poble gitano i l'Educació".⁶

«Alguns dels grans problemes o omissions en la política educativa:

L'EDUCACIÓ
COMPENSATÒRIA HAURIA
DE SER UNA SOLUCIÓ
EXTREMA DAVANT
L'INEVITABLE, NO LA
SOLUCIÓ A LA DESÍDIA
ADMINISTRATIVA NI A
LA INCOMPETÈNCIA
PROFESSIONAL

5. SAN ROMÁN, T. (1992), «Pluriculturalidad y marginación», *Sobre interculturalitat*, Girona; Fundació Ser.Gi.

6. COMISSIÓ D'EDUCACIÓ PER AL PROGRAMA DE DESENVOLUPAMENT DEL POBLE GITANO [adscriu al Ministeri d'Educació] (1999), «El pueblo gitano y la educación», Madrid. Aquest document està publicat com a annex a: <http://www.elkarrekin.org/elk/ijitoak/fitx/2_escalalumgitano.doc>.

- El doble sistema educatiu: públic/privat (també és privada l'escola concertada-subvencionada), col·labora, consolida i sovint legitima la diferenciació social.

Les dades existents confirmen la realitat que coneixem: no hi ha gitanos en l'escola privada, molt pocs en la concertada-subvencionada (7%-10%!), majoritàriament els nostres fills són a l'escola pública.

a fer-se una idea incorrecta de l'educació intercultural. Confusió entre educació compensatòria i educació intercultural, donen la idea que serveixen per als mateixos objectius, confon marginalitat amb cultura gitana. Quan desenvolupen educació per a estrangers i emigrants ens inclouen també als gitanos; no obstant això, quan es parla de les cultures de l'Estat espanyol, de les seves nacionalitats i pobles, sempre se n'exclou la

Aquesta falta d'expectatives que de vegades tenim els gitanos respecte als beneficis de l'escola, entre altres coses, ve donada perquè no ens garanteix, en sortir-ne, un treball i a l'oferta cultural unívoca que té l'escola.

- La manca total de formació inicial del professorat d'educació infantil, primària, secundària i universitària, d'aquelles matèries que es refereixen a les diversitats culturals:

- Si els projectes educatius de cada centre educatiu atenguessin correctament les necessitats del seu alumnat i l'administració educativa dotés els centres del professorat necessari i adequat i dels recursos econòmics necessaris, no farien falta altres mesures o programes de compensació.
- No existeix una referència normativa explícita a l'educació intercultural en la normativa curricular vigent, la qual cosa porta sovint

cultura del poble gitano, no sabem si per la nostra extraterritorialitat o per no reconèixer-la com a cultura.

- És impossible admetre que l'alt fracàs escolar de l'alumnat gitano no sigui a causa d'un fracàs del sistema escolar (i del sistema social) en el seu conjunt. En les famílies gitanes no existeix aquesta idea de fracàs escolar o almenys no amb el mateix valor o significat que té per a la societat majoritària.

educació intercultural, antropologia social i cultural de les nacionalitats, minories i cultures de l'Estat espanyol, etcètera.»

Les Corts espanyoles van aprovar la Llei d'educació actual el maig de 2006. El moviment associatiu gitano va enviar un document amb les seves opinions a la ministra d'Educació i a tots els partits polítics quan la Llei es va presentar a les Corts per a l'aprovació. Entre els suggeriments i crítiques bàsics del poble gitano

davant la nova Llei d'educació, s'hi manifesta el següent:

«[...] Existeix un apreciable reconeixement de les diversitats culturals, encara que se segueixen mantenint en un mateix paquet les minories ètniques o culturals amb l'educació especial i la immigració: “Tots els centres sostinguts amb fons públics participaran en l'escolarització equitativa de l'alumnat amb dificultats, amb

En el capítol I, article 1. *Principis del sistema educatiu espanyol*, apartat b), diu: “L'equitat, que garanteixi la igualtat d'oportunitats, la inclusió educativa i la no-discriminació i actuï com a element compensador de les desigualtats personals, culturals i socials”.

La idea que es pot extreure d'aquest apartat és que les cultures poden compensar-se i indueix a l'error de creure que hi ha cultures

finalitats, però hauria d'ampliar-se no només al respecte, sinó al desenvolupament d'informació i coneixement de les altres cultures d'Espanya.

Caldria desenvolupar aquest tema i introduir-lo en el preàmbul de la Constitució, que diu: “Protegir tots els espanyols i pobles d'Espanya en l'exercici dels drets humans, les seves cultures i tradicions, llengües i institucions”.

EL GITANO NO S'ANOMENA, PERÒ S'HI AL·LUDEIX IMPLÍCITAMENT QUAN ES PARLA DE “L'ALUMNAT PROCEDENT DE MINORIES ÈTNIQUES”, I QUEDA INCLÒS EN ALLÒ PROBLEMÀTIC QUE CAL “REPARTIR EQUITATIVAMENT EN ELS CENTRES SOSTINGUTS AMB FONS PÚBLICS”

necessitats educatives especials, immigrant o procedent de minories ètniques o culturals”.

El gitano no s'anomena, però s'hi al·ludeix implícitament quan es parla de “l'alumnat procedent de minories ètniques”, i queda inclòs en allò problemàtic que cal “repartir equitativament en els centres sostinguts amb fons públics”. Sempre va lligat el tema gitano a la desigualtat social, a l'educació compensatòria, però mai a la seva especificitat cultural i al seu reconeixement.

millors i pitjors, cultures qualitativament més desenvolupades i cultures subdesenvolupades, donant per descomptat l'hegemonia i prepotència d'una cultura sobre les altres.

A l'article 2, *Finalitats*, a l'apartat e), diu que un dels fins d'aquesta etapa educativa serà: “La formació en el respecte de la pluralitat lingüística i cultural d'Espanya i de la interculturalitat com a element enriquidor de la societat”. Sense cap dubte està molt bé la incorporació d'aquestes

També és necessari no fomentar una visió irreal de la interculturalitat, entesa únicament com un element enriquidor. Cal reconèixer que la interculturalitat també suposa xocs entre alguns elements de les diverses cultures.»

4. DESCRIPCIÓ GENERAL DE LA SITUACIÓ EDUCATIVA DELS GITANOS ESPANYOLS

En les dues últimes dècades s'ha produït una

escolarització gairebé total de les nenes i nens gitanos en educació infantil i primària, però la recepció del sistema educatiu i la resposta de les famílies gitanes han estat diferents i avui ens trobem amb situacions escolars molt diverses.

Sembla irreversible que les nenes i nens gitanos tinguin el referent escolar assumit com a part de la seva condició infantil i l'assistència a l'escola hagi deixat de tenir un rebuig generalitzat per ser una institució dels païos i per als païos. Tot i aquest gran pas endavant, l'assistència de l'alumnat gitano a l'escola continua sent menys regular i el seu fracàs escolar molt més alt que el dels companys de la mateixa edat.

Hi ha un accés molt escàs de l'alumnat gitano a l'educació secundària, que s'agreuja per un abandó generalitzat dels estudis abans d'acabar aquesta etapa obligatòria escolar. Són molt pocs els gitanos i les gitanes que tenen carreres universitàries, alguns dels quals són molt coneguts, però de ben segur que n'hi ha d'altres més invisibles que no tenen interès a ser reconeguts.

4.1. Les dades

Les dades no sempre l'encerten, ni de bon tros garanteixen el rigor a definir una situació educativa tan heterogènia, com heterogenis són les gitanes i els gitanos espanyols.

Cal posar en dubte aquestes investigacions i enquestes perquè reflecteixen majoritàriament la

HI HA UN ACCÉS MOLT ESCÀS DE L'ALUMNAT GITANO A L'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA, QUE S'AGREUJA PER UN ABANDÓ GENERALITZAT DELS ESTUDIS ABANS D'ACABAR AQUESTA ETAPA OBLIGATÒRIA ESCOLAR

població gitana més visible, més estereotipada, gairebé sempre situada i concentrada en determinats barris o zones de pobles i ciutats.

Les últimes i escasses investigacions i enquestes que s'han fet entre els anys 1992 i 2005⁷ donen una sèrie de dades que, encara que no és possible generalitzar-ne els resultats a tot l'àmbit estatal, són les úniques que tenim:

Algunes dades de primària⁸

1. Normalització de l'alumnat gitano en l'accés a l'escola: 90,76%.
2. Normalització en el nivell curricular exigít: 70,00%.
3. Normalització en la seva relació social a l'aula: 57,10%.
4. Normalització en l'adquisició de ritmes, rutines i normes escolars: 67,11%.
5. Normalització en la participació de la família a l'escola: 43,00%.
6. Normalització en la consecució del dret a la diferència: 48,12%.

Algunes conclusions i dades significatives de secundària⁹

1. De l'alumnat gitano que comença primer

d'ESO, a l'entorn d'un 80% abandona aquesta etapa abans de finalitzar l'últim curs.

- Els índexs més grans d'abandó escolar es produeixen en els nois, sobretot en els primers cursos.
- Les noies gitanes abandonen els estudis sobretot en el pas de primària a secundària.

2. La situació acadèmica de l'alumnat gitano és més problemàtica que la de l'alumnat no gitano.

- El 31,9% de l'alumnat gitano aprova totes les assignatures, enfront del 58,1% de l'alumnat no gitano.
- El 39% de l'alumnat gitano forma part de programes compensatoris, enfront d'un 14% de l'alumnat no gitano.
- El desfasament curricular de més de dos anys es produeix en el 68,4% dels gitanos, enfront del 25,8% dels no gitanos.
- Les noies gitanes que estan escolaritzades desenvolupen millors processos educatius que els nois gitanos.

3. Absentisme i abandó escolar prematur.

- Les causes de l'absentisme escolar són diferents en les noies i en els nois gitanos.

DE L'ALUMNAT GITANO QUE COMENÇA PRIMER D'ESO, A L'ENTORN D'UN 80% ABANDONA AQUESTA ETAPA ABANS DE FINALITZAR L'ÚLTIM CURS

7. ASOCIACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (1994), *La incorporación escolar de los niños y niñas gitanos a la enseñanza básica*, Madrid; CIDE (MEC). FERNÁNDEZ ENGUIA, M. (1996), *Escuela y etnicidad: el caso del pueblo gitano*, Madrid; CIDE (MEC).

ABAJO ALCALDE, J. E. (1997), *La escolarización de los niños gitanos*, Madrid; Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

CABANES HERNÁNDEZ, P. (1998), «La escolarización de los niños gitanos en el País Valenciano», *Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social*, n. 6., Escola Universitària de Treball Social d'Alacant.

FUNDACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (2001), «Evaluación de la normalización educativa del alumnado gitano en educación primaria», *Gitanos. Pensamiento y Cultura*, n. 11, Madrid, octubre de 2001; Fundación Secretariado General Gitano. Podeu consultar aquest document a <<http://www.gitanos.org/educacion>>.

FUNDACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (2005), *El acceso de la población infantil gitana a la enseñanza secundaria. Resultado y avance de primeras conclusiones*, Madrid; Fundación Secretariado Gitano (document policopiado i en procés de publicació). Investigació subvencionada per l'Institut de la Dona del Ministeri de Treball i Afers Socials i pel Centre d'Investigació i Documentació Educativa del Ministeri d'Educació i Ciència.

8. Extrems de la investigació de la FUNDACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (2001), «Evaluación de la normalización educativa del alumnado gitano en educación primaria», *Gitanos. Pensamiento y Cultura*, n. 11, octubre de 2001, Madrid; Fundación Secretariado General Gitano. Podeu consultar aquest document a <<http://www.gitanos.org/educacion>>.

9. Extrems de la investigació de la FUNDACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (2005), *El acceso de la población infantil gitana a la enseñanza secundaria. Resultado y avance de primeras conclusiones*, Madrid; Fundación Secretariado Gitano (document policopiado i en procés de publicació).

LA FALTA DE REFERENTS DE PERSONES GITANES AMB ESTUDIS I OCUPACIONS DE QUALIFICACIÓ MITJANA I ALTA INFLUEIXEN NEGATIVAMENT EN LA CONTINUÏTAT ACADÈMICA

Factors com la pressió social, la percepció negativa dels instituts per part de les famílies, la dedicació al treball domèstic i una concepció determinada del rol femení tenen més pes entre les noies gitanes, mentre que els principals factors entre els nois són la falta de motivació i la dedicació exclusiva al treball remunerat.

- La falta de referents de persones gitanes amb estudis i ocupacions de qualificació mitjana i alta i l'escassetat de recursos econòmics de les famílies gitanes influeixen negativament en la continuïtat acadèmica.

Algunes estimacions de gitanes i gitans en la universitat

No hi ha cap tipus de dada fiable sobre el nombre de gitans universitaris. Ja hem dit anteriorment que són molt pocs i poc coneguts, i que n'han d'existir molts més d'invisibles que no tinguin interès a ser reconeguts. Sempre s'ha suposat que hi havia uns 200 gitans i gitanes amb estudis universitaris, però ara hi ha associacions gitanes que proclamen que hi ha milers de gitans amb carreres universitàries. El que sí es pot afirmar és que hi ha una infrarepresentació dels gitans en els estudis universitaris: dels 1.462.771 estudiants universitaris del curs 2004-2005,¹⁰ només 1.000 (i exagero) serien gitans, i els correspondria ser 28.648¹¹ en una situació numèricament equiparable.

Els gitans adults

En l'estudi sociològic sobre els gitans espanyols,¹² que es va fer el 1978, l'analfabetisme entre els gitans més grans de 10 anys arribava al 68%, mentre que en la població general no arribava al 9%. Hi havia un endarreriment de 80 anys del col·lectiu gitano amb relació a la societat majoritària.

En l'actualitat les dades no indiquen un gran avenç. El nombre de persones gitanes més grans de 16 anys que no han completat els estudis de primària és del 70%.¹³

L'últim estudi que es va fer sobre la població gitana, comparat amb l'Enquesta de població activa (IPA), que indica la situació general de la població espanyola, conclou que «7 de cada 10 persones gitanes més grans de 15 anys són analfabetes absolutes o funcionals».¹⁴

5. CURRÍCULUM OCULT: SEGREGACIÓ I DISCRIMINACIÓ

Sabem que el currículum és el resultat d'un procés de selecció dels coneixements considerats dignes de ser transmesos. La millor manera de saber en la pràctica quin és el currículum obligatori és anar als llibres de text.

Una de les poques investigacions que existeixen sobre el tractament de la interculturalitat en els

10. MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (2004), *Una educación de calidad para todos y entre todos*, Madrid; MEC, p.143. Podeu consultar-lo a: <<http://www.aulaintericultural.org/IMG/pdf/libro.pdf>>.

11. Dada extreta a partir d'un simple càlcul de les xifres de l'últim Cens d'habitants (2001): 40.847.371 habitants. Segons l'Institut Nacional d'Estadística (<http://www.ine.es>), hi ha una població gitana estimada de 800.000 persones i de 1.462.771 estudiants universitaris en el curs 2004-2005.

12. FUNDACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (1990), *Estudio sociológico: los gitanos españoles 1978*, Madrid.

13. FUNDACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (2006), *La educación, un proyecto compartido: claves y estrategias para la inclusión educativa de jóvenes gitanos*, Cuadernos técnicos, núm. 36, Madrid; FSGG.

14. FUNDACIÓN SECRETARIADO GENERAL GITANO (2006), *Informe sobre población gitana y ocupación*, Madrid; FSGG.

ELS GITANOS
SEGUEIXEN SENSE
EXISTIR EN ELS LLIBRES
DE TEXT. LES POQUES
REFERÈNCIES ALS
GITANOS SEMPRE ES
FAN DINS LA CATEGORIA
DE *PROBLEMA*

Llibres de text té un apartat específic sobre el tractament de la història i cultura gitanes i de la visió que se'n té des de la societat majoritària.

L'any 2001 l'Associació d'Ensenyants amb Gitanos va fer aquest treball amb els llibres de text utilitzats entre els anys 1990 i 2000.

La reflexió final de l'estudi diu: «Els gitanos segueixen sense existir en els llibres de text. Les poques referències als gitanos sempre es fan dins la categoria de *problema*. Problema en el passat, en els textos d'història i geografia, en el relat de persecucions i lleis antigitanes; problemes en el present, en els textos de ciències socials i literatura, que els situen juntament amb els immigrants a les situacions de marginació o els utilitzen com a personatges literaris, plens d'estereotips negatius. I fins i tot quan es vol fer bé, errors, desconeixement de la cultura gitana i sempre, sempre, imatges estereotipades: fotos i dibuixos descontextualitzats, folklòrics, penalitzadors, ...

Desolador. Lluny de qualsevol esperança d'igualtat de tracte, dignitat i respecte per una cultura de l'Estat espanyol, el gitano, la cultura gitana segueix sense ser present en la cultura escolar, en els currículums escolars. I el poc que hi ha més valdria que no hi fos.

En els 208 textos d'infantil, primària i secundària, publicats entre els anys 1990 i 2000, solament hi ha divuit referències explícites

als gitanos, de les quals només sis tenen suficient contingut i entitat per ser tingudes en compte, i només dues tenen un caràcter positiu en el tractament del tema gitano.»¹⁵

El missatge confús del currículum i la raciació dels llibres de text continuen mantenint els estereotips socials: cal no oblidar que la majoria de les editorials de llibres de text pertanyen a grups religiosos o de tendències conservadores, i la visió que filtren i transmeten sobre els gitanos és la que acabo d'exposar. Tampoc es pot ocultar que alguna editorial de biaix nacionalista té continguts clarament racistes i prejudicis sobre els gitanos i altres ciutadans de determinades comunitats autònomes.

5.1. Algunes polítiques esperançadores

Perquè els gitanos i la seva cultura apareguin d'una manera normalitzada en els textos escolars i en el desenvolupament dels continguts curriculars escolars del sistema educatiu espanyol, és necessari que siguin prèviament introduïts en els decrets curriculars de les comunitats autònomes. Dues d'aquestes comunitats –la valenciana i canària–, encara que d'una manera tímida, han obert un futur esperançador en reconèixer oficialment els gitanos espanyols en els decrets que estableixen el currículum de l'educació secundària obligatòria.

També la Generalitat de Catalunya, des del Departament d'Educació, desenvolupa el Pla

EN ELS 208 TEXTOS
D'INFANTIL, PRIMÀRIA I
SECUNDÀRIA, PUBLICATS
ENTRE ELS ANYS 1990 I
2000, SOLAMENT HI HA
DIVUIT REFERÈNCIES
EXPLÍCITES ALS GITANOS

15. ASOCIACIÓN DE ENSEÑANTES CON GITANOS (2001), «Estudio de la interculturalidad en los libros de texto», *Boletín del Centro de Documentación*, n. 23, Madrid; Asociación de Enseñantes con Gitanos. Disponible a: <<http://www.pangea.org/aecgit/boletines/boletin23.htm>>.

per a la llengua, la interculturalitat i la cohesió social i, dins d'aquest, el Pla per a l'alumnat de la comunitat gitana, on es reconeix que «la concepció d'una educació assimilacionista ha mantingut les aportacions culturals d'aquesta comunitat al marge dels currículums oficials», i es proposa «assegurar la incorporació de la riquesa cultural de la comunitat gitana [...] en el currículum escolar; proporcionar material didàctic als centres educatius per a donar a conèixer aspectes rellevants de la riquesa cultural de la comunitat gitana; promoure que els materials didàctics i els llibres de text reflecteixin elements culturals de la comunitat gitana i que s'evitin els estereotips; elaborar i difondre materials específics per a les àrees curriculars; elaborar un protocol per a les editorials».

Igualment en aquest Pla per a l'alumnat de la comunitat gitana es concreten intervencions sobre la formació del professorat i els professionals dels serveis educatius, projectes específics en centres docents, col·laboració amb entitats gitanes o que treballin en aquest àmbit, promoció de la llengua romaní en l'alumnat gitano i recepció de gitanos de països de l'Est, tot això dintre d'un marc més ampli i global com són els plans d'entorn i el Pla integral del poble gitano. El temps i sobretot l'avaluació del desenvolupament i els resultats d'aquestes bones propostes i objectius ens diran si aquest és el camí.

Totes aquestes polítiques de concreció no ens han de fer oblidar que cal evitar sempre

que es pugui les polítiques específiques i que cal fomentar la utilització dels serveis i recursos comuns i generals. Evitar polítiques de segregació, de concentració de les famílies amb problemes. Però quan aquestes segregacions i concentracions ja existeixen, tampoc es pot negar que en aquests entorns marginals on augmenta la pobresa i la desestructuració cultural, social i familiar fan falta mesures i recursos de discriminació positiva concrets abans que cap altra cosa; recursos i mesures que han de tenir un seguiment estricte, de manera que si reïxen desapareixeran amb la solució del problema i si fracassen també caldrà fer-los desaparèixer perquè no s'enquistin.

6. REFLEXIÓ FINAL

Un govern central i disset governs de comunitats autònomes, amb les competències plenament assumides en matèria educativa, determinen una diversitat i desigualtat de polítiques educatives cap als gitanos. Les tendències conservadores o progressistes dels partits polítics que governen, la seva influència directa en el tractament de l'educació i els canvis –de vegades cada quatre anys– en els governs centrals o autonòmics influeixen en la poca estabilitat de les reformes educatives.

Tanmateix, malgrat els canvis constants, es confirmen unes polítiques educatives que tendeixen a preocupar-se per l'acollida dels

immigrants, intentant accelerar l'aprenentatge de la llengua espanyola o la llengua pròpia de les autonomies per afavorir-ne la integració en el sistema educatiu. En general s'empren els recursos compensatoris en l'alumnat immigrant i es dóna per resolt el tema gitano. Hi ha la idea general, encara que ningú s'atreveix a exposar-la explícitament, de no invertir més (o el mínim possible) en el gitano amb els pretextos que ja ha tingut i té les mateixes oportunitats que els altres i que els que no són a l'escola és perquè no hi tenen cap interès.

Desgraciadament, es continua incloent els gitanos en qualsevol política d'atenció als grups problemàtics (marginats, conflictius, absentistes...). En canvi, mai no se'n diu res quan es parla de les cultures, nacionalitats i pobles de l'Estat espanyol.

Mai no hi ha hagut unes polítiques clares (política clara = política cara, segons Teresa San Román)¹⁶ per part dels governs ni de les administracions. Amb intervencions parcials, sempre des de l'àmbit social, i amb la fórmula dels programes compensadors des de l'educació, sembla que ja es dóna per resolta la qüestió gitana. Greu error. Actualment, el 70% dels més grans de 16 anys no han completat l'educació primària; pocs són els joves que hi arriben i menys encara els que acaben la secundària, i és anecdòtic el nombre dels que arriben a la universitat. Ningú no pot afirmar que s'hagi resolt la normalització de l'accés de la població gitana al sistema educatiu.

HI HA LA IDEA GENERAL DE NO INVERTIR MÉS EN EL GITANO AMB ELS PRETEXTOS QUE JA HA TINGUT I TÉ LES MATEIXES OPORTUNITATS QUE ELS ALTRES

Es pot dir que l'escolarització generalitzada dels gitanos va començar fa vint-i-cinc anys i que l'avenç en la incorporació al sistema educatiu ha estat important. Cert. Però cal afegir que des dels anys 90 hi ha un clar estancament, i fins i tot una reculada, en el procés d'escolarització gitana.

No tot es resolia amb una plaça a l'escola; havien de sentir reconeguda la seva cultura, sentir-se còmodes en una escola intercultural. Però l'escola continua reproduint els valors dominants de la cultura majoritària en la societat, la qual desconeix la cultura veritable dels gitanos (deixant a part els reconeixements polítics d'alguns parlaments autonòmics) i en justifica el rebuig sobre la base d'allò que creu conèixer: estereotips i prejudicis.

És important no oblidar que, per a l'accés i permanència normalitzats en el sistema educatiu, cal que s'hagin normalitzat abans altres factors decisius, alguns dels quals són molt més urgents: habitatge, treball, convivència, intermitència, etc.

En els continguts curriculars de cada comunitat autònoma s'ha desenvolupat la cultura autòctona, la llengua (quan és diferent de la castellana), la història, els costums..., però ningú es planteja la recepció i el desenvolupament possible de les altres cultures de l'Estat espanyol, i menys encara de la gitana. Deu ser que les institucions educatives no han tingut

16. SAN ROMÁN, T. (1998), «Cambio social e identidad cultural en las distintas comunidades gitanas», *Las comunidades gitanas: actualidad y retos del futuro*, Madrid; Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

mai clara la idea d'una escola intercultural. Prova d'això és que la diversitat cultural sol interpretar-se en termes problemàtics, els quals porten a legislar una intervenció centrada en l'adaptació, en la compensació d'*aquells-que-s'han-d'integrar*.

Sense estudis, les possibilitats d'accés a llocs de treball són molt reduïdes, i si s'hi accedeix serà sempre a feines no qualificades, amb sous molt baixos que no són suficients per poder viure dignament, ni amb les ajudes socials. Això porta en molts casos al clientelisme respecte als serveis socials, abans que a l'esforç de mantenir treballs de vuit hores al dia, poc gratificants i mal remunerats.

La inversió en educació (dintre d'unes polítiques educatives interculturals) i la formació professional dels joves i adults haurien de facilitar l'accés al món laboral en les mateixes condicions que els no gitanos i evitar polítiques de serveis socials que no solucionen el problema, sinó que més aviat agreugen la desmotivació per a la cerca de feina i propicien el clientelisme i perverteixen un sistema que en comptes de solucionar problemes els fa crònics. Com deia el Nobel de literatura Bernard Shaw, «els americans fan dels negres neteja-sabates i després diuen que només serveixen per netejar sabates», idea perfectament aplicable als espanyols i als seus conciutadans gitanos. •

LA INVERSIÓ EN
EDUCACIÓ (DINTRE
D'UNES POLÍTIQUES
EDUCATIVES
INTERCULTURALS)
I LA FORMACIÓ
PROFESSIONAL DELS
JOVES I ADULTS
HAURIEN DE FACILITAR
L'ACCÉS AL MÓN
LABORAL EN LES
MATEIXES CONDICIONS
QUE ELS NO GITANOS

MARIA TERESA CODINA MIR

UNA MESTRA COHERENT I COMPROMESA

FRANCESC CARBONELL

VET ACÍ QUE UNA VEGADA HI HAVIA A BARCELONA UNA NENA QUE ES DEIA MARIA TERESA, QUE TENIA SET GERMANETS PETITS. EN SER LA MÉS GRAN DE TOTS, FEIA TANT O MÉS DE MARE PETITA QUE DE GERMANA GRAN; DE MANERA QUE JA HI TENIA TANTA TRAÇA COM LA MARE A CANVIAR BOLQUERS, A FER MENJAR LES FARINETES, A FER VENIR LA SON CANTANT UNA BRESSOLA O A AJUDAR A FER ELS DEURES I A APRENDRE LES TAULES DE MULTIPLICAR.

De manera que quan un dia, algú li va demanar: «Maria Teresa, tu què voldràs ser quan siguis gran?», ella va dir, amb el seu capteniment tímid i seriós, però tota decidida: «Potser metgessa, com el pare, potser escriptora de llibres... encara no ho sé del cert, però mestra... segur que no! De mestra i mainadera, ja n'he fet prou amb els meus germans!».

Afortunadament per a molts infants, aquella nena, en fer-se gran, va continuar dedicant tota la seva vida a l'educació, i sovint a la dels més febles, guiada sempre pel convenciment

que, amb comprensió, creativitat i exigència, l'educació pot fer créixer per dins totes les persones fins arribar al màxim de les seves possibilitats. I no ho deu haver fet malament del tot: l'any 2001 es reconeixien públicament els seus mèrits en atorgar-li el Premi Catalunya d'Educació, que venia a afegir-se a molts d'altres rebuts amb anterioritat.

Ja jubilada, però sempre activa fent assessorament a centres, xerrades, escrits..., ja fa dos anys que està especialment d'enhorabona. Està de celebracions. L'any passat va fer

I SI HA FET CINQUANTA ANYS DEL NAIXEMENT DE TALITHA, AQUEST ANY EN FARÀ TRENTA QUE VA FUNDAR UNA ALTRA ESCOLA BEN DIFERENT, PERÒ TAMBÉ AMB UN ALTRE NOM ESTRANY: AVILLAR XAVORRÓS

cinquanta anys que va crear Talitha amb un grup de gent compromesa, una de les escoles que, en plena nit franquista, va saber mantenir encesa la torxa dels principis de l'escola activa.¹ Tot l'equip d'aquesta escola va assumir a fons el compromís –la Maria Teresa no ha fet mai res a mitges–, va prendre el relleu directament de les mans de personatges com Artur Martorell o Alexandre Galí i va saber traspasar-lo més tard a les de les futures generacions. La Maria Teresa fou, per exemple, una de les set persones fundadores de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

I si ha fet cinquanta anys del naixement de Talitha, aquest any en farà trenta que va fundar una altra escola ben diferent, però també amb un altre nom estrany: Avillar Xavorrós. Si *talitha* és una paraula de l'antic arameu, que significa 'nena', *avillar xavorrós* és una expressió romaní, la llengua del poble gitano, que significa 'veniu infants'; perquè si Talitha estava a Sarrià, Avillar Xavorrós estarà, en canvi, a Can Tunis, un racó de Barcelona més gueto que barri i més marginal que gitano, que avui ha desaparegut sortosament. Però malgrat les distàncies de tot ordre entre l'un i l'altre projecte –algunes infinites–, la tossuderia, les conviccions i la utopia socioeducativa de la Maria Teresa foren i són les mateixes arreu.

–I com va ser que vas anar a parar de Sarrià a Can Tunis?

–Hi ha un període intermedi, de tres anys, durant el qual vaig treballar, al principi, a

l'escola Nostra Senyora del Port de la Zona Franca. Després, i per iniciativa de l'Associació de Veïns, es va crear l'Institut Nacional de Batxillerat de Can Tunis, en què vaig fer de cap d'estudis. Des de les finestres de l'Institut veia els infants gitanos jugar pel carrer. Del carrer van passar al vestíbul i als passadissos reclamant, a la seva manera (no sempre del gust d'altres professors de l'Institut), una escola. I la relació s'anà estrenyent: fins al punt de carregar algun diumenge el meu dos cavalls amb tota aquella canalla per endur-me'ls al zoològic a veure l'elefant... Per això quan el batlle Socias Humbert semblà que es prenia seriosament la dignificació del barri de Can Tunis, canviant les barraques per blocs de pisos, decidint-se a construir-hi una escola municipal, els gitanos van voler que jo en fos la directora² i que el seu nom fos Avillar Xavorrós. D'aquesta manera, amb un bon equip de gent compromesa en l'educació, vam engegar aquest il·lusionant projecte.

Cal dir que el paternalisme era en aquells moments (i és encara) una de les pitjors maneres d'encarar-se a les necessitats dels col·lectius marginats. Una de les pitjors, però potser la més fàcil i la més còmoda. El que convé, el que cal, és conèixer a fons el problema i intentar donar resposta a les causes de la deficiència, saber veure què és el que fa falta, allò que realment cal... potser amb més iniciativa i més creativitat. Quan veies, per exemple, l'habilitat manual que tenien la major part d'infants d'Avillar Xavorrós, t'adonaves que calia aprofitar-la per facilitar-ne

1. Podeu consultar respecte a aquest tema: CODINA, M. T. (2007), *Educar en temps difícils*. Escola Talitha, 1956-1974, Vic; Eumo Editorial.

2. La Maria Teresa Codina, afortunadament, ha deixat escrita tota la història d'aquest projecte excepcional, tant pel temps i el context sociopolític en què es va desenvolupar, com per les duríssimes condicions en què es va dur a terme. Bona part d'aquest es pot consultar al seu llibre *Gitanos de Can Tunis 1977-1983. Crònica de un proceso educativo*, 2000, Barcelona: Mediterrània.

els aprenentatges. Com també calia relacionar aquests aprenentatges amb el seu món, per donar sentit i major efectivitat a la feina de l'escola. D'altra banda, veure els resultats de la feina feta, ajudava i reforçava l'autoestima i la motivació per continuar aprenent. I sobretot, que estigués acabada i ben feta. Aquest era també l'esperit de les aules taller que vam posar en marxa als anys vuitanta. Valorar la feina ben feta donava moltes gratificacions i alhora era una bona eina educativa. L'immediatisme, freqüent en aquests infants, és també molt gratificant per al mestre que, quan treballa bé, s'adona clarament dels progressos que fan.

Però malgrat tot el que acabo de dir, la prevenció és potser el més important. D'aquí que potser seria convenient l'escolarització massiva a l'escola bressol de tots els infants en risc d'exclusió. Però no en guarderies, sinó realment en escoles, amb un acompanyament educatiu als pares, que siguin capaces de donar educativament a cada infant allò que necessita.

Ara recordo un infant molt ploraner de sis anys que el vaig posar davant d'un mirall un dia que estava molt rialler, per tal que ell mateix s'adonés del goig que feia quan estava content. La nostra sorpresa va ser veure que aquell nen no es reconeixia. Creia que el del mirall era el Lele, un germà seu. A partir d'aquell dia vam posar miralls a totes les aules d'Avillar Xavorrós per facilitar la tasca de construcció de la imatge corporal de cada infant. Són indispensables les

SERIA CONVENIENT
L'ESCOLARITZACIÓ
MASSIVA A L'ESCOLA
BRESSOL DE TOTS
ELS INFANTS EN RISC
D'EXCLUSIÓ

accions positives, i cal fer-les efectives com més aviat millor.

–Però el setembre de 1983 escris una carta al batlle Pascual Maragall, en la qual li dius, entre altres coses: “Arriba un moment en què els que hem començat un treball per una promoció global i a fons, no podem mantenir davant els mateixos gitanos una situació que ens fa còmplices d’una administració que es desenten d’ells...”.³

–Efectivament, vaig deixar Can Tunis per coherència amb el projecte iniciat, i vaig demanar una excedència com a funcionària municipal. Però em vaig quedar sense feina poc temps. Aviat em van oferir entrar al Departament d’Educació (llavors d’Ensenyament) per encarregar-me d’un nou projecte molt engrescador: es tractava de posar en marxa el decret de creació de les anomenades *escoles d’acció especial*. Amb aquest projecte, d’una banda, es van reconvertir en escoles públiques les escoles del macabre Patronat de Suburbis franquista i, d’una altra, es volien donar més recursos a les escoles que treballaven en barris o amb els col·lectius amb més risc d’exclusió. No totes ateniën bàsicament població gitana, però sí moltes d’elles.

Les escoles que reunien unes condicions determinades podien sol·licitar ser considerades d’acció especial. Se’ls demanava que fessin un projecte educatiu (per cert: van ser les primeres escoles a fer projectes educatius abans de

VAIG DEIXAR CAN TUNIS PER COHERÈNCIA AMB EL PROJECTE INICIAT

3. CODINA, M. T. (2000); pàgina 275, llibre esmentat en la nota anterior.

generalitzar-se a tots els centres) i si reunien les condicions se'ls atorgava aquesta denominació i els recursos que aquest fet comportava (reducció de ràtio, adjudicació de professorat interessat en el projecte i augment dels recursos econòmics).

En el moment d'implantació d'aquestes escoles, a Madrid van crear l'anomenada *educació compensatòria*. A mi em van encarregar coordinar a Catalunya dos dels cinc programes que la componien: el Programa d'aules taller i el de mestres, que atenien específicament la població gitana.

Un dels objectius principals de l'educació compensatòria era acabar amb les aules pont, que eren una relíquia franquista i un mecanisme infame d'exclusió dels infants gitanos, que els mantenia al marge de l'educació ordinària. Pensa que a tot Espanya havien crescut molt aquestes *aulas-puente*; només a Madrid, crec que hi havia més de 6.000 alumnes en aquesta situació, és a dir, de fet desescolaritzats, ja que no feien una escolarització ordinària. No eren aules-pont, eren aules-pou!

Els recursos d'educació compensatòria ens van permetre consolidar i estendre un projecte molt interessant: el de les aules taller. Totes les escoles d'acció especial tenien una aula taller. Com que no es va voler que es generalitzessin gaire les escoles d'acció especial, pel risc d'estigmatització social que aquest fet podia comportar, es va optar per equipar totes les

COORDINANT AQUEST
PROJECTE DE LES
ESCOLES D'ACCIÓ
ESPECIAL VAIG ASSUMIR
COMPROMISOS AMB
EL POBLE GITANO,
D'ACORD AMB ELS MEUS
SUPERIORS, QUE NO ES
VAN VOLER COMPLIR

escoles amb alumnat de risc d'exclusió, amb dotació i professorat per engegar una aula taller, i que van arribar a ser més d'un centenar repartides per tot Catalunya.

Encara ara penso que les aules taller van ser una gran cosa. A les escoles que les tenien, se'ls demanava un projecte, se'n feia el seguiment i l'avaluació i s'organitzaven unes jornades anuals de formació per als mestres, que eren persones una mica especials: molt manetes i molt creatives, a vegades procedents d'escoles d'arts i oficis. Tot l'alumnat de cicle superior passava per l'escola taller, però els que tenien dificultats en els estudis ordinaris, hi passaven més estona, i sovint se'n sortien més bé que els altres, la qual cosa anava molt bé per a la seva autoestima i les seves expectatives escolars i professionals. Hi va haver professorat que va treballar molt, i molt bé, per anar ampliant i completant els programes i projectes de les diferents aules taller.

–Però, una vegada més, el compromís amb els més febles i la coherència personal et fan tornar a Can Tunis...

–Coordinant aquest projecte de les escoles d'acció especial vaig assumir compromisos amb el poble gitano, d'acord amb els meus superiors, que no es van voler complir, crec que per interessos electoralistes. A la Perona, a Badalona i a Montcada-Ripollet, en la campanya de les eleccions municipals es va prometre que

no hi haurien gitanos a les escoles ordinàries, en contra dels projectes del Departament.

Vaig plegar l'any 1987. A l'Ajuntament de Barcelona hi havia la Marta Mata que volia refer completament la situació de Can Tunis, que havia arribat a un extrem de degradació preocupant, amb el professorat completament desmotivats.

La renovació proposada per la Marta preveia la renovació de tota la plantilla d'Avillar Xavorrós i la creació d'un projecte global començant per la guarderia fins a una escola taller i passant per la creació d'un casal d'infants i d'una mena d'escola d'oficis per a adolescents: la Xavó Xaví, que en la llengua gitana vol dir 'noi noia'.⁴ La vam posar en marxa el curs 1988-1989, quan ja havíem assistit a un parell d'enterraments per sobredosi d'exalumnes nostres. És clar, en acabar als 12 anys la seva escolarització a Avillar Xavorrós, s'acabava la formació; ja no feien res més que voltar pels carrers i aprendre el que no els convenia. Jo només hi vaig estar tres anys dels dotze que va durar la Xavó Xaví, de la qual en va ser l'ànima en Basilio González fins al darrer moment.

Xavó Xaví va néixer de l'amplitud que donava la nova llei del 70 de Villar Palasí, segons la qual equips constituïts de mestres podien muntar projectes educatius a partir d'un currículum obert i adaptat a les necessitats dels infants. Una obertura de possibilitats insòlita en aquells

FÈIEM ELS GRUPS A PARTIR DELS RESULTATS D'UN SOCIOGRAMA, JA QUE ENTRE ELS INFANTS GITANOS EREN MOLT MÉS IMPORTANTS, QUE L'EDAT, LA FAMÍLIA I LES FÍLIES I LES FÒBIES ENTRE ELLS

anys, a l'alçada de la qual, malauradament, no van saber estar moltes vegades ni els inspectors del moment, que seguien arrelats a pràctiques i exigències administratives i funcionàries, ni – això ja és més trist – els mateixos equips docents, entre els quals encara no havia *quallat* el concepte d'escola pública, tal com ara l'entendem la majoria.

El primer curs anaven tots junts, després els repartíem en tres grups per fer tres tallers diferents, un cada trimestre. Els que més es recorden van ser els de construcció, electricitat i fusteria. Fèiem els grups a partir dels resultats d'un sociograma, ja que entre els infants gitanos eren molt més importants, que l'edat, la família i les fílies i les fòbies entre ells. Per això es tenia en compte, diferenciant tant amb qui volien estar com amb qui volien fer equip per treballar. Cada professor feia una feina tutorial intensa i personalitzada i anava a parlar amb els pares cada vegada que convenia.

–Després de tants anys de treballar en escoles gitanes, creus que és millor agrupar-los en escoles o aules per a ells o repartir-los en escoles i aules ordinàries?

–Segurament a causa de tants anys d'estar exclosos, els gitanos, fins que no trencaven el cercle de l'exclusió, tenien tendència a agrupar-se, potser per protegir-se millor i, fins i tot ells!, posaven dificultats als repartiments. A Can Tunis es va veure clar. En canvi, a mesura que anaven trobant el seu lloc, desapareixien aquestes

4. Per tenir més informació sobre aquest projecte podeu consultar: M. T. CODINA (2001) *El adolescente marginal, escuela y trabajo*, Barcelona; Rosa Sensat.

resistències i pors. Al principi, per exemple, les famílies no volien sortir de Can Tunis, però al cap de poc temps ho demanaven elles mateixes.

Estic convençuda que cal repartir els nens gitanos per diferents instituts en lloc de crear instituts als barris gitanos. Fins i tot a primària seria convenient, si fos possible, però és molt difícil. Caldria que tot el professorat estigués més sensibilitzat, i no ho està. Ara ja no podem dir que és un problema de recursos..., amb els recursos que hi ha ara al centres...

Puc posar un exemple d'agrupament marginador de les aules pont, de les quals ja he parlat, que eren una cosa nefasta, una herència del franquisme més ranci. En conveni amb l'Església, i a través del Secretariado Gitano d'aquell temps, es van organitzar unes aules segregades (ja fos dins del centre o fora) davant de les quals s'hi posaven persones moltes vegades sense titulació, sovint monges, que tenien una actitud totalment paternalista, de manera que l'alumna amb més èxit podia aspirar, com a gran cosa, a ser la minyona del mestre. Tots aquests recursos falsament educatius, que porten l'exclusió a les darreres conseqüències, són nefastos, encara que s'intentin justificar dient que així es podrà atendre millor les necessitats d'aquests nois i noies. No és veritat. Per això em van fer també tanta por les UAC quan van sortir.

La societat, la fem tots, i cadascú és com és. Per això cal educar a tots junts. L'excel·lència

ESTIC CONVENÇUDA QUE
CAL REPARTIR ELS NENS
GITANOS PER DIFERENTS
INSTITUTS EN LLOC DE
CREAR INSTITUTS ALS
BARRIS GITANOS

educativa en l'educació obligatòria no depèn de si els infants acaben sabent més o menys anglès, sinó de si hem sabut transmetre'ls aquesta sensibilitat cap als altres; tothom té necessitats i capacitats diferents i ensenyar a comptar amb els recursos de tothom és el primer que s'ha d'educar.

Escrivint el llibre de celebració dels cinquanta anys de la Fundació Talitha,⁵ he recordat una altra vegada una història que em va quedar gravada. Hi havia un grup de nenes (en aquell temps la coeducació a les escoles encara era un somni) que tenia dificultats en l'aprenentatge. Vam pensar reunir-les en un grupet a part i posar-los-hi una mestra excel·lent, amb la bona intenció que les seves necessitats estiguessin al màxim de ben ateses. Va ser un fracàs espectacular i algunes noies van quedar molt afectades en la seva autoestima. D'aquella feta, que ho he tingut sempre molt clar: en qualsevol situació, qualsevol solució que passi per marginar, per separar, ha de rebutjar-se. Perden il·lusió els que margines al mateix temps que maleduquem els altres. Separar és sempre nefast. Segurament no hem insistit prou encara, entre el professorat, en el sentit i el valor que té i ha de tenir l'escola pública en la seva fase d'ensenyament obligatori.

Parlant del sentit i la finalitat de l'ensenyament obligatori, un altre tema cabdal és que és indispensable garantir les competències bàsiques a tothom. Quan el nostre alumnat anava a

TOTHOM TÉ NECESSITATS
I CAPACITATS DIFERENTS
I ENSENYAR A COMPTAR
AMB ELS RECURSOS DE
TOTHOM ÉS EL PRIMER
QUE S'HA D'EDUCAR

5. CODINA, M. T. (2007), llibre ja esmentat.

PERQUÈ L'ESCOLA ÉS L'ÚNICA MANERA DE SORTIR DE LA MARGINACIÓ, I AIXÒ, SORTOSAMENT, TOTS HO TENEN CADA VEGADA MÉS CLAR

programes de garantia social miràvem d'anar-hi i fer-ne el seguiment. Valoràvem, tots plegats, moltíssim que els nostres nois i noies, comparats amb els altres, sabien pensar, sabien preguntar el que no entenien, tenien unes habilitats que els representaven un avantatge comparats amb els altres alumnes.

–Coneixes les actuacions actuals de la Subdirecció en barris marginals o amb el poble gitano? Com les valores?

–Pel que fa als promotors d'escolarització, depèn molt de com sigui la persona que farà de promotor. A vegades costa moltíssim de deixar les coses clares en aquests temes i entre les persones del mateix col·lectiu poden sorgir equívocs. Però la idea és bona; està molt bé que hi hagi una persona que, parlant el seu llenguatge, insisteixi en la necessitat d'escolarització. Perquè l'escola és l'única manera de sortir de la marginació, i això, sortosament, tots ho tenen cada vegada més clar.

Els plans d'entorn, per exemple, trobo que són un gran què. He fet assessorament en un centre que ara començarà a participar en un pla d'entorn. El professorat es mostrava una mica escèptic i reticent, però jo els insistia en què hem de treure tot el suc a tots els recursos que les administracions posen a les nostres mans per tal de millorar la qualitat de la nostra educació. Quina diferència de l'aïllament de Can Tunis dels anys setanta! La compartimentació de

l'administració era una dificultat que s'afegia al seu feble compromís amb els més exclosos...

Efectivament els temps han canviat molt. I si som on som, no és perquè sí, ni per casualitat. És gràcies als esforços de les persones que ens han precedit, com aquella nena, la Maria Teresa, que en fer-se gran va entossudir-se a fer de l'escola pública una escola de qualitat al servei dels més vulnerables.

I vet ací un gos, vet ací un gat, i el conte s'ha acabat. Vet ací un gat, vet ací un gos, i el conte ja s'ha fos. •

LA LENGUA ROMANÍ: EL RECORD D'UN POBLE

MARIONA MASFERRER I FONTS

MOLTES SÓN, ENCARA, LES RESPONSABILITATS QUE ELS POTENTS ESTATS EUROPEUS HAN D'ACCEPTAR EN RESPOSTA A UNA HISTÒRIA FETA D'ERRORS.

Unes responsabilitats que es basen en replantejaments que retornin als *roma* la possibilitat de desenvolupar-se com a poble, invertint esforços econòmics i polítics.

Cal ser conscients, doncs, que la situació social i conseqüentment lingüística de la comunitat gitana és producte d'un entramat complex de circumstàncies en les quals les societats europees seculars han jugat un paper excessivament important.

1. UNA MIRADA PEL PASSAT DELS ROMA

Els *roma* surten del nord-est de l'Índia i inicien així una història que es caracteritzarà per les migracions constants. Oblidant ja les tradicions llegendàries forjades amb els segles, nous estudis¹ (que empren la llengua com una prova concloent) demostren l'origen d'aquest poble: diversos estudis lingüístics² demostren la condició de llengua índica del romaní (mostrant paral·lelismes amb les llengües parlades al nord-est de l'Índia). Gràcies a aquests estudis podem saber que els *roma* inicien la seva història

1. Estudis elaborats per Ralph Turner (1862), per August Pott (1844) i per Xavier von Miklosich (1872).

2. Estudis de Christopher Rüdiger (1782), qui va demostrar les semblances entre el romaní i les llengües del nord-est de l'Índia, i de Grellman, qui situava el romaní al marge dret del riu Zind.

de nomadisme als voltants de l'any 1100 dC. Aquesta hipòtesi se sustenta davant la realitat en què es trobaven els dialectes aris de l'Índia l'any 1000 dC; en un procés de transformació que derivaria cap a les formes presents i utilitzades actualment, alguna d'aquestes, la *llengua romaní*.

Aquest nomadisme, que ha acompanyat i acompanya la comunitat gitana, respon a diverses raons de característiques diverses. El poble *roma* fugí de l'Europa de l'Est en direcció a Occident en el segle XV per l'entrada dels turcs a Constantinoble i per defugir les situacions d'esclavatge que es donaven en alguns països. Abans d'aquestes circumstàncies, puntuals i externes a la comunitat, els gitanos emigren per evitar les mesures d'expulsió i les iniciatives governamentals per promoure el sedentarisme. Aquest rebuig a la fixació s'explica per raons econòmiques, per la idea de la reunificació familiar, per la situació interna del país on s'instal·laven i sobretot pel nomadisme estructural que en defineix l'organització social i econòmica.

Aquesta mobilitat s'esdevé en un context europeu de canvi que derivarà cap a la construcció dels tòpics que han amenaçat els *roma* durant tota la seva història i que, fins i tot, a la societat europea d'avui li costa esborrar. És important, doncs, analitzar l'origen d'aquests tòpics que actualment distorsionen la imatge que la societat occidental té dels gitanos, i

UNA TRANSFORMACIÓ IDEOLÒGICA VA CANVIAR LA CONSIDERACIÓ DE POBRESA: DE VIRTUT EVANGÈLICA A CULPA. A AIXÒ, S'HI AFEGIA LA NOVA IDEA DEL TREBALL COM A VALOR

prendre consciència que molts responen a canvis en la mentalitat europea que no admetia res ni ningú fora dels nous paràmetres que s'estaven establint. En el context de la construcció dels grans estats-nacions, la diversitat *exponenciada* per la comunitat gitana representava un problema i una amenaça per a la construcció de la consciència nacional, indispensable per a la consolidació dels poders absoluts.

D'altra banda, el començament de l'era protoindustrial convertia en insuficients els agricultors petits i creava una massa de dispersats que amenaçaven les ciutats ben protegides. Aquest canvi estenia els tòpics socials referents als gitanos, que eren els *sense pàtria ni llei*. Els tòpics religiosos, per la seva banda, naixien de la refermança de l'Església catòlica després del Concili de Trento i convertien els gitanos en herètics i difusors de supersticions. Finalment, una transformació ideològica va canviar la consideració de pobresa: de virtut evangèlica a culpa. A això, s'hi afegia la nova idea del treball com a valor. Amb aquests dos canvis en la moral, s'assentaven les bases per a l'associació d'idees entre pobresa i desviació, que condemnava els *roma* a ociosos i rodaments.

Aquests tòpics van servir com a pretext i justificació de les actuacions concretes dels diversos poders. Es podrien assenyalar tres grans fases diferenciades, comunes a tot Europa: la fase d'acollida i d'instal·lació (des de la

primera aparició i al llarg de tot el segle xv); la fase de persecució (segles xvi i xvii), i la fase d'assimilació i d'integració (a partir del segle xviii). Per a una millor estructuració de la història dels gitanos a la Península Ibèrica, es poden especificar cinc períodes més concrets que il·lustren clarament el passat de la comunitat gitana dins l'Estat espanyol.

El primer període és des de l'arribada dels gitanos a la Península fins a la pragmàtica dels Reis Catòlics de l'any 1499. Els *roma* entren pel nord de la Península l'any 1415 i reben el tracte que el protocol de l'època exigia als ducs. El segon període s'inicia el 1499 amb una pragmàtica que tenia com a objectiu l'eliminació dels gitanos com a grup culturalment diferent: els obligava a abandonar la vida itinerant i els prohibia l'ús de la llengua pròpia, dels oficis tradicionals i, en general, dels seus costums. El tercer període, s'inicia amb un punt d'inflexió en la història dels *roma*: la pragmàtica de l'any 1633. Davant la necessitat de mà d'obra (després de l'expulsió dels moriscos l'any 1609), la pragmàtica eliminava els decrets d'expulsió, tot i que mantenia les lleis assimilacionistes. El quart període s'enceta amb un dels episodis més cruels de la història dels gitanos: a la nit del 29 al 30 de juliol de l'any 1749, Ferran VI ordena el que es va anomenar la *gran batuda*. Aquella nit s'empresonaren entre 10.000 i 12.000 gitanos a tot l'Estat. La pragmàtica de 1783, signada pel rei Carles III, és l'inici del cinquè període i representa el punt culminant

del projecte assimilacionista iniciat pels Reis Catòlics. Aquesta nova llei adapta la política que s'ha d'aplicar a la línia traçada per la Il·lustració: es reconeix el dret d'ofici i de domicili, tot i que se segueix negant la denominació de *gitanos*.

Les circumstàncies diferencials entre la Corona d'Aragó i la de Castella (malgrat la unió final dels dos territoris en un mateix estat) han comportat diferències en les polítiques aplicades: la pragmàtica que Felip VI firmaria l'any 1633 tindria una aplicació desigual; l'any 1715, emulant Aragó i València, Catalunya dictava una llei amb la qual es retiraven les ordres d'expulsió i persecució dels diversos reis castellans. L'autonomia aconseguida posteriorment confirmava aquesta nova política iniciada que, mitjançant estudis de caràcter avantguardista, perseguia l'aculturació dels *roma*. Els mecanismes establerts per assolir aquests objectius es basaven en l'educació i en la formació religiosa de la comunitat.

2. LA LLENGUA ROMANÍ: LA GRAN DESCONEGUDA

Tal com avançàvem a l'inici de l'article, les polítiques i circumstàncies històriques diverses que s'han intentat resumir han tingut un efecte directe en la situació actual en què es troba la llengua romaní. La radiografia que es podria fer de la llengua dels *roma*, doncs, no dista gens de la d'altres llengües que –com aquesta– s'han

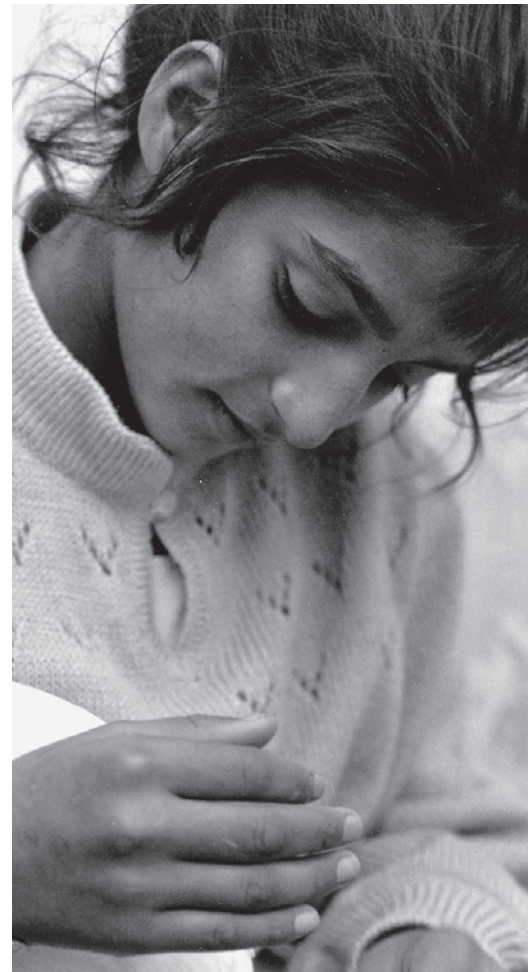
UNA DE LES PROPIETATS
MÉS DESTACABLES
D'AQUESTA LLENGUA
ÉS EL FET QUE NO
ESTIGUI LLIGADA A CAP
TERRITORI EN CONCRET

vist afectades i perjudicades per factors externs i malintencionats.

La llengua romaní permet la comunicació, amb un grau de dificultat divers, entre tots els gitanos del món. El romaní disposa d'una gramàtica pròpia que cada grup adapta a les seves característiques específiques. Una de les propietats més destacables d'aquesta llengua, com es veurà posteriorment, és el fet que no estigui lligada a cap territori en concret.

El romaní és d'origen indi, del nord-est del subcontinent, i forma part de la família indoeuropea segons els criteris de classificació de llengües. Després de l'any 2000 aC el grup es va dividir i va emprendre, així, dues direccions: uns es van instal·lar a l'Iran i a les regions properes i els altres es van situar al nord de la península Índica. Aquesta separació geogràfica va derivar, posteriorment, en una separació lingüística. Així, la família indoeuropea està constituïda per dues branques: l'*irànic* o *iraniana* i l'*indoari* o *índic*, grup dins el qual es troba la llengua romaní. Una de les característiques que defineix aquest grup és que no hi ha fronteres gaire brusques entre les llengües, sinó que formen, més aviat, un conjunt dialectalitzat.

Centrant la nostra atenció en la llengua romaní, aquesta, com moltes llengües, presenta variants dialectals. Els estudiosos treballen amb la convenció que aquests dialectes són fruit d'una evolució a partir d'una llengua homogènia.

Les raons que expliquen la seva aparició i que converteixen la llengua romaní en peculiar són les següents: no té una variant estandarditzada ni una normalització lingüística; els lligams entre les diverses comunitats mundials s'han anat degradant, i sovint els gitanos formen una minoria ètnica i cultural envoltada per una comunitat econòmicament i socialment més superior.

Els dialectes de la llengua romaní es poden classificar segons criteris geogràfics (valac, balcànic central i septentrional) o segons criteris tipològics.

Com a resultat d'aplicar aquests últims criteris, trobem dos tipus de dialectes: els purs i els mixtos. Els dialectes purs són aquells que mantenen amb més fidelitat la forma original de la llengua. Els dialectes mixtos, en canvi, són una combinació del lèxic romaní i la morfosintaxi de la llengua en què es troben en contacte. Per tant, utilitzant l'estructura gramatical de la llengua local, fan una substitució estrictament lèxica i introdueixen mots d'origen romaní. Cal assenyalar, en aquest sentit, que la pèrdua de la gramàtica és el símptoma més perillós de la pèrdua definitiva i total de la llengua; la substitució lèxica és relativament poc rellevant, i fins i tot comprensible, en un món globalitzat on la força dels llaços d'influències i els contagis són immensos. La gramàtica, però, és el més essencial d'una llengua i, sobretot, el més difícil de preservar i recuperar.

Tres hipòtesis³ expliquen el naixement d'aquests dialectes. La primera, de Donald Kenrick, que afirma que els dialectes mixtos són fruit del procés evolutiu que precipita les llengües cap a la desaparició. No resulta gaire viable, ja que està demostrat que en aquest procés el que primer perden els parlants és el seu lèxic. La segona hipòtesi, plantejada per Ian Hancock, diu que aquests dialectes són una creació artificial i deliberada, originada a partir del contacte entre gitanos i païos amb l'objectiu d'entendre's. El problema d'aquesta segona hipòtesi és que els argots són sempre totalment diferents de la llengua. Aquests dos plantejaments tenen una base fonamentada en els prejudicis: la primera considera la llengua romaní com una llengua deteriorada i la segona dibuixa els gitanos com una secta que utilitza un idioma inventat. Finalment, la tercera teoria, de Boretzky-Isla, explica: «la gent gran de la comunitat gitana parlava el romaní pur perdut actualment. Els joves del grup, davant aquesta situació, s'haurien esforçat a recuperar la llengua, però només haurien aconseguit adoptar-ne el lèxic i inserir-lo en una estructura gramatical de la llengua local adaptada.»

3. MESCLA DE LLENGÜES, MESCLA D'IDENTITATS

Una vegada s'ha explicat la tipologia i l'origen dels dialectes mixtos de la llengua romaní, grup dins el qual es troba el dialecte parlat pels

ELS DIALECTES DE LA LLENGUA ROMANÍ ES PODEN CLASSIFICAR SEGONS CRITERIS GEOGRÀFICS (VALAC, BALCÀNIC CENTRAL I SEPTENTRIONAL) O SEGONS CRITERIS TIPOLÒGICS

3. Basades en l'estudi de l'angloromaní.

ELS GITANOS CATALANS PARLEN EL QUE S'HA ANOMENAT *CALÓ CATALÀ*. EL *CALÓ* ÉS LA LLENGUA USADA PELS GITANOS QUE HABITEN A LA PENÍNSULA IBÈRICA I MÉS ENLLÀ DELS PIRINEUS

gitanos catalans, cal centrar el punt de mira en les característiques de la llengua que empren les comunitats gitanes que conviuen a casa nostra.

Els gitanos catalans parlen el que s'ha anomenat *caló català*. El *caló* és la llengua usada pels gitanos que habiten a la península Ibèrica i més enllà dels Pirineus (segons la llengua de la qual adopten l'estructura, s'especifica el dialecte: *caló català*, *caló portuguès*...), i està format per un conjunt d'elements lèxics i morfològics residuals (sufixos, pronoms, desinències verbals) que són articulats amb l'estructura gramatical de la llengua local. Els elements del romaní presents en el *caló* disminueixen progressivament, de manera paral·lela a la disminució del coneixement del *caló* entre els joves (la mitjana de paraules d'origen romaní que coneix cada persona és una dotzena).

Tal com s'ha apuntat, les llengües majoritàries han influït en l'evolució dels diferents *calós*. Les influències que el català ha exercit sobre la llengua dels gitanos són, bàsicament, de caràcter fonètic i morfosintàctic. Pel que fa als aspectes fonètics, les vocals àtones del català central han determinat el vocalisme del *caló català*; la presència en el català de l'africada alveolar sonora [dz] ha facilitat, d'altra banda, la conservació d'algunes paraules del romaní que els gitanos castellanoparlants, per exemple, han transformat (un exemple d'això és la paraula *dzukél* que han convertit en *cukel*).

Alguns experts, que afirmen que el *caló català* no és cap llengua ni cap dialecte, ja que no disposa de gramàtica pròpia ni de cap mena de normativa, proposen normalitzar i revitalitzar el que han anomenat *romanó-kaló*: un dialecte que, respecta les particularitats del *caló* i adopta les regles gramaticals del romaní.

Un altre aspecte important que es relaciona directament amb la llengua d'un poble és el component identitari que hi recau. Pel que fa a la identitat gitana, té la seva base en la llengua, en la religió, en la música... Elisenda Saladrígues⁴ va elaborar un estudi centrat en els barris de Gràcia i del Raval de Barcelona, per aprofundir en la identitat dels gitanos catalans en relació amb els seus usos lingüístics. Primer va preguntar quina hauria de ser la llengua emprada, principalment a Catalunya, i després si se sentien orgullosos de ser gitanos i catalans; a la primera pregunta, els enquestats van respondre que hauria de ser el català i, a la segona, van respondre un sí unànime (s'ha de tenir en compte que els barris on es va fer l'estudi és on viuen instal·lades les comunitats de gitanos catalans de Barcelona, mentre que les comunitats castellanoparlants ho fan a altres barris de la ciutat).

D'altra banda, un estudi estadístic de Carme Garriga,⁵ fet a la ciutat de Barcelona, mostra els índexs dels comportaments lingüístics d'aquest col·lectiu. Aquest estudi sintetitza quina és la llengua d'ús habitual en la comunitat gitana, així

4. SALADRIGUES, ELISENDA, «Aspectes lingüístics i culturals dels gitanos de Gràcia i el Raval».

5. GARRIGA, CARMÉ (2000), *Els gitanos de Barcelona, una aproximació sociològica*, Barcelona; Diputació de Barcelona.

DEL TOTAL DE GITANOS
ENTREVISTATS NOMÉS
UN 8,6% AFIRMEN
SABER BÉ EL CALÓ,
UN 62,9% DIUEN QUE
EL SABEN UNA MICA,
MENTRE QUE EL 28,5%
RESTANT NO EL SAP

com els coneixements lingüístics. Així, doncs, trobem que el 26,2% de les llars gitanes usen el català com a llengua vehicular; el 69,5%, el castellà i el 0,5%, el caló. Del total de gitanos entrevistats només un 8,6% afirmen saber bé el caló, un 62,9% diuen que el saben una mica, mentre que el 28,5% restant no el sap.

Pel que fa a les estadístiques sobre el coneixement del romaní entre els gitanos d'àmbit europeu, les xifres són igual de dràstiques. Dins els estats membres de la Unió Europea, el nombre aproximat de parlants del romaní és de 600.000, tenint en compte que el nombre estimat de gitanos és de 2.000.000; es pot concloure que un de cada tres gitanos, aproximadament, parla la llengua romaní.

Pel que fa als estats no integrants de la Unió Europea, la proporció és més alta ja que la pressió exercida sobre els gitanos perquè canviessin de llengua ha estat molt més forta a l'Europa occidental.

Davant aquestes estadístiques i percentatges, és una evidència el fet que la comunitat gitana hagi sofert un procés de substitució lingüística. Actualment, doncs, els gitanos establerts als països europeus han abandonat l'ús habitual de la seva llengua natural en benefici de la llengua local. Aquest és un fenomen, però, d'àmbit europeu i les causes que el podrien explicar han de ser d'àmbit general i comú i atribuïbles a tota la comunitat gitana. De nou, però, no podem

fugir de la mera hipòtesi a l'hora d'enumerar les circumstàncies d'aquesta substitució.

A banda dels esdeveniments històrics que ja s'han esquematitzat a l'inici i que han condicionat, sense cap dubte, la situació lingüística dels *roma*, hi ha les causes que l'explicarien, que es poden classificar en dos grups: les característiques atribuïdes als gitanos i les característiques pròpies de la llengua romaní.

Trobem trets propis, bé per idiosincràsia o per imposicions històriques, que cal tractar com a causa, com són: la disposició geogràfica dels gitanos arreu del món, la forma d'organització i les relacions entre les diverses comunitats gitanes. Aquesta situació ha convertit la llengua romaní en una llengua internacional, fet que li ha aportat múltiples influències lingüístiques. Aquestes influències, en tant que abusives i rebudes en un marc de desigualtat, han propiciat el distanciament entre els dialectes propis, fet que ha dificultat la comprensió entre els gitanos. Això els obliga a adoptar una altra llengua de coneixement comú per fer possible la comunicació.

Un altre aspecte, relacionat amb aquest canvi forçat per garantir la comprensió entre els parlants, és el coneixement (sovint superficial) que tenen els gitanos de la llengua romaní; davant aquestes mancances, es veuen obligats a usar la llengua local. D'altra banda, les comunitats gitanes que sí usen de manera habitual el romaní per a la comunicació interna

LA MANCA D'ESTRUCTURES POLÍTIQUES PRÒPIES, QUE HA DIFICULTAT ASPECTES COM L'OFICIALITAT DE LA LLENGUA, LA SEVA DEFENSA INSTITUCIONAL I LA CREACIÓ D'UNA LEGISLACIÓ QUE HI SIGUI RESPECTUOSA

no mantenen relacions entre si, fet que dificulta el procés homogeneïtzador de la llengua. Una altra característica pròpia dels gitanos, en aquest cas imposada, és la conversió de nòmades a sedentaris i la lògica convivència entre gitanos i païos, fet que principalment ha afectat la gramàtica de la llengua.

L'últim tret propi dels gitanos és la manca d'estructures polítiques pròpies, que ha dificultat aspectes com l'oficialitat de la llengua, la seva defensa institucional i la creació d'una legislació que hi sigui respectuosa; per tant, s'ha dificultat la proliferació de la literatura escrita i de l'escolarització. D'altra banda, com ja s'ha apuntat, les circumstàncies relacionades amb la llengua romaní també n'han determinat l'ús: l'absència d'una variant estàndard o d'un dialecte de prestigi per al dinamisme dels seus dialectes.

Aquest procés substitutiu ha estat lent i progressiu. Alguns estudis han determinat l'evolució aproximada d'aquesta llengua. En els segles *xvii* i *xviii*, la llengua romaní es mantenia viva com a llengua d'ús intern; en el segle *xix*, el romaní ja s'encamina cap a una llengua mixta, i al primer terç del segle *xx*, trobem tan sols un ús espontani del caló català, fet que és excepcional actualment. Aquest ús excepcional que es fa del caló català es pot sistematitzar atribuint uns usos i unes funcions concretes al dialecte.

Els gitanos catalans, doncs, recorren al caló català en ocasions puntuals i amb unes finalitats

concretes. A banda de la funció comunicativa, comuna a totes les llengües, el caló català també té un factor identitari: és un element compartit per totes les persones d'una mateixa comunitat que els permet d'identificar-s'hi. D'altra banda, a causa del procés de fragmentació de la llengua, aquesta serveix com a mecanisme per indicar la proximitat social que es vol establir: si hi ha un desig d'aproximació, els parlants recorren a elements comuns mentre que si hi ha el desig de distanciament, els interlocutors destaquen les diferències i manifesten les particularitats de cada dialecte. Lligat a això, es podria afirmar que davant la mancança de fronteres geogràfiques que separin els diversos grups *roma*, els dialectes exerceixen aquesta funció, així com l'establiment de fronteres socials. Per tant, es pot afirmar que hi ha una relació directa entre la posició social i el comportament lingüístic d'un gitano o d'una comunitat. D'altra banda, el caló permet als gitanos diferenciar-se i distanciar-se d'un món paio que els és estrany; els serveix per mantenir el paio al marge dels assumptes gitanos.

4. L'OBLIGATORIETAT D'UN GIR URGENT

Davant aquesta situació, és indispensable obrir un debat compromès amb la societat gitana des dels postulats de la preservació cultural i des del replantejament de les nostres responsabilitats.

L'actuació ha de tenir diversos fronts oberts per a la consecució dels objectius que situïn els *roma*

en un marc d'igualtat i llibertat: participació política, inversions en temàtiques socials, oficialització de la llengua romaní, la inclusió de la cultura gitana en els currículums escolars...

La llengua romaní, present a Catalunya des del segle xv, ha de ser rescatada del pou sense fons en el qual es troba i així pal·liar un greuge del que som responsables i, alhora, evitar els paranys d'un món globalitzat i participar en la preservació d'una cultura secular. •

BIBLIOGRAFIA COMENTADA

JESÚS SALINAS

SAN ROMÁN, TERESA (1994). *La diferència inquietant. Velles i noves estratègies culturals dels gitanos*. Barcelona: Alta Fulla; Fundació Serveis de Cultura Popular.

SAN ROMÁN, TERESA (1997). *La diferencia inquietante. Viejas y nuevas estrategias culturales de los gitanos*. Madrid: Siglo XXI. (Aquesta edició perfecciona i amplia en més de 100 fulls la primera edició en català.)

Quan impartim cursos de formació per a professorat o per a altres professionals que

desenvolupen programes d'intervenció amb població gitana, sempre diem que si només es pogués llegir un llibre sobre els gitanos, aquest llibre hauria de ser *La diferència inquietant*.

No hi ha ningú com Teresa San Román per parlar sobre identitat, continguts culturals i situacions de marginació i exclusió dels gitanos.

El llibre es divideix en tres parts. La primera és una interpretació de les dades històriques i de la lectura historiogràfica que han fet altres autors, que abasta des de l'arribada dels gitanos

a la península fins al final de la Guerra Civil. La segona comprèn els últims quaranta anys, dividits en dos períodes: l'època d'expansió econòmica, de les migracions, i la de les conseqüències que les crisis econòmiques tindran per als gitanos. La tercera és un balanç final on es planteja la situació actual dels gitanos espanyols i algunes previsibles, encara que no totes desitjables, opcions de futur.

«Sabem molt poc dels gitanos»: amb aquesta afirmació, Teresa San Román, una de les persones que més ha treballat i reflexionat sobre

el tema gitano, ens ensenya que hem d'establir una relació de respecte i d'humilitat amb la minoria ètnica gitana i evitar tota prepotència professional o cultural.

LIÉGEOIS, JEAN-PIERRE (1998). *Minoría y escolaridad: el paradigma gitano*. Madrid: Centre de Recherches Tsiganes y Presencia Gitana.

Reedició d'un llibre singular editat el 1986 per la Comissió de les Comunitats Europees amb el títol *La escolarización de los niños gitanos y viajeros*.

Aquest informe és un encàrrec de les comunitats europees per obtenir la informació necessària que els permetés posteriorment, com així va passar, dictar resolucions sobre l'escolarització dels nens gitanos. Coordinat i redactat per Jean-Pierre Liégeois, professor de ciències socials i director del Centre d'Investigacions Gitanes de la Universitat V de París, el llibre es nodreix dels informes que es van encarregar a experts de cada un dels estats de la Comunitat Europea (excepte d'Espanya i Portugal, que es van elaborar posteriorment i que, incomprensiblement, tampoc no s'han incorporat a aquesta reedició). Aquests experts van coordinar alhora la investigació d'altres col·laboradors, associacions gitanes, professionals dels ministeris d'educació, etcètera.

Pràcticament sense esmenes ni modificacions respecte a la primera edició, el text té tres grans apartats: 1) la història i la cultura dels gitanos

europeus i les polítiques que s'han portat a terme amb ells; 2) l'escolarització i les dades globals: les estructures de la resposta educativa, els ensenyants i la pedagogia emprada, i 3) balanç i recomanacions. L'annex conté la important Resolució sobre l'escolarització dels nens gitanos i itinerants, de 22 de maig de 1989, del Consell i dels ministres d'Educació del Parlament Europeu. El document aporta una visió general de la situació de la minoria ètnica gitana en l'Europa comunitària, la qual cosa facilita la comprensió de la relació problemàtica dels gitanos amb els sistemes educatius. El balanç i les seves 100 propostes contenen múltiples orientacions, algunes molt concretes i didàctiques, per millorar la situació adversa dels gitanos dins les escoles.

Així mateix, aquestes propostes indiquen la necessitat d'incorporar el desenvolupament d'una pedagogia intercultural als projectes educatius i curriculars que, juntament amb altres canvis, facilitarà i millorarà la incorporació escolar dels gitanos.

Tot i que es tracta d'una lectura molt especialitzada, té uns continguts molt vàlids i universals que permeten plantejar l'escolarització d'altres minories ètniques o d'altres diversitats culturals.

FERNÁNDEZ ENGUITA, MARIANO (1999). *Alumnos gitanos en la escuela paya. Un estudio sobre las relaciones étnicas en el sistema educativo*. Barcelona: Ariel.

La incorporació massiva de les alumnes i els alumnes gitanos a l'escola ordinària ha suposat diversos plantejaments i qüestions, molts encara sense resoldre, al sistema educatiu i als seus conductors. L'increment més gran de matrícula es va produir en els col·legis públics de determinats barris perifèrics de les ciutats.

Enguita se serveix de tres recursos per desenvolupar aquest estudi: 1) el treball de camp que es va fer durant un curs en vuit col·legis públics de la ciutat de Madrid; 2) les diverses entrevistes a professorat, pares, treballadors socials, membres de l'associacionisme gitano, etc., i 3) la revisió exhaustiva de la literatura que hi ha sobre aquest tema concret.

Des d'aquestes premisses Fernández Enguita, conegut sociòleg de l'educació, ens introdueix en una anàlisi descarnada i moltes vegades irònica del nostre sistema educatiu en analitzar els comportaments dels seus membres (docents, alumnat, pares i mares, responsables de l'administració educativa, els *intrusos amistosos* –que és com anomena els treballadors socials, educadors de carrer...–) i les respostes del sistema educatiu.

L'autor no es limita a tractar el tema només en l'àmbit escolar; necessita posar de manifest les estructures de funcionament de la cultura gitana i la seva gran diferència amb la cultura majoritària. Això li permet afirmar que la vella i constant actitud de la societat espanyola pel

que fa als gitanos se segueix transmetent des de l'escola: «negar la seva existència com a grup ètnic, com una cultura, o bandejar-la als llims de l'irrellevant, mentre se li ofereix la plena integració a condició que hi accedeixi deixant de ser el que és, convertit en *paio*». D'aquesta manera, l'escola no reconeix la singularitat cultural dels gitanos i els considera com una suma de casos individuals que s'han de tractar a través de l'educació compensatòria.

Encara que la investigació hagi estat parcial (s'ha fet a vuit col·legis públics de zones suburbials de la ciutat de Madrid) i no sigui nova la informació sobre la situació escolar d'aquest grup arquetípic de nenes i nens gitanos, sí que és interessant l'anàlisi sociològica i la manera clara i sense embuts amb què descriu i descobreix les misèries del nostre sistema educatiu –mandatari de la nostra societat majoritària– i del comportament dels professionals que intervenen en l'escolarització d'aquesta minoria ètnica. Enguita reparteix una bona dosi de garrotades per a tots: païos, gitanos, docents i la seva carrera, *intrusos amistosos*, sistema educatiu, etc. És una bona lectura per exercitar l'autocrítica i l'avaluació i no fer cas de la sonsònia hipnòtica, que tan aviat diu que tot va bé, i l'escola encara millor, com que tot va malament i que l'escola és un desastre.

LLUCH I BALAGUER, XAVIER (1999). *Plural. Educació intercultural 12/16*. València: Tàndem Edicions. Dues edicions (castellà i català).

Llibre de text per desenvolupar l'educació intercultural com a matèria optativa a l'ESO.

Per primera vegada en un llibre de text, es planteja obertament la diversitat cultural de l'Estat espanyol i se'n qüestionen els estereotips i prejudicis. Es plantegen els conceptes d'identitat, d'identitat simultània, de consciència nacional, etcètera. També es fa una introducció normalitzada de la diversitat gitana en el context de les altres diversitats.

És un exemple pràctic de com desenvolupar una pedagogia intercultural en el sistema educatiu. Més que un llibre de text, és un quadern de treball adequat per a tota l'ESO. Permet reflexionar, posar en qüestió estereotips i prejudicis i fomentar l'esperit crític i obert i el treball en equip. En cada capítol es desenvolupa una part teòrica d'aprofundiment del tema, amb múltiples exercicis on l'alumnat ha de raonar i posicionar-se davant els conceptes que es plantegen. Es donen sempre referències literàries, de pel·lícules, de programes de televisió i de pàgines d'informació a Internet.

Xavier Lluch desenvolupa una sèrie de propostes des de l'educació intercultural que totes les persones que intervenim en el sistema educatiu hauríem de tenir clares i presents:

- Fer palès que la diversitat cultural és un fenomen natural i complex.

- Mostrar que la diversitat social i cultural és un avantatge per a la societat.
- Facilitar la vivenciació no problemàtica de la identitat.
- Desvetllar la naturalesa política dels conflictes presumptament culturals.
- Educar en el tractament dels conflictes culturals.

SALINAS CATALÁ, JESÚS [coord.] (2003, 2005 i 2006). *Maj Khetane. Materials interactius per a treballar la cultura gitana*. Editat pel MEC, MTAS i les conselleries d'educació de les comunitats autònomes. Edicions en castellà, eusquera i català.¹

Materials que s'han elaborat a proposta del moviment associatiu gitano, assessorats i corregits per gitanos i gitanes. Reuneixen el treball i l'aportació dels millors i escassos especialistes que hi ha d'història, antropologia, pedagogia i llengua romaní.

Per primera vegada arriben al sistema educatiu una gran quantitat de materials sobre cultura gitana. És un recurs interactiu presentat en un format multimèdia (CD-ROM) per a un nivell de final de primària i primer cicle de secundària.

No és l'habitual unitat didàctica, ni té la finalitat de facilitar intervencions específiques sobre

els gitanos. Són uns materials de consulta que se situen en una concepció de l'educació intercultural i dintre de la transversalitat curricular. Aquests materials de consulta són una petita enciclopèdia sobre el món gitano, estructurada en blocs cronogràfics i sistemàtics (història, cultura, manual de conversa en romanó, activitats, contes, historietes, recursos didàctics i recursos gràfics). D'utilització fàcil, permet l'accés a una amplíssima informació i té un format atractiu des del punt de vista iconogràfic, musical i pel que fa a les activitats.

WV.AA. (2005). *Memoria de papel 1, Memoria de papel 2 i Memoria de miradas*. València: Associació d'Ensenyants amb Gitanos. Disponible a: www.pangea.org/aecgit.

L'Associació d'Ensenyants amb Gitanos edita aquests tres volums per celebrar els seus vint-i-cinc anys de jornades.

Els dos volums de *Memoria de papel* recullen, en 408 pàgines, 43 articles escrits per gran part dels millors especialistes espanyols i europeus sobre tema gitano. Tots han estat ponents en alguna de les vint-i-cinc Jornades d'Ensenyants amb Gitanos.

Autores i autors gitanos i no gitanos repassen els últims vint-i-cinc anys de canvis i evolucions en la cultura gitana, així com les polítiques

1. Aquest material s'annexa a aquesta edició de *Caixa d'eines*.

educatives i d'intervenció social amb els gitanos espanyols. Tot això des de l'antropologia, la sociologia, la pedagogia, la intervenció social, cultural i educativa; també des de la perspectiva de gènere, des de la història, la literatura, el flamenc, l'idioma, etcètera. És un veritable privilegi el fet de poder ajuntar i sumar aquestes aportacions tan importants, que s'han fet o actualitzat per a aquesta publicació irreplicable.

El volum *Memoria de miradas* recopila una selecció de fotografies de la col·lecció "Arcángeles morenos", pertanyents a nenes, nens, joves i adults gitanos, que Jesús Salinas ha fet durant aquests darrers vint-i-cinc anys.

ALTRES PUBLICACIONS RECOMANABLES

1. MONTOYA MONTOYA, JUAN MANUEL (1988). «El pueblo gitano ante la escuela». *La escuela ante la inadaptación social*. Madrid: Fundación Banco Exterior (distribuïdor: Edhasa).
Un discurs clar i valent d'aquest metge gitano que defensava la incorporació dels gitanos al sistema educatiu, però no al preu de perdre la seva cultura.

2. ASOCIACIÓN DE ENSEÑANTES CON GITANOS. *Boletín del Centro de Documentación*.
S'hi publiquen monogràfics dedicats a temes educatius i socials, sempre al voltant de l'educació formal i no formal del poble gitano. La subscripció és gratuïta (tel.: 916 650 457; aecgit@pangea.org).

3. SAN ROMÁN, T. (1992). «Pluriculturalidad y marginación». *Sobre interculturalitat. Documents de treball de la segona Escola d'Estiu sobre Interculturalitat*. Girona: Fundació SER.GI; Programa TRAMA.

Sintetitza les bases fonamentals socioantropològiques, i les seves connexions amb l'educació, que han de ser tingudes en compte en una societat que (es reconegui o no) és pluricultural. Explica amb tota claredat els mecanismes que la societat genera per marginar a determinats grups ètnics minoritaris i per què i de quina manera la societat intenta associar la marginació a les diferències culturals.

4. ABAJO ALCALDE, JOSÉ EUGENIO (1997). *La escolarización de los niños gitanos*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
Llibre on es fon i s'agermana la teoria amb la pràctica quotidiana d'aquest mestre i pedagog.

5. GÓMEZ ALFARO, ANTONIO (1998). *La 'reducción' de los niños gitanos*. «I Tchatchipen», núm. 8, Barcelona: Unión Romani.
Investigació documental de les primeres polítiques educatives aplicades a les nenes i als nens gitanos.

6. GENERALITAT DE CATALUNYA (2005). *Estudi sobre el poble gitano a Catalunya*. Barcelona.
Estudi que es va fer durant l'any 2001 i que compta amb una part dedicada a l'àmbit educatiu.

7. FUNDACIÓN SECRETARIADO GITANO (2001). *Evaluación de la normalización educativa del alumnado gitano en educación primaria*. «Gitanos. Pensamiento y Cultura» (octubre de 2001), núm. 11, FSG: Madrid.
Investigació subvencionada pel Centre d'Investigació i Documentació Educativa (Ministeri d'Educació i Ciència).

8. FUNDACIÓN SECRETARIADO GITANO (2005). *El acceso de la población infantil gitana a la enseñanza secundaria. Resultado y avance de primeras conclusiones*. «Pensamiento y Cultura» (abril-junio de 2006), núm. 34-35.
Investigació subvencionada per l'Institut de la Dona (Ministeri de Treball i Afers Socials) i el Centre d'Investigació i Documentació Educativa (Ministeri d'Educació i Ciència).

9. FERNÁNDEZ MORATE, SEGUNDO (2000). *Las familias gitanas ante la educación*. Diputación de Palencia. Departamento de Cultura.
Tesi doctoral que ha elaborat l'autor a partir d'una llarga experiència com a docent amb els gitanos de Palència. Cal ressaltar el recorregut documentadíssim de l'escolarització de les nenes i dels nens gitanos a través de la història. Cal destacar també els arxius i la bibliografia que utilitza.

10. GARRIGA, C.; JIMÉNEZ, A. (1998). *Ostalinda. Jo vinc de tot arreu*. Barcelona: La Galera.
És un relat on una nena gitana ens presenta la seva família (amb fotos) i en descriu el context cultural.

RECULL D'EXPERIÈNCIES

PÀG. 66

Una experiència positiva al barri de Sant Cosme: gestió d'aula efectiva basada en expectatives altes i un reforç continuat

AMANDA DE NOGUERA,
ASSESSORA DE L'ESPai LIC

PÀG. 76

Millorem la participació de les famílies gitanes a l'escola: el projecte cafè-tertúlia

CARME MÉNDEZ,
DIRECTORA DE LA FUNDACIÓ
SECRETARIAT GITANO A CATALUNYA

PÀG. 84

Escola i ètnia gitana. Programa Integrant Accions

CRISTÓBAL SÁNCHEZ TORREBLANCA,
DIRECTOR DEL CEIP VILA-ROJA

PÀG. 94

Trobades d'Estudiants Gitanes de Catalunya

ASSOCIACIÓ GITANA DE DONES
DROM KOTAR MESTIPEN

PÀG. 104

El projecte Siklavipen Savorenga

MERCEDES PORRAS SOTO,
MEMBRE I TREBALLADORA DE LA
FUNDACIÓ PRIVADA PERE CLOSA

PÀG. 114

Dues propostes d'activitats per a l'alumnat per donar a conèixer la cultura del poble gitano

ENRIC CASTELLA,
TÈCNIC DE LA SUBDIRECCIÓ
GENERAL DE LLENGÜES I ENTORN

UNA EXPERIÈNCIA POSITIVA AL BARRI DE SANT COSME: GESTIÓ D'AULA EFECTIVA BASADA EN EXPECTATIVES ALTES I UN REFORÇ CONTINUAT

AMANDA DE NOGUERA
Assessora de l'Espai LIC

DES DE FA DOS CURSOS ESCOLARS EL BARRI DE SANT COSME (PRAT DE LLOBREGAT) S'ALÇA AMB UNA INICIATIVA ÚNICA, EL PEESC (PLA EDUCATIU ENTORN DE SANT COSME), QUE ENGLOBA TOTS ELS AGENTS DE LA COMUNITAT EDUCATIVA I SOCIALS DE LA CIUTAT. ES PREVEU QUE AQUEST PROJECTE TINDRÀ UNA DURADA DE SIS ANYS I PRETÉN DONAR RESPOSTA A LA SITUACIÓ ACADÈMICA I SOCIAL DELS ALUMNES DELS DIFERENTS CENTRES EDUCATIUS (MAJORITÀRIAMENT GITANOS) AMB UN OBJECTIU CLAR: L'ÈXIT ESCOLAR.

Dins del pla estratègic del PEESC hi ha diverses i diferents actuacions en xarxa, una de les quals és la formació del professorat.

Aquest article parla del contingut de la formació, del procés i del resultat i avaluació d'aquesta experiència de formació i de la implantació a les aules del curs *Gestió d'aula efectiva* als dos centres de primària (CEIP Sant Cosme i CEIP Jaume Balmes) i a l'IES Doctor Trueta.

1. QUÈ ENTENEM PER *GESTIÓ D'AULA EFECTIVA*?

Aquest concepte es refereix a tot el procés que el professorat ha de seguir per organitzar els estudiants, lloc, temps i materials, donant rellevància a l'ensenyament de comportaments i actituds responsables a l'aula.

L'objectiu és clar: crear un clima adequat a l'aula perquè l'aprenentatge es faci de manera eficaç.

LES EXPECTATIVES POSITIVES I ALTES SOBRE L'ESTUDIANT INFLUEIXEN EN LES QUE TINDRAN L'ESTUDIANT I LES FAMÍLIES

1.1. Antecedents

Els centres del barri de Sant Cosme es trobaven en una situació molt precària per la conflictivitat i l'abandonament de les aules, l'alt índex d'absentisme i la falta de cohesió social. Tot això provocava un rendiment acadèmic baix entre els alumnes i tenia com a conseqüència última un abandonament prematur dels estudis.

Cada centre, però, partia d'una singularitat interna diferenciada que venia donada per l'etapa educativa que s'impartia, la composició de l'alumnat, la cultura pròpia del centre, les característiques de l'equip docent, el tipus d'organització i unes expectatives específiques i particulars.

1.2. Marc d'actuació

A causa de l'alt grau de complexitat dels centres, és important tenir línies clares, concretes i un marc d'actuació comú a l'hora de plantejar una estratègia de formació i seguiment a les aules. Aquest marc es basa en tres premisses:

- a) *Les expectatives i valoracions positives que l'alumnat, el professorat i les famílies tenen sobre el valor dels estudis contribueixen de forma decisiva a l'èxit escolar.*¹ Per tant, hem de veure quines són les expectatives que tenim i com les podem transmetre a l'alumne i a la família. Les expectatives altes funcionaran a llarg terme com un efecte bumerang. Les expectatives positives i altes

sobre l'estudiant influeixen en les que tindran l'estudiant i les famílies.

- b) *Partir des de la base, pas a pas, i des de petits objectius.* Quan una situació és extrema ens hem de replantejar tot des del començament a poc a poc, a partir de fites petites, per poder veure quin és el pas del procés que cal revisar, polir, matisar o canviar. Començar des del començament és la millor manera de no deixar-nos res pel camí.
- c) *Tots-alhora-sempre.* Una involucració de tots els agents implicats en xarxa i una pràctica diària, amb l'avaluació de cada actuació, amb respostes adients i responsables a partir del que se n'extreu.

1.3. Quin és el denominador comú del nostre alumnat del barri?

Tot i les singularitats de l'alumnat (expectatives, procedència, famílies, vivències, referents), hi ha un factor comú que és la manca d'estructura. Aquest és el propòsit de la formació: donar eines organitzatives clares per estructurar l'aula i la tasca de l'alumnat.

1.4. Tasques del professorat

Un dels indicadors per aconseguir que el treball en xarxa sigui efectiu és delimitar les tasques de cadascú per poder donar una resposta educativa adient i responsable. És per això que les tasques

1. ABAJO, J.E. i CARRASCO, S. *El éxito escolar del alumnado gitano: gitanos y gitanos en la encrucijada*. En aquest estudi es parla dels factors que afavoreixen l'èxit escolar de l'alumnat gitano. Aquests són diversos, però posa un gran pes en les expectatives i valoracions positives de tots els agents involucrats.

del docent han de ser molt clares. Aquí les englobem de la manera següent:

- a) Tenir la classe preparada (*la gestió d'aula; l'organització de l'aula de forma adequada*).
- b) Tenir la feina preparada (*el currículum; les activitats d'ensenyament-aprenentatge*).
- c) Estar preparats per tenir actituds positives (*les expectatives*).

La preparació és la clau! Malgrat que alguns estudis demostrin que hi pot haver una correlació directa entre l'origen sociocultural i l'èxit escolar, això no vol dir que un alumne estigui fatalment predeterminat a aprendre o no en funció de l'origen cultural o de la situació econòmica familiar que tingui. Amb una educació adequada, qualsevol alumne pot aprendre igual que un altre; en gran part depèn de l'actitud, de la resposta educativa que donem a les seves necessitats. En canvi, les nostres expectatives sobre els seus resultats sí que són determinants perquè l'aprenentatge es produeixi.

Com diu Bill Page, «cada alumne viu l'única vida que té, l'única que mai tindrà; el mínim que podem fer és no disminuir-la».

Cal les tres tasques (gestionar l'aula, optimitzar les activitats d'ensenyament i aprenentatge –currículum– i millorar les expectatives) perquè la tasca docent sigui efectiva.

GESTIONAR L'AULA, OPTIMITZAR LES ACTIVITATS D'ENSENYAMENT I APRENTATGE I MILLORAR LES EXPECTATIVES PERQUÈ LA TASCA DOCENT SIGUI EFFECTIVA

2. QUÈ HEM DE TENIR EN COMPTE ELS DOCENTS?

El professorat té el dret d'ensenyar i l'alumnat té el dret d'aprendre en un ambient tranquil, sense conflictes, en una classe que reflecteixi una bona atmosfera i on l'autoestima pugui aflorar. Abans d'anar a l'escola l'alumnat no sap què vol dir portar-se bé a l'aula. Els educadors som els responsables de comunicar a l'alumnat allò que n'esperem.

Per això, cal dissenyar un pla de gestió d'aula efectiva que s'inclouï dins del PAT del centre, que tingui en compte que:

- cada mestre/a i professor/a és responsable de comunicar i mantenir la bona dinàmica de grup;
- la funció principal és prevenir, animar, aconseguir un bon comportament i facilitar hàbits basats en l'establiment d'expectatives clares;
- ha d'incloure activitats de prevenció, cura, organització, cooperació i involucració de la família;
- cada mestre/a i professor/a ha de dissenyar el seu pla amb bases comunes a la resta del professorat;
- el pla s'ha d'incloure en la programació del professorat.

La clau és que tothom tingui un pla de gestió d'aula efectiva i l'utilitzi amb responsabilitat i consistència.

Amb l'establiment d'aquest pla:

- **DOCENT:** Gestionarà més fàcilment un comportament responsable. Abans, però, el docent ha de decidir què vol a l'aula.
- **ALUMNAT:** Veurà protegits els seus drets. Els alumnes mereixen respecte, tant per part del docent com per d'altres companys de classe. El respecte no té edat i no està renyit amb l'autoritat.
- **PARES:** S'hi involucran i hi cooperaran. És a dir, si els pares coneixen que hi un pla que regeix l'aula serà més fàcil que hi cooperin.

3. OBJECTIUS DE LA FORMACIÓ

1. Establir un marc d'actuació.
2. Conèixer línies estratègiques actuals d'intervenció.
3. Interessar-se per la necessitat, capacitats i característiques de l'alumnat i ajustar-hi la gestió d'aula.
4. Replantejar-se la distribució d'espai-temps.

5. Marcar-se uns objectius clars per aconseguir el clima desitjat a la classe.

6. Establir i consensuar normes a l'aula, als espais comuns i al centre.

7. Establir i consensuar procediments de conductes, rutines.

8. Valorar el paper de la família i crear formes d'apropament per involucrar-la.

9. Prendre consciència de la importància de donar models positius de resposta als alumnes: models assertius.

10. Establir un protocol consensuat d'actuació per gestionar l'aula en els primers dies de classe.

4. CONTINGUT DE LA FORMACIÓ: GESTIÓ D'AULA EFECTIVA

No es pot culpar l'alumnat si una classe és caòtica, si no hi ha un procediment que governi com ha de funcionar la classe.

El contingut se centra en tres aspectes:

- a) *Procés d'ensenyar i aprendre hàbits, rutines de comportament, que estableixen expectatives clares per a l'alumne/a.*

Com ho farem?

- Establint poques normes, curtes i concretes, que es refereixin al que s'espera de l'alumne/a.
- Decidint procediments, davant situacions quotidianes a l'aula, consensuats amb l'alumnat.

El principal problema del desordre a la classe no és la disciplina sinó la manca de procediments i rutines. Sovint confonem la manca de disciplina amb la manca de procediments; també la manca de procediments esdevé un problema de disciplina. Són els hàbits, més que les normes, els que fan que una classe rutlli, que els alumnes triïn seguir un comportament adequat.

Cal transmetre ordres concretes i no donar res per sabut; encara que ho fessin en el curs anterior, encara que pensem que ja són grans, que la tutora o el tutor de l'any passat ho feia de la mateixa manera. Cada ordre ha d'anar acompanyada d'instruccions molt clares.

Exemples de procediments

- Com entrem a classe?
- Com en sortim?
- Què fem si acabem la feina?

• Com repartim el material?

- Com fem el canvi de classe? I en cas d'incendi? I si un alumne es fa mal? I si hi ha un conflicte?

Exemples d'instruccions d'entrada a la classe

- Entra en silenci.
- Penja la jaqueta.
- Baixa la cadira.
- Posa el material damunt la taula.
- Fes punxa al llapis.
- Fes l'activitat de la pissarra.

En l'ensenyament d'un procediment comportamental cal tenir en compte que es necessita un temps per aprendre'l, de la mateixa manera que qualsevol altre procediment d'aprenentatge. Quan un alumne ha d'aprendre a restar, hom sap que només dient-ho no n'aprendrà: haurem d'explicar-li el mecanisme, raonar-li la funcionalitat, caldrà que practiqui, motivar-lo perquè ho faci sol i valorar-lo quan aconsegueixi fer-ho correctament. I si, tot i així, no ho aprèn, què hi farem! Tornarem a explicar-li-ho.

El professorat ha d'establir quins procediments necessita a l'aula i quins passos ha de seguir.

EN L'ENSENYAMENT
D'UN PROCEDIMENT
COMPORTAMENTAL CAL
TENIR EN COMPTE QUE
ES NECESSITA UN TEMPS
PER APRENDRE'L, DE
LA MATEIXA MANERA
QUE QUALESVOL
ALTRE PROCEDIMENT
D'APRENTATGE

LES SANCIONS POSITIVES O NEGATIVES PER UNA MALA O BONA ACCIÓ S'HAN D'APLICAR AMB RESPONSABILITAT I DE LA MANERA MÉS IMMEDIATA POSSIBLE

Després haurà d'ensenyar-ho als estudiants tenint en compte aquests criteris d'assoliment: explicar, assajar i reforçar.

b) *Valoració de l'estudiant amb un reforç positiu continuat. Establiment de fites raonables i valoració de l'assoliment d'aquestes fites.*

Les sancions positives o negatives per una mala o bona acció s'han d'aplicar amb responsabilitat i de la manera més immediata possible. Aquestes sancions ajuden a:

- Regular i afavorir el bon comportament.
- Ser consistent (el/la docent).
- Ser més reflexiu (l'alumnat); s'ho pensarà més abans d'actuar.

Aquestes sancions (positives o negatives) han de ser educatives i no cal que siguin gaire exagerades o severes perquè siguin efectives. El que cal, però, és que s'apliquin sempre i de manera immediata.

El reforç positiu, entès com una conseqüència del fet d'haver decidit escollir el comportament adequat, és molt necessari en entorns on els alumnes reben poc suport o poques valoracions positives, on l'autoestima és baixa. Cada petit esforç ha de ser valorat. Aquest reforç pot ser oral, però també vivencial en la concessió de sortides, projectes, etc. Cal l'establiment d'eines i recursos concrets de valoració de l'estudiant; per

exemple, diplomes personalitzats de valoració de compliment de normes.

c) *La comunicació a l'aula. Models assertius.*

La comunicació a l'aula és un element clau perquè hi hagi una bona entesa entre l'educador i l'estudiant. El professorat ha d'establir, a partir de situacions donades, tipus de respostes possibles que siguin sempre assertives. Aquestes respostes es donen a tots els nivells de relació: professor/a-alumne/a; alumne/a-alumne/a, i alumne/a-professor/a.

Seguint a Lee Canters, entenem l'assertivitat com una actitud per la qual el professorat, de manera clara i ferma, comunica les seves expectatives a l'alumnat i reforça les accions apropiades amb les paraules. Respon a l'alumnat, de manera que en maximitza la capacitat per obtenir els aprenentatges i en potencia l'autoestima. El professorat assertiu comunica i influeix en els comportaments de l'alumnat enviant, mostrant sempre, missatges clars.

5. PROCÉS D'IMPLEMENTACIÓ

1. Formació: sessions setmanals amb el claustre.
2. Establiment d'acords entre tot el professorat a partir de les línies principals d'actuació derivades de la formació.

3. Fase de pràctica a l'aula dels acords inicials derivats de la formació.
4. Avaluació de la posada en pràctica d'aquests acords. (A partir d'aquí ens permet fer una primera valoració del treball que ha fet l'equip docent.)
5. A partir d'aquesta avaluació, establiment per part del professorat dels acords de gestió d'aula.
6. Procés de desplegament en xarxa. Involucració de tots els professionals del centre: personal de menjador i d'activitats extraescolars.
7. Valoració i reflexió de la pròpia tasca docent (amb l'ajut d'un altre professional) a partir dels punts forts; detecció dels aspectes a millorar a partir de situacions concretes a l'aula.
8. Creació d'un dossier de protocol dels primers dies de curs on es recullen tots els acords definitius sobre la gestió d'aula, l'avaluació inicial de l'alumnat i les activitats de cohesió de grup. En el dossier hi haurà la programació dia per dia i sessió per sessió, de tot un mes.

6. AVALUACIÓ DEL PROCÉS

L'avaluació es fa a partir de diversos instruments: xerrades i reunions amb el claustre, enquestes

ENTENEM L'ASSERTIVITAT
COM UNA ACTITUD PER LA
QUAL EL PROFESSORAT,
DE MANERA CLARA I
FERMA, COMUNICA LES
SEVES EXPECTATIVES
A L'ALUMNAT I
REFORÇA LES ACCIONS
APROPIADES AMB LES
PARAULES

al professorat, observació del formador a l'aula, observació entre els mestres en una mateixa aula, observació de l'actitud dels alumnes al centre... Des de l'inici tot el procés ha estat en avaluació contínua (avaluació continuada).

El professorat valora molt positivament la possibilitat de fer un assessorament amb formació i seguiment a les aules, amb una reflexió a partir de la pràctica diària, ja que proporciona molts elements de valoració i creixement professional. Es valora molt positivament que la formació hagi facilitat uns acords escrits d'actuació futura al centre. En algun centre també es percep un canvi d'actitud (ara molt més positiva) amb els alumnes, que és recíproca.

Cada centre ha viscut un procés diferent, ja que cada centre partia d'una realitat diferent (cultura de centre, característiques del professorat, organització, moment del procés del PEESC, nivell educatiu del centre, etc.). No tots els centres han arribat al mateix punt del procés, però han vist reflectit un canvi de perspectiva a l'hora de treballar en equip amb uns objectius clars i concrets, que milloren el clima i l'autoestima entre el professorat del claustre.

Quant al procés d'implementació a l'aula, en les aules o centres en què hi ha un pla de gestió d'aula definit que el professorat segueix, els alumnes es mostren més participatius, més contents i involucrats en la tasca, i els conflictes

EN LES AULES O
CENTRES EN QUÈ HI
HA UN PLA DE GESTIÓ
D'AULA DEFINIT QUE
EL PROFESSORAT
SEGUEIX, ELS ALUMNES
ES MOSTREN MÉS
PARTICIPATIUS,
MÉS CONTENTS I
INVOLUCRATS EN LA
TASCA, I ELS
CONFLICTES
DISMINUEIXEN
CONSIDERABLEMENT

disminueixen considerablement. Es veu clar, ahora, que la resposta educativa és pobra sense un pla de gestió d'aula consensuat i sense la implicació de tots els professionals.

Avaluació final (encara en procés)

Els indicadors per saber si una classe està ben gestionada són:

Els/Les alumnes

1. S'han involucrat en la feina?
2. Saben què se n'espera? Perceben expectatives clares?
3. Hi ha temps perdut o de confusió?
4. Hi ha cooperació quan treballen? S'ajuden?
5. Es tenen respecte els uns als altres?

Com a docent

1. Tens la feina preparada?
2. Els mostres clarament l'objectiu, el propòsit de la classe, sessió o activitat?
3. Els ensenyes procediments i rutines?
4. Saps com motivar-los i felicitar-los?

7. CONCLUSIONS

Els estudis revelen que una bona gestió d'aula crea un clima positiu a l'aula. Amb aquest bon clima hi ha menys interrupcions, més autonomia i, per tant, augmenta el temps d'aprenentatge.

Els primers dies de classe són essencials i marquen el ritme que es tindrà al llarg del curs. Com en el teatre, la posada en escena, és important.

Qualsevol procés de canvi educatiu en un entorn d'alt grau de complexitat és una tasca difícil, atès que cal involucrar més que mai tots els professionals. No parlem només de docents, sinó també dels serveis educatius, conserges, personal de menjador, monitors d'activitats extraescolars... L'èxit és viable amb una implicació de tot el personal.

El responsable màxim de gestionar l'aula és el professorat tutor amb la col·laboració de tots els docents que intervenen a l'aula. Quan un docent no comparteix la visió i no actua segons els acords presos, la seva decisió no afecta només els alumnes sinó que interfereix enormement en la tasca dels altres docents i, per tant, en tot l'alumnat.

Aquesta experiència demostra que, encara que des del centre no es pugui fer tot, és molt el que es pot fer. Els docents poden esdevenir l'únic model positiu per a alguns dels nostres

estudiants. El paper com a docent és, encara que de vegades ens n'oblidem, essencial en la trajectòria educativa i personal de l'alumnat. Un treball d'aquest tipus pot ajudar a la cohesió del grup com a equip docent.

Segur que hi ha altres procediments per gestionar l'aula, però sigui quina sigui la manera o el camí, cal que ens organitzem per donar un marc coherent i responsable i no deixar de posarlo en marxa a pesar de les dificultats i urgències diàries. Tots alhora i sempre. •

BIBLIOGRAFIA

ABAJO, J.; CARRASCO, S. (2004). *El éxito escolar del alumnado gitano: gitanas y gitanos en la encrucijada* [en línia]. Disponible a: www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/jose_eugenio_abajo.pdf.

CARTER'S, L. (1992). *Assertive discipline positive behavior, management for today's classroom*. (3a. ed.). Los Angeles: Carter and Associates Inc.

GOLEMAN, D. (1998). *La práctica de la inteligencia emocional*. Barcelona: Kairós.

GÓMEZ, M.T. [et al.] (1991). *Propuestas de intervención en el aula. Técnicas para lograr un clima favorable en la clase*. Educación Hoy.

WONG, H; WONG, R. (1994). *The first days of school: How to be an effective teacher*. Harry K. Wong, Publications Inc.

MILLOREM LA PARTICIPACIÓ DE LES FAMÍLIES GITANES A L'ESCOLA: EL PROJECTE CAFÈ-TERTÚLIA¹

CARME MÉNDEZ

Directora de la Fundació Secretariat Gitano a Catalunya i membre i investigadora del GRAFO
(Grup de Recerca en Antropologia Fonamental i Orientada) de la Universitat Autònoma de Barcelona

«No és el mateix ser-hi que quedar-s'hi»

Alejandro Sanz

*«Per entendre la globalitat del món, s'hi ha de
pensar des del llogarret»*

Tolstoi

1. Aquest article està basat en la proposta elaborada per Manuela Fernández, Encarna Molina, Paqui Perona i jo mateixa en el marc del grup d'experts en educació i poble gitano, convocat i gestionat pel Departament d'Educació. Així mateix, aquesta proposta s'ha desenvolupat com a experiència pilot als barris de la Mina i Sant Cosme. A la Mina, la

van dur a terme les persones que ja he anomenat anteriorment i, a Sant Cosme, s'hi van incorporar Paqui Maya, Paka Heredia, Isabel Heredia, Sonsoles Platas i Soledad Soto. A totes elles, el meu agraïment. També vull agrair l'acollida, el bon tracte i la professionalitat dels mestres i altres interlocutors de cadascuna de les zones on hem treballat.

INTRODUCCIÓ

Plantejar-se la participació de les famílies gitanes a l'escola, aquí, a la realitat concreta de Catalunya, no es pot fer des d'una mirada exclusiva. Els gitanos (els *rom*) tenen unes problemàtiques que, en el context europeu, es produeixen en repetides i diverses situacions, cosa que ens hauria de fer pensar. Fixem-nos en

l'informe² de l'Observatori Europeu del Racisme i la Xenofòbia (EUMC) sobre la situació dels *roma* i dels *travellers* a l'educació pública.

L'informe demostra que «els sistemes educatius de tota la Unió Europea estan fallant amb els alumnes *roma*, els quals –i com a conseqüència d'això– tendeixen a abandonar l'escola abans d'hora, la qual cosa els priva de les qualificacions necessàries per a participar més endavant al mercat de treball. Rest a molt per a fer, sobretot respecte a la segregació, que segueix sent en totes les seves formes el principal escull per

als nens i nenes *roma* al sistema educatiu. Si bé existeixen els instruments jurídics i polítics necessaris, cal actuar sobre el terreny, especialment a nivell local, perquè s'adoptin mesures més eficients.

[...] La situació educativa dels alumnes *roma* demostra fins a quin punt és de vital importància que la Unió Europea i els estats membres intensifiquin els esforços encaminats a abordar el problema de la discriminació dels *roma*. L'obtenció de mals resultats educatius està directament relacionada amb condicions de vida

2. L'informe (Viena, 4 de maig de 2006) es refereix als vint-i-cinc estats membres de la Unió Europea i es basa en vint-i-cinc estudis nacionals elaborats pels centres nacionals de referència de l'EUMC.

POQUES QÜESTIONS
SUSCITEN TANTA
UNANIMITAT EN LES
FAMÍLIES GITANES COM
ÉS LA IMPORTÀNCIA
DE L'EDUCACIÓ. ESTÀ
CANVIANT LA IDEA
DE DESPRESTIGI I
D'APAIAMENT

precàries, un alt índex d'atur, habitatges que no compleixen els requisits d'habitabilitat i un accés insuficient als serveis sanitaris.

Necessitem mesures més enèrgiques i polítiques basades en recursos suficients perquè finalment els *roma* puguin obtenir la igualtat d'oportunitats a Europa».

Des de la nostra realitat hem de reconèixer que la política de reallotjaments de famílies gitanes marginades a barris suburbials ha portat a la concentració lògica en les escoles del barri dels fills i filles, amb els coneguts resultats educatius precaris; però també hem de reconèixer que aquestes propostes de l'Observatori Europeu del Racisme i la Xenofòbia sobre mesures enèrgiques i polítiques basades en recursos suficients podrien ser equivalents a les proposades a Catalunya, des del Departament d'Educació, en el Pla per a la llengua, la interculturalitat i la cohesió social, del qual forma part el Pla per a l'alumnat de la comunitat gitana. Aquestes polítiques es concentren en els anomenats plans d'entorn i estan apropant recursos concrets a problemàtiques concretes. Una d'aquestes concrecions és aquest treball amb famílies gitanes, més concretament amb les mares gitanes; aquest cafè-tertúlia que fem amb elles a diversos barris, com la Mina i Sant Cosme, i que pretén millorar la participació de les famílies gitanes a les escoles.

Si es reflexiona des de les actituds de les famílies gitanes envers la seva relació amb el

sistema educatiu, cal reconèixer els canvis importants que s'hi ha produït en els darrers 25 anys. Poques qüestions susciten tanta unanimitat en les famílies gitanes com és la importància de l'educació dels seus fills i filles. Està canviant la idea de desprestigi i d'*apaiament* pel reconeixement de la necessitat de l'educació. Una educació que comença a tenir un valor en si mateixa, que eleva el nivell de formació i és un pas previ per *normalitzar* una situació social i de treball en el futur dels nens i nenes i joves gitanos.

Però el desenvolupament de les famílies gitanes ha estat divers i desigual, i s'han anat incorporant en el context social. L'accés a l'habitatge, al treball i a la convivència social els ha ajudat a situar-se als mateixos nivells que la resta de la societat majoritària; han anat formant part de la classe treballadora, de la classe mitjana, de la classe alta..., alhora que els fills i filles han anat normalitzant la seva presència a tot el sistema educatiu (primària, secundària i universitat). Tot i així, no podem oblidar que hi ha un grup molt important de famílies que es troba en una situació empobrida o marginal en aquesta diversitat interna. És un grup molt heterogeni que va des de famílies que viuen en situacions d'atur i en habitatges socials fins a d'altres que viuen en l'extrema pobresa i el barraquisme. «En aquests grups de famílies s'està desenvolupant una situació d'escolarització precària, de rebuig des dels entorns escolars normalitzats, de desfasament

entre edat i coneixements, de grans absentismes i desercions, i són atesos majoritàriament en escoles públiques que es queden amb una matrícula específica de població marginal.»³

Tampoc no podem oblidar que la trajectòria d'exclusió de moltes de les famílies gitanes «porta a aquestes mares a suposar que elles no tenen res a dir o a aportar al sistema educatiu, als continguts que s'imparteixen als centres educatius, i encara algunes segueixen opinant que l'escola és un instrument a utilitzar, però no un recurs imprescindible per al futur, perquè entenen que l'escola està totalment allunyada dels continguts culturals gitanos i, al mateix temps, desconfien de la seva funcionalitat».⁴ A la manca d'autoestima s'afegeix el rebuig a un sistema educatiu que ha demostrat que quan ha volgut incorporar la qüestió gitana a les programacions escolars, ho ha fet (amb la millor voluntat i el pitjor desconeixement) des del folklore i/o la celebració del *dia dels gitanos* o la *setmana multicultural*, i no des de la introducció de la història i la cultura gitana als currículums escolars. Una història i una cultura gitanes que cal desenvolupar com un eix transversal intercultural, on el tema gitano es presenti en un pla d'igualtat amb la cultura que s'imparteix a l'escola.

En aquest context és clar que les famílies gitanes tenen la necessitat de participar en els centres educatius dels fills i filles, des de la igualtat, des de l'entrada quotidiana a les escoles, les quals s'identifiquen com a espai que també és

NO PODEM OBLIDAR QUE
HI HA UN GRUP MOLT
IMPORTANT DE FAMÍLIES
QUE ES TROBA EN UNA
SITUACIÓ EMPOBRIDA O
MARGINAL EN AQUESTA
DIVERSITAT INTERNA

3. Document «Poble gitano i educació», Associacionisme Gitano (1999).

4. Obra citada (1999).

S'HI CONSIDEREN LES BARRERES ESPECÍFIQUES QUE TENEN ALGUNES FAMÍLIES GITANES A L'HORA DE COL·LABORAR EN ELS ÒRGANS DE PARTICIPACIÓ ESCOLARS

el seu i on tenen moltes aportacions importants i significatives a fer (i que els centres educatius han de tenir en compte). En aquest marc s'ubica l'experiència pilot que hem portat a terme (i que detallem tot seguit) amb els continguts, la metodologia i els materials que hem usat; el professorat; el calendari del procés, i els fins i objectius que es pretenien.

1. FINALITATS

Aquestes tertúlies parteixen de la reflexió sobre les dificultats i reticències que encara persisteixen en una part de la població gitana cap a l'escolarització dels infants, tant pel que fa a l'assistència al centre educatiu com a l'assoliment de l'èxit escolar. Així mateix s'hi consideren les barreres específiques que tenen algunes famílies gitanes a l'hora de col·laborar en els òrgans de participació escolars, amb el benentès que al mateix temps s'han d'iniciar canvis als centres escolars perquè la diversitat cultural i social es tingui en compte en tot el funcionament del centre, i s'obrin els canals de participació adients.

Aquestes trobades pretenen dotar d'eines, de més autonomia i d'espais formalitzats, a les dones i altres familiars d'alumnat gitano que participin en activitats vinculades a l'educació de les seves filles i fills, o bé que participin en activitats socials i cíviques que poden vincular-se a l'educació i a la formació per a la ciutadania

activa. L'experiència s'adreça a persones gitanes adultes que vulguin participar d'algun procés incipient o avançat d'implicació social i educativa, en barris degradats socialment.

També pot ser útil per donar *apoderament* a persones gitanes que vulguin participar en igualtat de condicions en les estructures escolars dels centres educatius de qualsevol entorn. Les tertúlies sempre han d'estar obertes a la participació d'altres pares i mares del centre que no siguin gitanos i que hi estiguin interessats.

La proposta ha estat feta amb la intenció que, a partir d'aquestes trobades inicials, les persones participants continuïn la seva formació d'acord amb la proposta més generalitzada que ofereix la Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya,⁵ es vinculin als òrgans de participació del centre i exerceixin al mateix temps una tasca dinamitzadora de l'escolarització entre les famílies gitanes de l'entorn.

2. OBJECTIUS

- Aportar coneixements sobre la història i la cultura gitanes per reforçar-ne la identitat i desmuntar estereotips de la mateixa comunitat amb relació a l'educació, l'escola i la cultura.
- Crear expectatives més amplies en els àmbits educatiu i professional, qüestionant esquemes d'estancament i d'exclusió que es poden produir.

5. Curs: Dinamització de la participació de les famílies.

CREAR EXPECTATIVES
MÉS AMPLIES EN ELS
ÀMBITS EDUCATIU
I PROFESSIONAL,
QÜESTIONANT
ESQUEMES
D'ESTANCAMENT I
D'EXCLUSIÓ QUE ES
PODEN PRODUIR

- Mostrar el debat, la reflexió i la participació com una bona eina per al creixement personal, la millora de l'entorn i la dinamització social.
- Promoure la participació igualitària.
- Ampliar el coneixement del sistema educatiu i del funcionament dels centres escolars per facilitar la participació.
- Dotar de coneixements sobre els mecanismes d'aprenentatge i sobre la importància dels hàbits per estimular una valoració més gran de l'educació que es fa en els centres educatius.
- Sensibilitzar sobre la importància que té l'educació familiar per a l'èxit escolar i la millora social, tot valorant les competències que només es poden treballar des del nucli familiar.

3. CONTINGUTS

Sessió preparatòria: presa de contacte amb el centre

Entrevista amb l'equip directiu:

- Conèixer el centre escolar, l'equip directiu i el coordinador LIC.
- Conèixer d'on procedeixen la demanda i les condicions específiques del grup participant.

1a sessió

Cultura i canvi social:

- Els grans canvis de la nostra societat i la rapidesa amb què es produeixen.
- Adaptació de la població gitana a diferents situacions històriques.

El poble gitano i l'educació:

- Escolarització en relació amb la societat majoritària en el mateix temps i lloc.
- Situació actual de l'escolarització: dificultats i possibilitats.

2a sessió

L'escola:

- El sistema educatiu: objectius, recursos i funcionament dels centres.
- Mecanismes d'aprenentatge: importància dels hàbits i l'estimulació per a l'èxit escolar.

L'educació dels nostres fills i filles:

- Una tasca educativa comuna entre les famílies, el professorat, l'alumnat, les entitats socials, etc.

LES PROFESSIONALS QUE PORTEN A TERME LA FORMACIÓ SÓN PARELLES MIXTES (DONES GITANES I NO GITANES)

3a sessió

Participació igualitària:

- Models de participació: l'educació com a agent de canvi, models que no aporten èxit i models comunicatius.
- Inclusió de totes les veus, intel·ligència cultural, igualtat de les diferències i diàleg igualitari.

Promoció de l'escolaritat mitjançant la figura promotora/dinamitzadora:

- L'actuació: metodologia de participació i valors i principis per assegurar la participació igualitària.

4a sessió

- Definir la figura del dinamitzador/a: estratègies i habilitats que hi poden ajudar.
- Avaluació final col·lectiva (autoavaluació i heteroavaluació). Possibles propostes i línies de treball.
- Revisió de les conclusions de cada sessió. Informe de memòria per part del professorat.

ÉS HORA DE POSAR-HO EN MARXA AMB CELERITAT. DIA QUE PASSA, DIA QUE HEM PERDUT DE CLASSE

4. METODOLOGIA

Les sessions es fonamenten en la participació màxima i en la reflexió de les experiències pròpies i en l'aportació d'elements i vies de superació, partint també d'altres experiències de participació i identificació.

S'empra una metodologia de formació de persones adultes perquè tothom assoleixi els nivells màxims de continguts instrumentals sense que n'interfereixi el nivell acadèmic; tot plegat amb suport gràfic.

sessions setmanals d'una hora i mitja. A partir d'aquestes sessions, el grup n'ha de decidir la continuïtat i el contingut.

Com diu el document sobre educació elaborat pel moviment associatiu gitano: «És hora de posar-ho en marxa amb celeritat. Dia que passa, dia que hem perdut de classe».⁶ •

5. MATERIALS

Per presentar els temes s'aporten diapositives com a suport visual i una enquesta de reflexió sobre la mateixa concepció de ser gitano/a.

6. PROFESSORAT

Les professionals que porten a terme la formació són parelles mixtes (dones gitanes i no gitanes) per promoure una proposta intercultural des del plantejament més inicial.

7. CALENDARI

La proposta es basa en quatre trobades que s'estructuren, d'acord amb la programació, en

6. Obra citada (1999).

ESCOLA I ÈTNIA GITANA. PROGRAMA INTEGRANT ACCIONS

CRISTÓBAL SÁNCHEZ TORREBLANCA
Director del CEIP Vila-roja¹

1. Mestre del Centre des del curs 1971-1972.

1. INTRODUCCIÓ

«La Font de la Pólvora és un barri o nucli de població de la ciutat de Girona. Està situat en una carena, davant del riu Onyar, a la part gironina de les Gavarres, a l'est de la ciutat i al costat del barri de Vila-roja. És un dels barris més deprimits i marginals de la ciutat. S'edificà als anys 60 del segle xx per allotjar-hi les onades migratòries procedents de la resta de la península Ibèrica que arribaven a Girona i que no disposaven d'habitatge. En un primer moment, es creà un centre d'acollida a l'actual barri

de Fontajau, que ben aviat es veié desbordat; aleshores els immigrants s'instal·laren en barraques a la muntanya de Montjuïc. A la fi, les autoritats projectaren un nou barri a la font de la Pólvora per allotjar ràpidament els nouvinguts en blocs d'apartaments de mala qualitat. Des d'un bon principi fou un barri marginal i marginat de la ciutat, amb problemes de convivència, agreujats per la no-integració de la gent d'ètnia gitana, majoritària al barri. Actualment, juntament amb el barri de Vila-roja, hi continua havent problemes d'atur, de delinqüència i de tràfic de drogues. L'Ajuntament de Girona n'ha millorat i augmentat

els serveis socials (escoles, instal·lacions esportives, centres cívics, etc.), però no ha pogut acabar amb els problemes estructurals del barri. El 2005 tenia 1.956 habitants.»

Aquesta és la descripció del barri de Font de la Pólvora que podeu trobar a l'enciclopèdia Viquipèdia, a Internet.

Us convido a cercar el terme 'Font de la Pólvora' en un cercador d'Internet. Entre els enllaços trobats hi haurà el de l'Escola, el d'ADIGSA i poca cosa més, enmig d'una llarga llista de

temes relacionats amb el narcotràfic, batudes policials, etc.

Realment aquest barri és això? Us faig arribar la meua visió d'aquest barri des del punt de vista d'un mestre que ja treballava en aquest sector abans de la seva creació, que n'ha seguit tot el procés fins ara i que ha vist l'evolució del sector i el moviment de població que ha provocat la implantació d'aquest col·lectiu en la zona.

No he estat mai mestre del CEIP Font de la Pólvora, però sí d'una escola veïna que té en aquests moments un 80% de l'alumnat d'aquest barri. Mig en broma mig seriosament n'he proposat al claustre el canvi de nom: es diria CEIP Font de la Pólvora-2 en substitució de l'actual, CEIP de Vila-roja.

Vila-roja era un barri d'immigrants espanyols; majoritàriament provenien d'Andalusia i Extremadura (Purullena, per exemple, té tanta representació en aquest barri que sempre faig un acudit als pares i mares que, en matricular-se, em diuen que vénen d'aquest poble, dient-los que l'alcalde de Purullena també està pensant de substituir-ne el nom actual pel de *Puruvacia*).

El barri de Vila-roja es va crear força anys abans que el de Font de la Pólvora. El 1986 el barri tenia 3.919 habitants i el 2005 en tenia tan sols 1.176. El nombre d'alumnes del nostre Centre era de 450, la majoria nascuts a Girona però de pares i mares andalusos, com hem dit abans.

L'any 1971 hi havia una mitjana 8 de fills per família. Des de llavors la població va començar a minvar. El jovent, a més a més, va començar a emigrar a poblacions properes, com Salt, i el barri es va anar envellint.

Paral·lelament a aquests fets es va crear el barri Font de la Pólvora. Es produïren tensions entre els habitants d'ambdós barris, ja que els de Vila-roja es queixaven de la delinqüència i de les molèsties que –segons deien– causaven els nous veïns. La població gitana va augmentar progressivament; l'índex de natalitat va augmentar, però també va augmentar la població per l'arribada de gent de barris barcelonins, com Can Tunis, que s'havia desmantellat, i de Figueres. L'escola de Vila-roja, que es nodria d'alumnat del barri on estava ubicat el centre, va començar a perdre alumnat. Poc a poc l'alumnat paio va desaparèixer per la manca de naixements i pel desplaçament del jovent cap a altres zones de Girona i Salt.

L'excés de població al barri veí de Font de la Pólvora va provocar un corrent de matriculacions d'alumnat d'aquell barri cap al nostre centre, que omplí l'escola de gom a gom, de manera que l'escola de Vila-roja fa uns anys arribà a uns percentatges del 80% d'alumnat d'ètnia gitana i del 10% d'immigrants estrangers, quedant-s'hi només un 10% d'alumnat paio de Vila-roja.

En aquests moments, però, s'està produint un altre canvi: els pisos que queden buits són

ocupats per immigrants estrangers nous, per la qual cosa n'està augmentant el percentatge i, per tant, s'està equilibrant la població d'ètnia gitana i la immigrant nova.

Tots aquests moviments de població són per raons econòmiques. La població immigrada, com els immigrants andalusos als anys 60, troba en el nostre barri habitatges més assequibles. Els andalusos s'han integrat, han progressat i ara, en anar-se'n, han deixat l'espai per a aquests altres nous.

Els mestres del sector (que ens autoanomenem *mestres de capçalera*), fem d'assistents socials, de metges, de vigilants, de jutges, de policies, de psicòlegs, de psiquiatres, d'ATS, de mares i de pares. Som els parallamps de tots els problemes que sorgeixen en el barri, siguin de la mena que siguin: transportistes, vetlladors, responsables de tot allò que passa a dos quilòmetres al voltant de l'escola (sigui dia laborable o no), confessors, mediadors culturals, traductors, gestors, assessors, notaris, etc. Però no s'aconsegueixen resultats suficients i palpables, malgrat els esforços econòmics de les institucions locals i autonòmiques i de la important dedicació i la formació qualificada de tots aquests professionals. Quina és la raó?

Molts problemes del barri són pel flux de sortida de famílies adaptades que han augmentat els nivells cultural, social i econòmic; famílies que serien capaces de fer progressar el barri

ELS PISOS QUE QUEDEN
BUITS SÓN OCUPATS
PER IMMIGRANTS
ESTRANGERS
NOUS, I,
PER TANT, S'ESTÀ
EQUILIBRANT LA
POBLACIÓ D'ÈTNIA
GITANA I LA IMMIGRANT
NOVA

si es quedessin, però que prefereixen marxar-ne. D'altra banda, hi ha un flux d'entrada d'altres famílies amb unes condicions de vida molt deteriorades tant en sentit educatiu com econòmic, social..., que fan que el rendiment de la labor dels professionals esmentats abans no es noti suficientment. És un cercle viciós que, quan es viu durant molt temps, provoca desànim i manca de motivació en aquests professionals.

es perden en no aconseguir tallar aquest flux constant ni aturar aquest cercle viciós.

La nostra escola va bolcar-se en el procés d'immersió lingüística, pel qual va rebre el premi Baldiri Reixac l'any 1998, un any després de ser reconeguda com a escola d'atenció educativa preferent. Aquest procés va aconseguir que la majoria dels alumnes parlessin català i progressessin socialment i econòmic i

seva cultura, que respectem al màxim al nostre centre, però pel que fa al rendiment, a part de la tendència "absentista" i la poca continuïtat en els estudis no obligatoris, la seva presència a l'aula no ha de ser causa de major dificultat. Això sí, les mestres tenen més dificultats a fer-se respectar que els mestres.

Els problemes importants han estat l'entorn, les dificultats econòmiques, el narcotràfic, l'alcohol,

La pràctica, estesa en molts municipis, de foragitar els gitanos dels barris de l'extraradi de les grans ciutats com si fossin estornells i d'enderrocar-ne les cases, provoca un moviment migratori que no fa sinó traslladar el problema a altres llocs (que solen ser altres barris marginals propers) i agreujar-lo. Font de la Pólvora es trobaria en aquesta situació. El flux d'entrada de nouvinguts és molt important i els esforços cohesionadors de la comunitat es dilueixen,

assolissin, per tant, un nivell curricular semblant al de les escoles de la resta de la ciutat. Però aquest alumnat no es va quedar a viure al barri i el seu lloc va ser ocupat per una nova població que no entenia el català ni tenia una base sòlida des del punt de vista educatiu, per la qual cosa havíem de començar de nou.

El fet que aquests alumnes fossin d'ètnia gitana no era tan important com el fet que fossin població marginal. L'ètnia gitana té la

la manca d'habitatge digne, la massificació familiar, la mala alimentació, la manca de suport escolar per part dels pares i mares i la lluita constant per consensuar la manera d'educar de les famílies i la de l'escola. El fet d'haver de compensar les instruccions i els consells contradictoris de molts pares i mares i la sensació d'illa educativa dins d'un entorn desèrtic, pedagògicament parlant, fa que la nostra feina sigui més feixuga.

2. EL PROGRAMA INTEGRANT ACCIONS

Malgrat tot, els professionals del sector i les institucions (l'Ajuntament i els departaments d'Educació i Acció Social i Ciutadania), juntament amb altres entitats sense ànim de lucre que treballen en la zona, continuem treballant any rere any malgrat les dificultats i la poca gratificació visible.

i amb la participació de tots els professionals que treballem aquí, sense excepció, es va crear el Pla únic, que més tard es batejaria Programa integrant accions.

L'existència d'un context marginal i marginador va generar la necessitat d'intervenció social des d'una perspectiva més àmplia i integradora amb la col·laboració institucional. D'altra banda, l'existència de diverses entitats que treballaven

coordinadora d'activitats i actuacions, de manera que tots treballem per a la integració a la societat d'aquestes persones d'ètnia gitana i en el desenvolupament socioeconòmic del sector amb l'esforç comú, que va més enllà de la nostra feina professional.

El Programa integrant accions té una taula directiva (Comissió Local), que està formada pel coordinador del Programa, un representant del

HEM CREAT UNA TAULA COORDINADORA D'ACTIVITATS I ACTUACIONS, DE MANERA QUE TOTS TREBALLEM PER A LA INTEGRACIÓ A LA SOCIETAT D'AQUESTES PERSONES D'ÈTNIA GITANA I EN EL DESENVOLUPAMENT SOCIOECONÒMIC DEL SECTOR

Fixeu-vos que he dit *visible* perquè, de gratificació, en tenim, i molta, i aquesta prové de l'estima d'aquests nens i nenes i d'aquestes famílies que, de vegades sembla que no et valorin, però que a la llarga t'acaben demostrant la seva gratitud i respecte.

Bé, doncs, aquests professionals, que dediquem la nostra vida al barri, vam decidir coordinar-nos i unir els nostres esforços per assolir objectius comuns. A partir de la iniciativa de l'Ajuntament,

en el sector sense programació compartida generava la necessitat de trobar noves metodologies comunes de treball.

Mestres de primària, assistents socials, educadors, monitors, professors d'escoles d'adults, membres de Càrites, voluntaris, treballadors del CAP, representants de l'Ajuntament i dels departaments d'Educació i d'Acció Social i Ciutadania... treballem al barri fent un front comú. Hem creat una taula

Servei d'Inspecció del Departament d'Educació, un representant d'ADIGSA, un tècnic del Departament d'Acció Social i Ciutadania, un representant d'AASS (formació d'adults), un de Càrites Diocesana, un de Càrites Parroquial, un de l'Escola d'Adults, un del Pla d'entorn (assessora LIC) i un coordinador de l'àmbit comunitari, un de l'àmbit familiar i un altre de l'escolar.

S'hi treballa en tres àmbits: l'escolar, el familiar i el comunitari.

IDENTIFICAR LES CAUSES QUE PROVOQUEN QUE MOLTS DELS ALUMNES DEL SECTOR NO ACABIN L'ESCOLARITAT OBLIGATÒRIA; DISSENYAR ACCIONS EDUCATIVES I SOCIALS PER ACTUAR SOBRE L'ABSENTISME ESCOLAR

En l'àmbit escolar (Pla educatiu d'entorn) hi ha una comissió operativa formada per una representant de la Inspecció del Departament d'Educació, l'assessora LIC, els representants de l'Escola Bressol i dels centres de primària i secundària del sector, un representant d'AASS, de Càrites i de l'Associació d'Iniciatives Socials, la coordinadora de l'àmbit escolar i un equip de coordinació del projecte d'acompanyament a l'escolaritat per a alumnes de 5è i 6è de primària, ESO i postobligatoris.

Els objectius generals d'aquest àmbit són establir línies d'actuació comunes entre els serveis del sector que treballen en la franja de 0 a 16 anys; identificar les causes que provoquen que molts dels alumnes del sector no acabin l'escolaritat obligatòria; dissenyar accions educatives i socials per actuar sobre l'absentisme escolar, i finalment millorar el coneixement mutu de la població del sector i els agents educatius perquè el fet educatiu sigui compartit i valorat pel conjunt de la comunitat i els serveis.

En aquest àmbit es fan les activitats següents:

- Tutories d'acompanyament a primària i secundària
- Assessorament curricular a secundària
- Reforç escolar al cicle superior de primària i a secundària

- Coordinació entre els centres educatius i reforç escolar de primària i secundària
- Centre obert per a alumnes del cicle superior de primària
- Centre jove per als alumnes de secundària
- Tallers formatius per al cicle superior de primària i a secundària
- Tallers d'anglès per al cicle superior de primària i a secundària
- Tallers lúdics de percussió i *breakdance*
- Tallers lingüístics per al cicle superior de primària i a secundària
- Esports per al cicle superior de primària i a secundària
- Punt Òmnia per al cicle superior de primària i a secundària
- Grups de pares i mares per a primària

En l'àmbit familiar es treballa:

- Infància en risc
- Intervenció familiar
- Inserció laboral

En l'àmbit comunitari:

- Hàbits saludables
- Grups de pares i mares d'educació infantil
- Projecte per a escales de veïns
- Lleure
- Activitats comunitàries

Les escoles participen en les activitats d'àmbit escolar (Pla educatiu d'entorn), en les d'infància en risc, en les de l'àmbit familiar, en les d'hàbits saludables i en les de grups de pares i mares d'educació infantil de l'àmbit comunitari.

Es fan reunions periòdiques en les quals ens coordinem i decidim com implementar les activitats en una programació anual.

Acompanyament a l'escolaritat

Els objectius d'aquest projecte són promoure la formació d'alumnes que puguin servir de models positius per als companys i augmentar el nombre d'alumnes que acabin, si més no, l'escolaritat obligatòria.

Es treballa amb les famílies i alumnes que demostrin interès i que tenen possibilitats reals de poder seguir els estudis i tenir-hi èxit.

PROMOURE LA
FORMACIÓ D'ALUMNES
QUE PUGUIN SERVIR
DE MODELS POSITIVS
PER ALS COMPANYS I
AUGMENTAR EL NOMBRE
D'ALUMNES QUE
ACABIN L'ESCOLARITAT
OBLIGATÒRIA

Es fa un seguiment individualitzat del procés d'escolarització de l'alumnat i s'assegura que tinguin les mateixes possibilitats i recursos materials i humans que tindria un alumne d'un entorn normalitzat.

Els seus èxits serviran com a model i motivació per a la resta de companys.

Reforç escolar al cicle superior de primària i a secundària

En aquest cas el reforç s'adreça a tots els alumnes en general. Es fa reforç en sortir de les escoles, a la tarda, en el centre cívic. El nombre de places del servei depenen de les possibilitats pressupostàries i de la contractació de personal docent.

Projecte de seguiment a l'ESO

L'objectiu és disminuir el nivell d'absentisme dels alumnes que fan ESO. Dues persones contractades fan el seguiment d'aquests alumnes: els acompanyen en el transport escolar per assegurar que tots arriben al seu destí, s'entrevisten amb els tutors dels IES i estan al dia de totes les incidències relacionades amb alumnes del sector que es puguin esdevenir en els centres educatius.

Grups de pares i mares

L'objectiu és facilitar i incrementar la relació entre els pares i mares i els centres docents del barri.

LA PARTICIPACIÓ
DELS PARES ERA
FINS ARA ÍNFIMA I LA
SEVA RELACIÓ AMB
ELS MEMBRES DE LA
COMUNITAT EDUCATIVA
SOVINT ERA PLENA
D'INCOMPREENSIONS I
MALENTESOS

La participació dels pares era fins ara ínfima i la seva relació amb els membres de la comunitat educativa sovint era plena d'incomprensions i malentesos, per manca de comunicació entre uns i altres i per les diferències en la manera d'entendre el fet educatiu. És per això que periòdicament, cada dos mesos aproximadament, es fan trobades per parlar d'algun tema que pugui ajudar a assolir aquests objectius (activitats que es fan a l'escola, com educar als fills, la salut i l'alimentació...).

D'altra banda, com que hi ha poca estructura i poca pràctica associativa, a partir d'aquestes trobades s'han detectat possibles dinamitzadors amb capacitat de lideratge entre els pares i les mares que hi assisteixen i s'han creat les AMPA, que o bé no existien o bé no funcionaven del tot. S'ha creat una junta i, en el cas del nostre Centre, s'ha revitalitzat l'associació i s'ha creat una nova AMPA que té tots els requisits legals.

Àmbit familiar. Infància en risc

Quan es detecta un cas d'alumnat en risc, el servei que el detecta n'informa a la Comissió d'Infància en Risc (representants del CAP, EAP i serveis socials) perquè recapti informació de la resta de serveis i es pugui tenir així un millor coneixement de la situació. Hi ha un protocol d'actuació que coordina tots els serveis i les accions que cal prendre en el cas que es confirmi aquesta situació de risc.

Hàbits saludables

La Comissió d'Hàbits Saludables es reuneix de manera periòdica per consensuar temes que cal treballar conjuntament a totes les escoles al llarg del curs. A més de coordinar activitats sobre hàbits saludables (en què es tracten temes com l'alimentació, la higiene, la relaxació, les relacions sexuals, les drogues, etc.) també fixa una setmana, en el darrer trimestre del curs, en què es fa una trobada conjunta, plena d'activitats, per tancar el tema que s'ha treballat.

A l'escola, el Programa integrant accions, i el Pla d'entorn com a part important d'aquest Programa, ens ha permès: millorar l'absentisme i la manca de puntualitat; revitalitzar o crear les associacions de pares i mares dels centres del sector; millorar l'atenció dels alumnes fora de l'horari lectiu; millorar el rendiment curricular en general; reduir el fracàs escolar tant a primària com a l'ESO; millorar les relacions personals de la comunitat educativa; optimitzar i ampliar els recursos humans i econòmics; millorar la cohesió i la coherència de les accions de tots els professionals del sector, i augmentar el coneixement personal entre els professionals, entre altres coses.

La valoració del Programa no pot ser, per tant, més positiva. El fet de treballar de manera coordinada genera més feina, més reunions, però a la llarga aquests esforços queden compensats

LA VALORACIÓ DEL
PROGRAMA NO POT SER
MÉS POSITIVA

per un rendiment superior i per una clara optimització dels recursos. •

TROBADES D'ESTUDIANTS GITANES DE CATALUNYA

ASSOCIACIÓ GITANA DE DONES
DROM KOTAR MESTIPEN¹

1. L'Associació és a Via Laietana, 41, 1r 1a, 08003, Barcelona (tel.: 933 043 000; fax: 934 100 547). Per a més informació: info@dromkotar.org i www.dromkotar.org.

1. INTRODUCCIÓ

L'origen de l'Associació Gitana de Dones Drom Kotar Mestipen es remunta a l'any 1999, quan un grup de dones gitanes i no gitanes dialoguen i reflexionen sobre la situació actual de la dona gitana i el seu futur, es veu la necessitat de crear una associació per fomentar la xarxa de dones gitanes i treballar en pro de la dona gitana i del seu poble, sense que això signifiqui necessàriament renunciar a la identitat gitana.

És una entitat sense ànim de lucre que té un funcionament assembleari. L'assemblea està composta per dones amb característiques molt diverses (d'edat, ètnia i nivell formatiu...) que lluiten per la no-discriminació i la igualtat de la dona gitana que, pel fet de ser-ho, pateix una triple exclusió: per raó de gènere, d'ètnia i per tenir una baixa formació acadèmica. D'aquesta manera la nostra entitat aposta per l'educació com a via de superació de les desigualtats; la Drom Kotar planteja la necessitat d'establir com a prioritat màxima l'EDUCACIÓ, que pren rellevància especial en l'anomenada societat

del coneixement, on la capacitat de selecció i processament de la informació esdevenen fonamentals.

2. ELS NOSTRES SOMNIS:

- Que sigui una associació de i per a totes les dones gitanes.
- Que la veu de les dones gitanes es faci sentir.
- Generar projectes per millorar la qualitat de vida de les dones gitanes.

- Enfortir els llaços de solidaritat entre les dones gitanes i les dones d'altres cultures.

Totes les iniciatives i activitats que portem a terme des de la Drom Kotar Mestipen responen a la raó de ser de l'entitat: el treball per al foment de la incorporació de la dona gitana en tots els àmbits (social, educatiu, cultural, laboral i polític) per superar l'exclusió social.

Creiem que la inclusió social (basada en una participació intensa als debats públics i dinàmiques ciutadanes) no només permet trobar solucions per superar la desigualtat que pateix la comunitat gitana, sinó que també contribueix al benestar de tots i totes. Des d'aquesta nova dimensió social, més democràtica, les dones gitanes tenen molt a dir en les polítiques concretes que s'apliquen als barris i ciutats. Creiem que és prioritari generar processos participatius per a les dones gitanes, ja que és un grup amb molt poc accés a la participació.

Des de la Drom Kotar volem: per una banda, obrir canals de participació partint de l'interior de la comunitat, de les seves xarxes formals i no formals i de les seves propostes i, per l'altra, enfortir els canals existents, per això col·laborem i participem en moviments d'altres entitats com ara:

1. Associacions i federacions

Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya (FAGIC), Federació d'Associacions Culturals

ÉS PRIORITARI
GENERAR PROCESSOS
PARTICIPATIUS PER A
LES DONES GITANES

i Educatives de Persones Adultes (FACEPA), associació gitana de dones Lacho Baji Cali, Unió Gitana de Gràcia (programa: *Voces gitanas*), grup de dones FACEPA, Fundació Cultural Ujaranza...

2. Consells assessors

Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona (CMPGCB), Centre d'Estudis Gitano (CEG) de la Universitat de Barcelona, Consell de Dones de la ciutat...

3. Plataformes i moviments

Plataforma Unitària Contra la Violència de Gènere, Xarxa Feminista de Catalunya, (IRWN) Xarxa Internacional de Dones Gitanes...

Les nostres bases parteixen de la consideració que la cultura gitana és una cultura molt rica, transnacional i mil·lenària (llengua pròpia, expressions artístiques, història, gastronomia, literatura, costums, valors, etc.) que uneix a milions de persones gitanes de tot el món, de les quals 12.000 conviuen a Europa. Però malgrat aquesta gran riquesa cultural, la cultura gitana és una gran desconeguda per gran part de la societat majoritària. El poble rom ha estat, i és encara avui, un poble perseguit.

Així mateix, la cultura gitana ha estat invisibilitzada i s'ha confós sovint amb la pobresa i la marginació. Però malgrat les barreres i dificultats, el poble rom ha aconseguit mantenir

l'especificat cultural al llarg dels segles, generació rere generació, fet que l'omple d'orgull i satisfacció. La dona gitana s'ha convertit en l'eix vertebrador de la cultura i del poble gitano: és la transmissora principal dels sabers, valors, creences i tradicions en la comunitat.

3. ELS NOSTRES PRINCIPIS

Partint de la promoció de la dona gitana i de la nena gitana, les nostres actuacions es basen en els nostres principis, que són els següents:

- **L'educació és l'element clau.** Vivim en l'anomenada societat del coneixement, que es caracteritza per una revolució de les noves tecnologies de la informació i comunicació (com Internet, televisió per cable...) i que, a més, tendeix a ser cada cop més dialògica. Aquesta nova societat del coneixement es caracteritza pel fet que el diàleg exerceix un paper cada cop més important en l'àmbit de les relacions socials. Les persones cada cop més utilitzem arguments per resoldre les situacions. El diàleg està penetrant en les relacions socials, en la política, en la necessitat d'entendre's entre les diverses cultures, en la nostra vida quotidiana, a casa, amb la parella, a la comunitat de veïns, a l'escola, a la feina, en la creació de noves formes de participació social independents de l'Estat i gestionades per la ciutadania i en la força dels moviments socials. L'altra

LA CLAU PER A LA IGUALTAT ESTÀ EN LA MATEIXA SOCIETAT DEL CONEIXEMENT: EN EL FET QUE LA INFORMACIÓ I EL CONEIXEMENT ARRIBIN A TOTHOM I TOTHOM SÀPIGA COM UTILITZAR-LOS

característica de la societat del coneixement és que té com a elements bàsics no tant els recursos materials, sinó el coneixement i la capacitat de seleccionar i processar la informació. És a dir, la clau per a la igualtat està en la mateixa societat del coneixement: en el fet que la informació i el coneixement arribin a tothom i tothom sàpiga com utilitzar-los. D'aquí que l'educació sigui un element fonamental perquè ningú no en quedi exclòs en la nova societat i, per aquest motiu, és la principal eina de treball de l'Associació.

- **Metodologia dialògica i participativa.** Per assumir un rigor científic més gran i allunyar-nos de prejudicis i visions personals, utilitzem una metodologia dialògica i participativa que aposta pel diàleg igualitari, que es basa en el poder dels arguments i no en els arguments del poder entre persones de diferents nivells acadèmics, gèneres, edats, cultures... per arribar a consensos sobre accions comunes que respectin sempre les diferents identitats. A través del diàleg intersubjectiu, dones gitanes i no gitanes raonen, parlen, reflexionen sobre la realitat social i creen coneixement (instrumental). La veu de les persones aporta nous arguments, prismes i enfocaments que massa sovint no són tinguts en compte en l'elaboració de polítiques socials. I és que la inclusió de les veus dels participants augmenta la qualitat científica, ja que permet fer anàlisis més acurades i incrementar la utilitat social de qualsevol recerca.

Per tant, la metodologia dialògica i comunicativa desbanca el monopoli del coneixement dels “experts” i integra les veus de les persones participants, que deixen de ser tractades com a simples “objectes sobre els quals cal actuar” i deixen de ser meres consumidores d'activitats preestablertes pels professionals, per ser subjectes actives i participants de la pròpia transformació.

- **Diàleg igualitari.** La Drom Kotar Mestipen va néixer amb la idea de potenciar i donar veu pública a les dones gitanes mitjançant l'elaboració de projectes que milloressin la vida de totes i la creació d'espais en els quals tinguessin veu i capacitat de decisió, així com espais de diàleg igualitari amb dones d'altres cultures. És d'aquesta manera com l'Associació es basa en el diàleg igualitari, en què no importa l'estatus de la persona que parla, sinó únicament els arguments que aporta.
- **Voluntat de transformació.** Una altra de les característiques de la Drom Kotar Mestipen és la voluntat que té de transformar les desigualtats socials. Una de les funcions de l'Associació és la de generar coneixement científic (amb les trobades i jornades, parlant amb dones gitanes i no gitanes, amb les associacions, col·laborant en diverses investigacions científiques, etc.) per transformar la realitat. És a dir, crear coneixement científic amb utilitat social. Per aquest motiu es persegueix sempre la màxima difusió dels projectes.

- **Igualtat de les diferències.** Un dels aspectes importants i interessants de l'entitat és la defensa de la igualtat de les diferències. Volem recollir el valor progressista de la igualtat de drets de totes les persones, però respectant-ne les diferències identitàries i culturals. El principi de la igualtat de les diferències ens porta a defensar l'anomenat feminisme dialògic, que creu en el diàleg intercultural i inclou totes les dones (mestresses de casa, universitàries, no gitanes, gitanes, etc.) per a la igualtat de drets entre homes i dones i entén la diversitat cultural com a riquesa i no com a desigualtat. Les dones gitanes demanen i treballen per la igualtat; una igualtat que tingui en compte la seva història i les seves característiques.

La nostra eina de treball bàsica és l'educació, entesa com l'adquisició de recursos culturals per permetre la inclusió i participació de qualsevol persona a tots els àmbits de la societat. L'educació és avui la clau per a l'èxit social i la superació de les desigualtats. Les dones gitanes així ho entenen: per això les nostres principals activitats parteixen de la mateixa idea.

4. TROBADES D'ESTUDIANTS GITANES DE CATALUNYA

Des del 2002 la Drom Kotar Mestipen organitza les Trobades d'Estudiants Gitanes per a noies i dones gitanes que participin en algun procés

L'ASSOCIACIÓ ES
BASA EN EL DIÀLEG
IGUALITARI, EN QUÈ
NO IMPORTA L'ESTATUS
DE LA PERSONA QUE
PARLA, SINÓ ÚNICAMENT
ELS ARGUMENTS QUE
APORTA

LES TROBADES PERMETEN AJUDAR A CREAR REFERENTS POSITIUS I AJUDEN A POTENCIAR LES ALTES EXPECTATIVES ACADÈMIQUES

de formació, ja sigui a primària, a secundària, a batxillerat, en cicles formatius, a la universitat, en l'educació de persones adultes, en cursos de formació, etc.

La idea sorgeix de la necessitat de trobar formes alternatives d'aconseguir que les noies i les dones gitanes arribin al més lluny possible en el camí de l'educació, acabar amb el fracàs escolar i, per tant, també amb l'absentisme escolar. I és que a les Trobades s'intenta sempre que les intervencions vagin molt en la línia de trobar solucions als problemes que tenen les gitanes en l'educació. Així mateix, des de la Drom Kotar Mestipen s'intenta mantenir al màxim una actitud d'escolta i no intervencionista per garantir que les reflexions de les Trobades siguin un reflex de la dona gitana.

Les Trobades són espais propis d'intercanvi i de suport on participen nenes, joves i dones adultes –familiars de les estudiants– que debaten i generen coneixement sobre els aspectes més importants per a l'educació i per superar el fracàs escolar i l'absentisme.

Permeten crear una xarxa d'ajuda de les més grans a les més joves, amb què es poden ajudar entre elles; permeten també ajudar a crear referents positius i ajuden a potenciar les altes expectatives acadèmiques.

Les Trobades que hem fet s'han portat a terme a diferents escoles i instituts de diverses

poblacions de Catalunya (l'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Terrassa, Girona, Viladecans, Montcada, Barcelona –barri de Gràcia– i Lleida).

S'intenta sempre que l'espai escollit sigui un espai familiar i proper a les dones que hi assisteixen i es prioritzen les zones amb població gitana o instituts on hi ha estudiants gitanes.

Així mateix, per oferir el màxim de facilitats per a la participació s'ofereix sempre un servei de ludoteca (totalment gratuït i portat per persones voluntàries), perquè les dones gitanes puguin deixar els fills i filles mentre hi participen.

Pensem que la clau de l'èxit de les Trobades és deixar que totes les entitats i la població de la zona on es fan participin en la gestió i realització. Així mateix, també pensem en les dones gitanes de les Trobades com a les autèntiques protagonistes de l'acte. La participació de les persones és la clau de l'èxit i el que garanteix els bons resultats. En aquest sentit, per exemple, per a la preparació i realització de les Trobades, la Drom Kotar Mestipen intenta obrir el màxim de canals per a la participació d'entitats, associacions, institucions i persones a títol personal. És per això, que sempre ens posem en contacte amb les associacions gitanes, o entitats i institucions que treballin amb la dona gitana o amb les institucions d'altres temàtiques relacionades amb l'educació, amb el poble gitano, dones..., així

LES TROBADES D'ESTUDIANTS GITANES TENEN COM A PRINCIPAL OBJECTIU LA SUPERACIÓ DE L'ABSENTISME I DEL FRACÀS ESCOLAR DE LES NENES I JOVES GITANES

com escoles, instituts, universitats, ajuntaments..., per portar a terme la preparació de les Trobades.

Seguint amb aquesta línia de col·laboració amb les entitats i la gent del barri, també es porten a terme reunions amb els centres educatius de la zona, amb les associacions, etc. Així es constitueix també l'anomenat treball en xarxa.

Les Trobades d'Estudiants Gitanes tenen com a principal objectiu la superació de l'absentisme i del fracàs escolar de les nenes i joves gitanes. L'objectiu és saber les causes de l'abandonament prematur i sobretot trobar alternatives i propostes d'actuació per a superar-lo.

Així mateix, les Trobades permeten que les noies i dones gitanes reflexionin sobre la seva vivència en els diferents centres educatius i institucions pels quals han passat, i s'aconsegueix així un espai d'intercanvi d'experiències i un reforç dels referents positius i d'èxit amb altes expectatives acadèmiques.

Amb les Trobades també s'evidencia l'existència de moltes gitanes que arriben lluny o que volen arribar-hi: estudiants universitàries, noies que volen ser-ho, dones que treballen per al seu poble... Aquestes dones esdevenen referents positius a seguir per a les més joves. Dones que segueixen essent tan gitanes com sempre o més, perquè ben formades poden defensar-se millor a elles mateixes, a la família i a tot el poble.

A LES TROBADES ES FA UNA INCIDÈNCIA ESPECIAL AL PAS DE PRIMÀRIA A SECUNDÀRIA, MOMENT BÀSIC EN L'ITINERARI FORMATIU, JA QUE HI HA EL PERILL DE DESENGANXAR-SE DEL SISTEMA EDUCATIU

2. El projecte Pla de Formació Romí Pa o Chalavipen va ser presentat a través de la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya (FAGIC) al Ministeri de Treball i Afers Socials el 14 d'abril de 2003. Es tracta d'un projecte subvencionat pel MTAS (IRPF) amb un total de 13.520 euros.

El curs de monitores, actualment en curs, es va iniciar el 8 de juny de 2004 i va finalitzar el 23 de desembre de 2004. L'any 2006 es va tornar a engegar el curs amb èxit; 20 dones han obtingut el títol oficial de monitores de lleure en l'especialitat de menjadors escolars.

Pensem que la realització de les Trobades esdevé també una manera de donar suport a les noies estudiants gitanes, perquè els permet parlar d'allò que les afecta a l'escola, a l'institut, a la universitat, a l'escola de persones adultes... i poden acabar amb la sensació de soledat que tenen moltes que estudien. Les Trobades permeten que s'estableixi una xarxa de relació entre elles, fins i tot lluny del seu barri o poble, a través de la utilització del fòrum de la nostra pàgina web.

A les Trobades es fa una incidència especial al pas de primària a secundària, moment bàsic en l'itinerari formatiu, ja que hi ha el perill de desenganxar-se del sistema educatiu. Moltes vegades aquest moment determina el futur d'aquestes noies.

Fruit del treball que s'ha fet a les Jornades de Treball, a les Trobades d'Estudiants Gitanes i en projectes diferents podem conèixer la realitat de les dones gitanes, la qual ens diu, per exemple, que els referents són molt importants i que una major formació acadèmica dóna més possibilitats d'inserció laboral en el mercat formal, etc.

Aquestes són, precisament, les principals idees del nostre Pla de Formació Romí Pa o Chalavipen:² donar la possibilitat a les dones gitanes de formar-se, aconseguir una titulació acadèmica i així poder participar en el mercat laboral formal i a diferents institucions (escola, empreses, etc.). Amb això aconsegueixen

introduir la seva veu i convertir-se en agents socials i en transformadores dels centres educatius. També es converteixen en referents adults positius per als infants gitanos, al mateix temps que poden fer tasques de mediació entre la família i l'escola. •

EL PROJECTE SIKLAVIPEN SAVORENÇA

MERCEDES PORRAS SOTO

Membre i treballadora de la
Fundació Privada Pere Closa

1. INTRODUCCIÓ

El projecte Siklavipen Savorença ('Educació amb Tothom') neix de la voluntat d'un grup de gitanos i gitanes, alguns amb formació universitària, d'altres no, amb la convicció ferma que el nostre poble, històricament mancat de formació, necessita superar la desigualtat existent (pel que fa al procés formatiu) i gaudir d'una formació reglada que permeti elevades i millors possibilitats d'accés al món laboral. Des de l'inici del projecte, l'any 1998, pensem que estem doblement legítimats per dur a terme la

nostra tasca a les diverses zones d'actuació: d'una banda, som gitanos, la qual cosa possibilita establir un vincle real i consistent amb les famílies gitanes; de l'altra, la nostra formació ens permet dissenyar i implementar el nostre propi projecte.

El projecte Siklavipen Savorença sorgeix de la il·lusió que de mica en mica es va convertint en realitat, per aconseguir que els nostres alumnes gitanos puguin desenvolupar actituds i aptituds necessàries per obtenir èxit en el procés de formació; per fer veure a les famílies

gitanes la necessitat de formació dels seus fills i filles, perquè puguin tenir accés a un futur laboral digne i d'acord amb la formació rebuda, i finalment per formar i informar aquells professionals de l'àmbit socioeducatiu que treballen amb la comunitat gitana.

Actualment, gaudim del reconeixement d'institucions, entitats i administracions locals i autonòmiques i, sobretot, d'allò que més importa: participem de la implicació i el compromís dels centres educatius, de les famílies i dels mateixos nens i nenes i joves

EL NOSTRE OBJECTIU, A CURT I MITJÀ TERMINI, ÉS QUE HI HAGI UN NOMBRE CONSIDERABLE DE JOVES GITANOS QUE CULMININ AMB ÈXIT L'ESO

gitanos. D'aquesta manera, el nostre objectiu, a curt i mitjà termini, és que hi hagi un nombre considerable de joves gitanos que culminin amb èxit l'ESO; aleshores podrem parlar d'una població escolar gitana normalitzada.

2. DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE

Per poder posar en marxa totes les accions derivades del projecte hi ha un equip tècnic per a cadascuna de les zones d'actuació del Siklavipen Savorença. Aquests equips estan formats per dues persones: una tècnica educativa i una tècnica social mediatra gitana, que actuen coordinadament. Ambdues persones coneixen l'entorn i la realitat escolar en què es desenvolupa la seva acció educativa.

Cadascuna de les tècniques ha de dur a terme tasques diferenciades, però sovint (i a causa de la ideologia del projecte) les feines d'una i de l'altra es fan conjuntament. La tècnica educativa constitueix el punt fort respecte a la relació amb els centres educatius, mentre que la tècnica mediatra ho és en la relació amb les famílies.

Es fa difícil poder determinar amb exactitud quines són les tasques puntuals de cadascuna. A més, el projecte no planteja dur a terme una actuació aïllada, sinó desenvolupar un procés que involucri tots els professionals que poden incidir en el progrés acadèmic de l'alumne. És per això que s'intenta establir una relació

de col·laboració intensa amb els professionals implicats de manera que es produeixi un *feedback*, entre ells i nosaltres, que contribueixi a garantir l'èxit escolar dels nens i nenes i joves que participen en el projecte.

El projecte, a hores d'ara, es desenvolupa als municipis de Sant Adrià de Besòs (barri de la Mina), Badalona Sud (barri de Sant Roc), l'Hospitalet de Llobregat (barri de la Florida) i Sabadell (barri de Ca n'Oriac i barri de Can Puiggener), on el projecte esmentat està implementat per l'Ajuntament de Sabadell i gestionat per la Fundació Pere Closa.

Partint d'aquests punts es treballa amb nens i nenes i joves gitanos de primària, secundària obligatòria i postobligatòria, amb les famílies i amb professionals de l'àmbit socioeducatiu per afavorir i potenciar la formació dins del poble gitano i, com a resultat, aconseguir l'èxit escolar. D'aquesta manera, per la naturalesa educativa, s'hi inclouen els diferents eixos que giren entorn de la vida de l'alumne gitano. Seguint aquesta línia, les accions que s'hi desenvolupen es poden agrupar en cinc grans blocs d'intervenció: els infants i joves, les famílies, els centres educatius on estudien i les entitats i els serveis que operen als diferents barris.

Amb els infants i joves, els protagonistes reals del nostre projecte, es porten a terme activitats diferents. En primer lloc se'ls imparteix classes de reforç i ampliació, sempre en coordinació

SE'LS IMPARTEIX
CLASSES DE REFORÇ I
AMPLIACIÓ, SEMPRE
EN COORDINACIÓ AMB
LES ESCOLES.
AQUESTA ACTIVITAT
TAMBÉ TÉ EN COMPTE
ELS QUATRE PILARS
FONAMENTALS DE
L'EDUCACIÓ EN EL SEU
DESENVOLUPAMENT:
SABER, SABER FER,
SABER ESTAR I SABER
SER

amb les escoles. Aquesta activitat té moltes implicacions i també té en compte els quatre pilars fonamentals de l'educació en el seu desenvolupament: saber, saber fer, saber estar i saber ser. En aquesta mateixa línia s'organitzen els grups d'estiu, dissenyats per continuar la tasca que es fa durant el curs als espais de reforç i ampliació. També es fan sortides lúdiques tant amb els nois de secundària com amb els de primària, ja que volem donar als nostres alumnes alternatives al lleure.

3. RELACIÓ AMB LES FAMÍLIES, ELS CENTRES EDUCATIUS I ALTRES ENTITATS I SERVEIS

Amb els membres de les famílies portem a terme accions de naturalesa diferent: presentem el nostre projecte, donem informació respecte de tot allò que tingui relació amb la formació dels fills (beques, terminis, recursos, serveis...), fem acompanyaments en els casos que sigui necessari (generalment als centres educatius) i establim un seguiment acurat de la trajectòria acadèmica del nen (traspassem informació dels tutors i informem de tot allò que apreciem dins dels espais de relació del nostre projecte).

Com a mediadors també oferim la possibilitat i els instruments per poder portar a terme negociacions i mediacions entre les famílies i qualsevol agent relacionat amb la formació dels fills (centres educatius, serveis, entitats,

UNA DE LES TASQUES QUE, COM A ENTITAT GITANA, NO PODEM OBVIAR ÉS LA DE DONAR INFORMACIÓ ALS PROFESSIONALS DOCENTS SOBRE ASPECTES CULTURALS GITANOS QUE PODEN INCIDIR EN L'ACCIÓ EDUCATIVA AMB ELS NENS

etcètera). Hi és molt present el contacte amb les famílies, sobretot per la sensibilització envers la necessitat de la formació i la importància d'apropar-se als centres educatius.

Amb els centres educatius, a part dels primers contactes on s'informa sobre el nostre projecte, es fan coordinacions amb els tutors en un procés d'entrevistes sistemàtiques. En aquests espais de trobada es fa el seguiment acadèmic de l'infant o jove i es prepara el material necessari per reforçar-ne el currículum acadèmic. Una de les tasques que, com a entitat gitana, no podem obviar és la de donar informació als professionals docents sobre aspectes culturals gitans que poden incidir en l'acció educativa amb els nens. De la mateixa manera, es treballa conjuntament amb el professorat per millorar la motivació dels alumnes per a l'aprenentatge. Una de les tasques més significatives dins el projecte és la de potenciar i estimular, si cal, l'apropament bidireccional i la comunicació entre els centres i les famílies gitanes.

L'objectiu de les relacions amb les entitats és treballar conjuntament en activitats puntuals, com ara l'organització de cursos, concursos i activitats lúdiques. Des de la Fundació, i més encara des del Siklavipen Savorença, apostem pel treball en xarxa amb les diferents entitats i plataformes que actuen als barris i ens sentim plenament satisfets amb el treball que es porta a terme des d'aquests dispositius. A més, de vegades, es coordina el seguiment específic

d'algun noi, noia o jove que participa en activitats d'entitats com esplais o casals.

Amb els serveis la relació potser no és tan visible com amb les entitats, però hi és present. Ens coordinem si algun dels infants que participa al projecte és atès per un d'aquests serveis (EAP, serveis socials...) i per fer el seguiment de la trajectòria personal i/o familiar, sempre dins de l'àmbit educatiu. En molts casos assessorem els professionals de les entitats i dels serveis sobre la nostra cultura en el cas que ho demanin o en el cas que la Fundació ho cregui oportú.

4. ORIENTACIONS I PRIORITATS PRINCIPALS DEL PROJECTE SIKLAVIPEN SAVORENÇA

Després de nou anys d'experiència dins del món socioeducatiu en relació amb la comunitat gitana podríem destacar els aspectes que, sens dubte, han ajudat a assolir els objectius del Siklavipen Savorença:

Treballar els models de referència: És fonamental en el projecte el paper de les mediadores com a models positius de referència per als nois i noies. Una dona gitana amb formació, que és professional i alhora està compromesa amb la seva comunitat i amb la promoció dels més joves en l'àmbit acadèmic, és un model que trenca prejudicis. També amb les tècniques educatives trenquem estereotips i som un referent per als

més joves, ja que representem un model de persona no gitana amb una capacitat per a les relacions interculturals; fugim d'establir un treball basat en els prejudicis i les distorsions, que malauradament encara són presents en el tarannà professional d'aquests nois i noies. D'altra banda, com a equip, unes i altres són un exemple que els gitanos i no gitanos poden treballar junts, respectant-ne mútuament les diferències i construint formes de fer comunes i positives per a la convivència entre ambdós pobles.

Creure en els nens i nenes i joves i en les seves possibilitats d'aprenentatge: Més enllà de les capacitats i habilitats d'aquests nois i noies, estem convençuts que cadascun té possibilitats d'aprenentatge i que poden avançar. D'aquesta manera, n'augmenta l'autoestima, la motivació, així com també les expectatives sobre les pròpies capacitats.

Establir una relació amb els nens i nenes i joves que transcendeixi els aspectes purament acadèmics: Aquesta relació es basa en el diàleg, en la confiança, en el respecte, en la comprensió i pretén incrementar la capacitat reflexiva, analítica, crítica... tenint sempre presents els aspectes emotius. El ventall personal de camins, alternatives i expectatives en la vida i en el món laboral s'obre de manera molt important per als nois i noies quan poden verbalitzar els pensaments, sentiments i emocions sobre com viuen el procés de formació amb relació al

UNA DONA GITANA AMB
FORMACIÓ, QUE ÉS
PROFESSIONAL I ALHORA
ESTÀ COMPROMESA AMB
LA SEVA COMUNITAT, ÉS
UN MODEL QUE TRENCA
PREJUDICIS

centre, a la família, als amics i als companys... i junts podem abordar les qüestions que els preocupen, angoixen, fan sentir malament o bé aquelles que els estimulen i els satisfan.

Facilitar processos de canvi en actituds bàsiques i hàbits d'aprenentatge: La gran majoria dels nois i noies que participen en el projecte entren en aquests processos de canvi a ritmes diferents i amb particularitats.

Fer present en els joves la coordinació que s'estableix amb els centres educatius: Aquesta coordinació retroalimenta tant l'apreciació del mestre i el treball escolar com la feina que es fa en els grups de reforç i ampliació.

Conèixer l'entorn on viuen i estudien els infants i joves: Això dona una consciència dels diferents punts de vista de tots els implicats i fa que sigui més comprensible la situació dels nois i noies.

Compartir amb el professorat el mateix llenguatge: El fet que les tècniques educatives siguin mestres i, per tant, coneixedores del món educatiu facilita la comunicació amb el professorat implicat, l'intercanvi d'informació, la coordinació (quant als objectius de treball) amb els alumnes i el pacte del currículum educatiu. D'altra banda, els professionals docents poden veure i tractar una dona gitana (com és la tècnica social medidora) que també coneix de primera mà els codis educatius. Els professors poden creure i creuen en la possibilitat que els

EL PROGRÉS DELS ALUMNES A L'ESCOLA RETROALIMENTA I CONFIRMA LA CONFIANÇA DELS MESTRES EN LES POSSIBILITATS D'ALTRES NENS AMB DIFICULTATS

gitanos estudiïn i portin a terme una formació normalitzada.

Convertir-se en una part més del procés formatiu dels nois i noies i joves: El professorat coneix la relació estreta que les tècniques mantenen amb els nois i noies i amb les famílies i les consideren, per tant, agents implicats en el procés formatiu d'aquests nois i noies. D'altra banda, el progrés dels alumnes a l'escola retroalimenta i confirma la confiança dels mestres en les possibilitats d'altres nens amb dificultats.

Mantenir una relació de coordinació directa i de confiança mútua amb tutors i/o professors: El fet que el projecte impliqui una relació de coordinació per al seguiment dels alumnes participants suposa que el treball de les tècniques no ha d'estar desvinculat de l'escola. Per tant, es persegueixen els mateixos objectius, fet que intenta garantir l'eficàcia de la intervenció i, en darrer terme, l'èxit escolar d'aquests nois i noies. Podríem parlar d'una tasca de complementació que ens permet treballar sota la visió de l'equip directiu i dels tutors.

Rebre el reconeixement dels centres quant al treball amb les famílies: Són molts els casos en què els centres requereixen la intervenció de les tècniques (mediació/negociació) per posar-se en contacte amb les famílies i tractar qüestions molt diverses. D'una altra manera els centres no tindrien accés a algunes famílies o bé els seria molt difícil la comunicació.

Poder informar a fons sobre els codis culturals

gitanos: La interculturalitat dels equips de tècniques que treballen en el projecte garanteix poder informar els professionals amb rigor sobre aspectes culturals gitanos que tenen una importància especial en la relació que estableixen els professors amb els alumnes i que poden afavorir-ne la comunicació i la comprensió. L'obertura en la interpretació d'actituds i posicions i la construcció de noves formes de relació respectuoses i creatives amb els altres són un dels reptes més enriquidors d'aquesta tasca.

Conèixer la realitat social de l'entorn de les

famílies: L'experiència de treball en els barris d'actuació (barris on algunes tècniques viuen) fa possible conèixer el context social de les famílies i, per tant, dels infants i joves. Això fa que la tasca sigui més eficaç, perquè en tenen una visió més àmplia.

Comptar amb equips tècnics formats per

dones i de naturalesa intercultural: Les mares, generalment, assumeixen la major part de la responsabilitat en els aspectes relacionats amb l'educació dels fills i filles. És per això, pel fet de ser dones, que la proximitat amb les famílies amb què treballen es fa més evident. La relació entre gitana i *gadyé* en l'equip és molt positiva, perquè permet tenir una visió més completa dels diferents aspectes a tractar amb una mare o família gitana. Les estratègies es dupliquen i s'enriqueixen. Tot això es pot aconseguir gràcies al caire intercultural dels equips.

L'OBERTURA EN LA
INTERPRETACIÓ
D'ACTITUDS I POSICIONS
I LA CONSTRUCCIÓ DE
NOVES FORMES DE
RELACIÓ RESPECTUOSES
I CREATIVES AMB
ELS ALTRES SÓN
UN DELS REPTES
MÉS ENRIQUIDORS
D'AQUESTA TASCA

LES FAMÍLIES PODEN
TROBAR PERSONES AMB
LES QUALS PARLAR DEL
PROCÉS EDUCATIU DELS
FILLS DE MANERA MÉS
ENTENEDORA I ÀMPLIA,
JA QUE PARLEN EL MATEIX
“IDIOMA”

Mantenir una relació de confiança amb les famílies: La confiança i el respecte amb les famílies són propiciades, en molts casos, pel fet de treballar des d'una mateixa cultura: la gitana. És evident que les bones relacions es defineixen per l'objectiu del nostre projecte: els pares i les tècniques treballen per a la promoció dels fills. El fil conductor és el mateix i aquest punt és molt valorat per les famílies.

Compartir el mateix codi cultural amb les famílies: Moltes vegades quan una mare o un pare gitano s'apropa al món de l'escola s'enfronta a uns codis que no té com a habituals i això fa que, en alguns casos, el traspàs de la informació no sigui del tot fluid. En les tècniques, i especialment en la mediadora, les famílies poden trobar persones amb les quals parlar del procés educatiu dels fills de manera més entenedora i àmplia, ja que parlen el mateix “idioma”.

Fer una tasca de mediació entre les famílies i els centres educatius: Aquesta és, potser, la tasca més important que es porta a terme. S'ha aconseguit fer de pont, en alguns casos i quan ha estat necessari, entre els pares i l'entorn escolar dels fills. En molts casos no es fa mediació (o es fa d'una manera soterrada), sinó que es faciliten instruments per apropar les famílies al fet educatiu dels fills.

Facilitar que molts pares assumeixin el protagonisme en el procés de formació dels fills i filles: Dins del projecte no es pretén

NECESSITEM LÍDERS
JOVES QUE MARQUIN
CAMINS ENTRE ELS
NOSTRES, DIFERENTS I
ESPERANÇADORS PER
PODER ENCARAR UN
FUTUR MILLOR PER AL
NOSTRE POBLE

substituir els pares en el paper que han de tenir vers l'educació dels fills. És per això que s'intenta que els pares siguin presents en tots els esdeveniments que es deriven de la formació dels fills i filles.

Els membres i l'equip tècnic de la Fundació Pere Closa volem, per mitjà de la nostra tasca i a llarg termini, una legió de gitanos amb formació universitària que sigui motor de canvi dels que vinguin al darrere i que al mateix temps ocupin el buit del lideratge. Necessitem líders joves que marquin camins entre els nostres, diferents i esperançadors per poder encarar un futur millor per al nostre poble. •

DUES PROPOSTES D'ACTIVITATS PER A L'ALUMNAT PER DONAR A CONÈIXER LA CULTURA DEL POBLE GITANO

ENRIC CASTELLA

Tècnic de la Subdirecció General de Llengües i Entorn

AQUESTES DUES PROPOSTES EDUCATIVES S'EMMARQUEN EN ACTUACIONS PREVISTES DINS DEL DESENVOLUPAMENT DEL PLA INTEGRAL DEL POBLE GITANO, ON ES CONCRETEN DIVERSOS PROGRAMES DE RECONeixEMENT, DE DIFUSió DE LA IDENTITAT DEL POBLE GITANO I ES DónA A CONÈIXER EL VALOR DE LA SEVA CULTURA.

Són accions positives necessàries, ja que es persisteix en la ignorància i l'estereotip sobre molts aspectes d'aquest poble, present al nostre país des de fa més de 500 anys.

Si volem canviar aquesta situació i caminar junts per assolir la cohesió social intercultural ens calen activitats pràctiques com aquestes, creatives, imaginatives, que atreguin l'alumnat i contribueixin a desactivar els prejudicis històrics existents.

CONTES *RROMANE*

Aquesta activitat difon contes i llegendes populars del poble gitano i introdueix també algunes paraules gitanes que porten al reconeixement del romanó és a dir, la llengua d'aquest poble. L'activitat, per tant, es fa en català i en romanó.

És una activitat adreçada a l'educació primària que pretén incidir especialment en l'aspecte emocional de l'alumnat, en les sensacions i en els sentiments i que, posteriorment, tindrà

incidència en els aspectes més cognitius. Els objectius de l'activitat pretenen apropar la realitat del poble gitano al coneixement de tot l'alumnat, especialment pel que fa a la llengua, la música i la narració oral i trencar idees preconcebudes i estereotips sobre aquesta realitat.

L'activitat es desenvolupa en sessions de 50 minuts aproximadament i els monitors gitanos acompanyen la narració i l'escenificació dels contes i llegendes amb música de guitarra interpretada en directe. Tal com expressa una professora que ha viscut l'experiència, «l'articulació del relat oral amb la música és perfecta [...] aconseguixen transmetre d'una manera senzilla i plàstica el que ens defineix com a espècie; la igualtat i la diferència que coexisteixen, sense problemes i com a cosa natural, en cadascuna i cadascú de nosaltres, persones».

Es tracta de captar l'atenció dels alumnes creant un clima que els diverteixi i alhora que conreï la llavor del coneixement i del respecte vers la cultura del poble gitano a través de la faceta més practicada, la transmissió oral, però a la vegada més desconeguda: la narració de contes i llegendes gitanos.

Contes Rromane permet un tractament curricular posterior a la sessió de tipus transversal, en el qual es poden incloure totes les àrees: les llengües, les ciències socials i naturals, la música i les matemàtiques.

Per finalitzar, podem assegurar que aquesta activitat ha estat molt ben valorada per tots els centres on s'ha desenvolupat: «No és habitual que un espectacle o una activitat “enganxi” tant l'alumnat i les persones adultes i tingui tants valors junts».

QUI SOM ELS *RROMA*

Aquesta actuació va adreçada a l'alumnat de centres d'educació secundària. *Qui som els Rroma* es proposa donar a conèixer l'origen geogràfic i històric del poble gitano i explicar la situació de la seva llengua, la distribució geogràfica actual i els símbols identificadors.

Tots aquests aspectes són molt desconeguts per la majoria de l'alumnat dels nostres centres, el qual té una visió molt estereotipada del poble gitano, que es basa en el desconeixement i la ignorància.

Entre els objectius que es vol aconseguir hi ha els següents:

- Apropar la realitat gitana a l'àmbit escolar i a la societat en general (llengua, història, oficis tradicionals...).
- Contribuir a la ruptura de les idees preconcebudes i els estereotips sobre el poble gitano.

- Difondre la cultura gitana i incorporar-la com a part del mosaic català.
- Incrementar el nivell d'autoestima dels nens i joves gitanos i implicar-los en l'activitat escolar.
- Potenciar una educació intercultural i fomentar una realitat plural.

Aquesta actuació es porta a terme en una sessió que dura aproximadament 50 minuts, en què s'utilitza una metodologia molt activa i es crea una dinàmica lúdica i participativa. Els nois i les noies es disposen en cercle, formant una petita àgora de debat, i se'ls convida a fer intervencions, de manera que totes les preguntes que fan sobre la cultura i la història del poble gitano poden tenir resposta.

Per facilitar la participació de l'alumnat, l'activitat es fa en grups petits, respectant els grups de classe, i es crea un ambient obert, distès i engrescador perquè encoratgi en tot moment els alumnes a col·laborar, cooperar i intervenir en l'activitat.

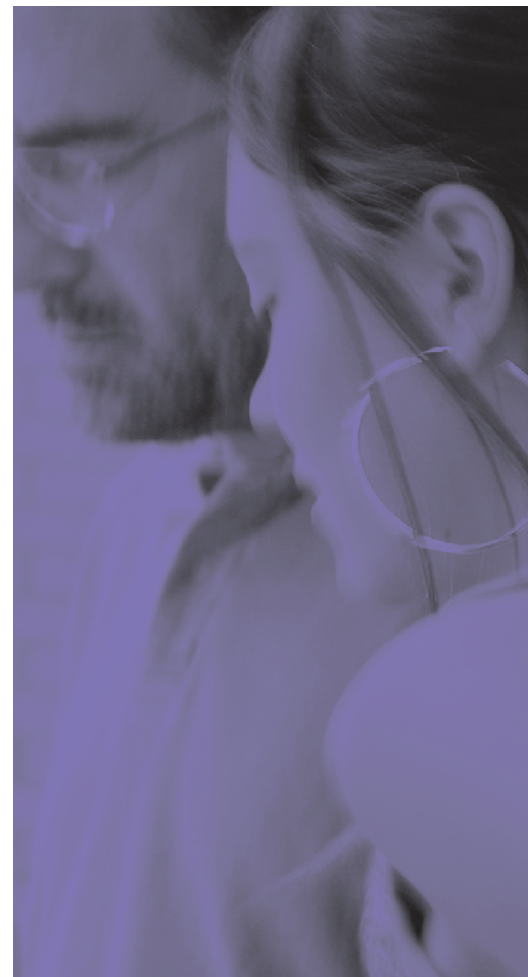
En síntesi, es vol aconseguir un aprenentatge compartit perquè l'alumnat aprengui significativament des d'un punt de vista representacional, conceptual i proposicional.

Els monitors que desenvolupen aquesta activitat parteixen sempre dels coneixements previs dels

alumnes, d'allò que saben sobre la cultura del poble gitano, per ajudar a estructurar –a partir d'aquests coneixements previs– un nou discurs que els ajudi a mirar i interpretar segons un nou esquema cognitiu, que els permeti superar els possibles estereotips apresos al llarg del temps. Es tracta, per tant, d'un aprenentatge guiat i orientat per monitors del poble gitano amb la finalitat de formar persones competents, flexibles i polivalents que visquin positivament amb tothom i que siguin capaces de reforçar la identitat col·lectiva i reconèixer el dret a la diferència dels altres.

L'activitat es desenvolupa en català i romanó, per tant, a partir d'aquesta experiència tot l'alumnat sap que el poble gitano té una llengua pròpia que és el romanó, llengua que ha perviscut al llarg temps i que ha anat incorporant noves paraules de les llengües dels països on el poble gitano ha itinerat.

Els continguts de cada sessió s'adapten a les circumstàncies, necessitats i possibilitats de cada grup, aspectes que el mateix professorat pot fer arribar als monitors que desenvolupen l'activitat abans de portar a terme cada sessió. •

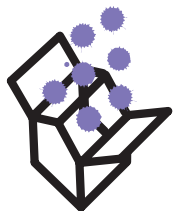

COL·LECCIÓ «CAIXA D'EINES»

- 01. Recull d'eines teòriques
- 02. Consell assessor de la llengua a l'escola: conclusions
- 03. El centre educatiu acollidor
- 04. L'aula d'acollida
- 05. Els plans educatius d'entorn: una resposta integral i comunitària
- 06. El centre educatiu acollidor (II)
- 07. La cultura gitana al centre educatiu

EN PREPARACIÓ

- Vers un currículum més inclusiu
- Eines per afrontar l'absentisme
- L'educació intercultural
- Els usos lingüístics al centre educatiu
- El teatre: un bon recurs educatiu

Caixa d'eines 07

Caixa d'eines és una col·lecció de documents breus, que té com a principal destinatari el professorat de l'ensenyament obligatori, però també altres professionals de l'educació en un sentit ampli.

Caixa d'eines té com a àmbits temàtics preferents la didàctica i l'ús de les llengües, l'educació intercultural i la cohesió social.

Caixa d'eines es proposa aportar, com el seu nom indica, eines metodològiques –tant d'aclariment conceptual com d'intervenció professional– que representin una ajuda en la tasca de reduir l'exclusió, i també en la d'educar ciutadans autònoms i crítics, però solidaris i respectuosos amb les heterogènies manifestacions de la diversitat humana.

Caixa d'eines vol estar present a tots els centres educatius, de manera que estigui a l'abast del professorat que necessiti aquestes eines, tant a títol individual com per utilitzar-les en sessions de debat, de reflexió o de formació permanent dels equips docents o dels claustres.

